

fr. Varga Kamill OFM

Élni Krisztust, megdicsőíteni életével az Evangéliumot

I. rész

Páter Kiss Szaléz ferences szerzetes élete, koncepció pere és vértanúsága,
mártíromságának gyöngyösi és hatvani társai

Kézirat
Belső használatra!
Szeged
2012

I. rész P. Kiss László Szaléz élete

László 1904. július 27-én született Szegeden egy tízgyermekes család hetedik gyermekeként. Apja Kiss Ernő cipésmester, anyja Halász Piroska volt.¹ Először Szeged-Alsóvároson laktak, majd az Őz utcában vásároltak házat. Apja cipésmesterségével olyan nagy tekintélyt szerzett, hogy összeházasodásuk után hamarosan a belvárosba költözhetek. Laci gyakran látogatta a nagyszülőket, így útja elvezetett a Havas Boldogasszony temploma mellett.

Boldog gyermekévei nem tarthattak sokáig. Mikor 1914. június 28-án a szerb Gavrilo Princip golyója kioltotta Ferenc Ferdinánd trónörökös és felesége életét, hamarosan kitűnik: nem egyéni bosszúról, hanem összeesküvésről, évtizedek óta készülő leszámolásról van szó: kitört az I. világháború. 1914. július 26-án, Szent Anna napján kezdődött a mozgósítás: 27-én, Laci tizedik születésnapján indultak az első katonavonatok Szerbiába elfojtani az összeesküvés tűzfészket. Az édesapát és több testvérét is elvitték katonának. Az első télen édesapja megsebesül a harctéren. Hazakerül, itthon megfelelő kórházi ápolásban részesül, de életét megmenteni nem tudják. December 17-én meghal. Három testvére a fronton hal hősi halált. Egy tanító és felesége vette pártfogásba Lászlót és testvéreit. Jó tanuló volt, tandíjmentességet élvezett. Hogy családját segítse dolgozott: tanította osztálytársait, újságot hordott ki. Az elemi iskola elvégzése után állami polgári iskolába iratkozott be, ahol jó tanulmányi eredménye miatt itt is tandíjmentességet élvezett. Szüksége is volt erre, hiszen a háború elvitte a cipésműhelyt, majd az ingóságokat kellett élelemre cserélni. A tanulás és a munka próbára tette testi és lelki erejét, a szomszédok gyakran mondták: „jó, hogy a Laci hóna alatt mindig könyveket visz, így a szél nem sodorhatja el olyan könnyen.”

Az akkori rendház vezetői és tagjai, különösen Zadravec István házfőnök és Unyi Atanáz lelkipásztor gondját viselte az özvegyeknek, árváknak. Rendszeresen jártak koldulni a tanyákra: élelmet, ruhaneműt, tüzelőt. Az így összegyűjtött adományokat az iskolások hordák ki a rászorulóknak. László is részt vett ebben a munkában, időnként tudott haza is vinni ezekből az adományokból. Általuk ismerkedett meg a ferences élettellel. 1920. augusztus 24-én örömmel vett részt azon a szentmisén, amelyen Csernoch János esztergomi hercegprímás püspökké szentelte István atyát, s megkapta kinevezését a tábori püspökségre. Majd a Belvárosi Plébánián tartott lelkigyakorlaton hallott a papi hivatásról, lelkiségről. Ez annyira nagy hatással volt rá, hogy elhatározta: ő is papi pályára lép. Édesanyja engedélyével 1920. szeptember 24-én költözött be az egri ferences rendházba.² Ebben az időben az egri házfőnök P. Priester Ágoston volt, a novíciusok magisztere /újoncmestere a csendes, jó szerzetes, de régóta beteges Feisz Angelus. Szaléz gyóntatója P. Zuber Zefirint lett. Szeptember 29-én kezdi meg a beöltözési lelkigyakorlatát. Október 3-án öltözött be, védőszentjéül Szalézi Szent Ferencet kapta.³ Így ír a lelkigyakorlat és a beöltözés után: „Ha ezt az életet igazán a maga valójában éljük át, a több öröm, béke, boldogság

1 Kiss Ernő: 1866.1914.12.07; Halász Piroska: 1879.01.04; Gyermek: András: 1892.01.01; Ernő: 1893.08.26; Ferenc: 1894.02.12-1916.12.12; Irma: 1897.04.15-1913.09.21; Imre: 1900.01.26-1935.04.28; Károly: 1903.06.30-1926.02.04; László: 1904.07.27; Rózsa: 1905.12.07; István: 1908.09; Béla: 1912.09.21; In: Jegyzőkönyvecske lelkiismeretvizsgálatra, Szécsény 1921. „Ahol nincs gyermek – olvassuk Szaléz atya feljegyzéseiben –, ott nincs igazi családi boldogság. Homály, bánat, köd üli meg a lelket: miért éljek, miért küzdjek? Ahol egy van, rengeteg az aggodás, a félelem: jaj, ha meghal. De ahol 3-4-6-12 van: ott van pezsgő, eleven élet. A baj, gond mellett is sok az öröm.” In: *Király Kelemen: P. Kiss Szaléz ofm élete és vértanúsága I. Kézirat, é.n. s.l. 4.o.*

2 Ebben az időben érettségivel még nem rendelkezett. A rendtartomány gimnazistáinak a közössége Pécsen volt, de 1918 novemberében szerb katonák vették birtokba a baranyai megyeszékhelyet.

3 Szalézi Szent Ferenc (Szalézi Ferenc Bonaventúra): Sales kastélya 1567.08.21- Lyon 1622.12.28, egyháztanító, 1602.12.08-tól genfi (Annecy) püspök

árad szét lelkünkben. Több ez, mint amennyi örömet a világ adhat. Óh, mily boldog velem mindaz, aki megértette Isten hívó szavát és saját és mások lelki üdvére az igazi, szerzetesi életre adja magát. Ha erre gondolkodok, éreztem, hogy szívem tüze ég, a lelkem Istent dicséri: pacsirta gyanánt száll-száll az ég felé, hogy lássa Őt, aki erre az életre hívta.” Újoncévének jelmondatát Szent Ágostontól választotta: „Rombold le, amit Isten nélkül építettél.” Ebben az időben a ciszterek gimnáziumában tanult. A bérmálás szentségében 1921. szeptember 21-én Szmrecsányi Lajos érsek által részesült. Az érsek nem a bazilikában a többi bérmálkozóval együtt szolgáltatta ki neki a szentséget, hanem a házi kápolnájában. Már az arra való készület ideje alatt írta: „A bérmálás által óriási akadály hárul el utamról, mely a vértanúság felé vezet.” Mikor leírta az úrnapi körmenetet, hozzátette: „Kértem az én Jézusomat, hogy áldjon meg és küldjön egy égi sugárt, amelynek világánál elérjem azt, amit szívembe vésett, vagyis, hogy hithirdető legyek és véremmel pecsételjem meg szent hitünket.”⁴ Az addig átélt szenvedések ellenére vidám lelkületű és kedves maradt, bár komolyabb volt társainál. Ugyanerről emlékezett meg bérmálkozása alkalmával. Gyóntatója, P. Zefirin hatására kialakult benne a szabályok merev betartásának következetessége. Egy kicsit önteltté és különcé is vált. Másokat kritizált, magát másoknál jobbnak tartotta, ezért társai „szentfazéknak” gúnyolták. Ájtatossági gyakorlatait megsokszorozta, mintha a mennyiségi kényszer üzte volna.⁵ A novíciusok fogadalma előtt érkeznek már a következő év újoncai. Ilyen „új testvér” írta Szalézról a következő vonást: „A szerzetesi élet kezdetén, mikor a rendbe lépő ifjak izgatottak, valóságos áldás volt számunkra Szaléz testvér. Ő volt hozzánk a legközvetlenebb s legkészségesebb minden ügyünkben. Mindig bizalommal fordultunk hozzá, és ő mindig odaadó szeretettel volt segítségünkre.” Farsangkor valamelyik novícius egy krampuszt ragasztott egy seprűnyélre, s azzal „riogatta” társait. Kezdetben ezen Szaléz felháborodott, de később megenyhülve ő is beállt a tréfálkozók közé.

Részt vett a Fiókbarát c. lap kiadásában, amelyet a rendház, a növendékház jótevőinek juttattak el. Különösen azokat a munkákat végezte szívesen, melyeket más nem szeretett: gépelés, csomagolás.

A szécsényi rendházba került 1921. október 5-én. A csendes, békés újoncév után Szaléz és társai megkezdték gimnazista éveiket. A rendtartomány vezetői arra a következtetésre jutottak, hogy a gimnazisták számára a legideálisabb kolostor a szécsényi. Itt rendi pátterek oktatták a felső gimnáziumi osztályok fontosabb tantárgyait és a bölcsélet egyes részeit. (A múltban Máriaradnán és Dunaföldváron voltak a provinciának ilyen stúdiumházai. A következő káptalanon ugyan Szécsényt tették novícius házzá, de abban is döntöttek, hogy a provincia megszünteti a gimnazista stúdiumot, a volt novíciusok nyilvános gimnáziumokba fognak járni és leteszik a hivatalos érettségét.) Szaléznek és társainak jutott osztályrészül a szécsényi esztendő többlete. Pótolnia kellett a latin hiányosságokat is, hiszen a polgári iskolában nem tanították a latin nyelvet. Az október hónap azonban azzal is eltelt, hogy a kommunista forradalom és a vörös terror nyomait eltüntessék a kolostorban. Időnként nagyobb sétát tettek Pöstyénpuszta, s az Ipoly irányába. Egy fürdés alkalmával mondta Szaléz: Ez az országhatár? Mi lett Szent István, Szent László, Nagy Lajos országából?!

Az év decemberében meghal édesanyja. A temetésre természetesen hazalátogat. Igyekszik testvéreit vigasztalni. „Emberileg mérlegeltem a csapást és megoldási lehetőséget. Mit tudnék tenni, ha otthon maradok? Négy polgári végzettséggel legfeljebb inas munkát vagy kézimunkát végezhetnék, de ezzel nem tudnám testvérkéimet táplálni, ruházni. Főzni sem tudok, idős asszonyt sem tudnék fizetni, aki a főzést vállalja. Megtaláltam az egyedüli helyes és kielégítő megoldást: a testvéreimről való gondoskodást és nevelésüket átvették rokonaink és ismerőseink. Ha otthon maradok, hamarosan összeroppanok, de testvéreimen nem tudnék segíteni.”⁶

4 Jegyzőkönyvecske lelkiismeretvizsgálatra, Eger, 1921. A Gyöngyösi Ferences Rendház kiállításán

5 In: Király Kelemen: Akitől szebbé lesz a világ; P. Kiss Szaléz öfím élete és vértanúsága I. Kézirat, 1969. s.l.10.o.

6 KIRÁLY 11.o.

Szécsényből ezután visszakérül az egri házba, s folytatja tanulmányait a ciszterek gimnáziumában. Aktívan bekapcsolódik a rendház, a közösség életébe. Részt vett a Fiókbarát c. lap kiadásában, sokszorosításában, terjesztésében. Diáktársaival megrendezik a Betlehemi bakter c. népies színdarabot. Az iskolaév végén Szaléz hittanból, magyar irodalomból első volt, filozófiából közepes eredménnyel végzett, számtanból, fizikából – melyeket a papi élethez nem tartott szükségesnek – az utolsók között szerepelt.

Endrefalván volt olyan különös esete, melyről maga emlékezett meg később Amerikában az arrochari nővéreknek tartott lelkigyakorlata alkalmával. Tizenhét tojással a kosarában nyitott be egy bányász családhoz. Mikor Szaléz beköszöntött s kérését alázatosan előadta, a hitét vesztett, vallástalan bányász felugrott és Szaléz arcába köpött. Szaléz ijedségében elejtette a kosarat s a tojások mind összetörték. „A bányász rám nézett – írta le az esetet ő maga – én könnyes szemmel, de valami nagy boldogsággal töröltem le a köpést, majd mosoly ült arcomra. – Ő nézett, nézett, majd lassan szólt: Megbocsájt nekem? Keserű ember vagyok. Sztrájkoló bányász.” Azután Szaléz vette át a szót, megemlékezhetett gondokkal küzdött szüleiéről, az egyház szociális törekvéseiről, a munkások jogairól, az evangéliumi emberszeretetről. A bányász egészen megváltozott, feleségére ráparancsolt: „A házban szedj össze minden tojást, a szomszédoktól vegyél annyit, hogy a 17 helyett annak duplája, 34 kerüljön a kosárba.”⁷

Itt marad 1924-ig amikor is Pécsre kerül, s a jezsuiták Pius gimnáziumában tanul. A világi tárgyakat nem nagyon szerette, mondván: úgy sem lesz rá szüksége. Nem egyszer előfordult, hogy intőt, vagy rovót kapott. Oszwald atya, a házfőnök megérteti vele: bizonyos tárgyakra valóban nem lesz talán szüksége sohasem, de az összeszedettség, koncentráció, odafigyelés, fegyelmezettség, mely a tárgyak tanulásához szükséges, még jól jöhet később. Itt is volt Szaléznek különleges esete, melyet Damján, a közkedvelt „tót bácsi” írt meg. – „Magyar irodalmi kérdésként kellett dolgozatot írunk, „A reneszánsz hatás” címen. Szaléz, aki az elmúlt esztendőben sokat olvasott a magyar ferencesekről, köztük Temesvári Pelbártról, szónoki túlzással és vakmerőséggel minden romlást, bűnt a latin és görög klasszikusok rovására írt. A tanár ebben célzást látott a görög nyelv oktatására, amit elmondott a görög nyelv tanárának, aki az esetet személyes sértésnek vette. A szerzetestanár az ügyből nem csinált nagy esetet, nem adott magaviseletről intést, azonban megleckéztette Szalézt. Majdnem minden órán felszólította s valahányszor nem felelt tökéletesen, gúnyosan meg-megcsipkedte „a kis baráturat”.⁸

A VII. osztály elvégzése után érettségi nélkül ment Szaléz Damján testvérrel Gyöngyösre. Évközben a teológiai tárgyakat tanulták, s a nyáron pedig letették az érettségi vizsgát. Az érettségi letétele után 1925. július 28-án Gyöngyösön teszi le örökfogadalmát, egy nappal 21. születésnapja után, majd folytatja teológiai tanulmányait. A kötelezőn felül is igyekszik tanulni, képezni, művelni önmagát.⁹ „Mi fiatalabbak a bölcséletet szerettük. Ő a teológiát. Bölcséleti kételyekkel és érvekkel sarokba szorítottuk, hivatalból mindent megtámadtunk, ő pedig, mint az orthodoxia képviselője, mindent megvédett velünk, eretnekekkel szemben. Egyébként ő maga is szívvel-lélekkel „forradalmár” volt, mert látta, hogy az élet, a modern világ túlhalad rajtunk és ezért több újítást, új és több lendületet szeretett volna. Jó értelmű forradalmi lelkeségében – szent reformátor volt – azt szerette volna, hogy rendje minden rendek krémje, színe-java legyen, minden rend előtt első helyen álljon. Szent Ferenc atyánkat minden idők népszerű szentjének tartotta. Nagyon szerette

7 KIRÁLY 16.o.

8 KIRÁLY 19.o.

9 Az önképzőkör jegyzőkönyvei szerint már októberben előadást tartott a Szent Ferenc és Duns Skotus jellemrajzáról, 1926. október 26-án: Istenem és mindenem címen tart előadást, 1927. márciusában „A művészi szakértő” c. előadását tartotta meg. Szeptember 30-án: Ünnepi beszéd; novemberben „A mi kincseink” címmel tartott előadást. „A szerzetes boldogsága” c. előadásában a szabályokat túlságosan szigorúan értelmezte. Ezért nagy vihart kavart. Minden tanév vége felé egészségi állapota leromlik, így a nyári szüneteket többször a jászberényi rendházban töltötte, egészsége megerősödése céljából.

szentjeinket, rendi nagyjainkat. Scotista (Boldog Duns Scotus, a nagy középkori ferences teológus követője –szerk.) volt ízig-vérig. Ha ő ilyen kérdést megfogott, beszélt róla, írt róla. Fanatikusan hitte, hogy rendünknek különös hivatása, rendeltetése van ebben a zűrzavaros világban. Rendeltetése a menny, rendeltetése a föld felé. Azért tanult éjjel-nappal, mert tudta, hogy a tudás hatalom, erő, s neki erre a hatalomra, erőre szüksége van. Hallatlan szorgalommal dolgozott. Hatalmas akarással igyekezett legyűrni testi-lelki nehézségeit, korlátait, örökké mutató fejfájását. A dolgokat egyébként nem annyira értelemmel, mint szívvel, intuícióval fogta föl és rögtön egyénivé tette azáltal, hogy tűzhányó lelkébe dobta és ott formálta, alakította. Ez volt gyöngéje és ez volt ereje. A vele való vitatkozásban mi mindig ésszel dolgoztunk, ő pedig szívének tüzevel perzselt vissza. Nem értette, hogyan láthatjuk a dolgokat másként, mint ő. Született szónok volt, de nehézkesen írt. Pedig ezt a fegyvert is szerette volna káprázatosan forgatni, hiszen nagyon előrelátott és kiszámított céljai voltak, amelyekre előre készült, amikor másoknak még játékon járt az esze. Sokat, nagyon sokat olvasott és jegyzetelt. Megragadott minden alkalmat, hogy írjon.”

Külsőleg, belsőleg rendszerető volt. Szobájában minden úgy volt elhelyezve, mint a kirakatban: ragyogón s tiszta rendben. Habitusa, kordája, rózsafüzére mindig a legszabályosabban állt, sohasem lomposan.”¹⁰ A közös játékokban esetlen volt, csak a közösség iránti kötelességérzetből játszott. 1927-ben indították útjára a „Magyar Umbriát”. A gépelés, előállítás, szállítás, postázás nagyobb részét ő végezte. „Ha tizenhat esztendő szerzetes életem útján visszafelé megyek, feltartóztat az az élménysokadalom, mely az 1927-es esztendő első hónapjaiban az ősi gyöngyösi konvent teológus ifjúságát lázba hozta. Nap mint nap gyűléseztek a barát-fiókák. Ugyan mi volt a téma? Hát, hogy mennyire megváltozott a világ, s hogy mennyire mást vár lelki vezéreitől. Ezért a tanulás, a tudás, a lélekszeretés stb. kevés, valami újszerű lélekmentés kell! Eszmezavarban ég a világ, - akkor hát eszmetisztítás a fő! Az Új fegyver a sajtó!...Legyen hát a múlté az édes, mosolyfakasztó, de egészen szűkkörű Fiókbarát és jöjjön a modern s mégis ősi szellemű, az igazságot ügyesen életre váltani képes formakészség, jöjjön az assisi-i Patriarcha magyaros szelleme, jöjjön a Magyar Umbria.”¹¹ A papság felé vezető úton felvette a kisebb papi rendeket: 1926. április 23-án a tonzúrát, április 24-én akolitus, exorcista, lektor, officiáns, április 25-én Dezső és Damján testvérekkel együtt szubdiákónussá szentelte Kriston püspök. 1927. június 2-án szentelték diakónussá Egerben, az érseki kápolnában, majd 1928. szeptember másodikán pappá a rend egri Immaculata templomában. Újmiséjét Szegeden szeptember 8-án mondta. Abban az időben szokásban volt, hogy a papszentelés nem a tanulmányok befejeztével volt, hanem a tanulmányok vége felé. Így a szentelés után még folytatta tanulmányait. Október hónapban pajzsmirigy problémákkal küzdött, illetve addigra túl is hajtotta magát, ezért pihennie kellett. Karácsonyra megerősödött, januárban letette a vizsgákat. 1929 februárjában korábbi házfőnöke, P. Oszvald provinciális tartotta a ház lelkigyakorlatát. A lelkigyakorlat végén Szalézt Budapestre küldte felülvizsgálatra, ahol általános gyengeséget, ideggyengeséget, szívelégtelenséget állapítottak meg. Szeretett volna Kínába menni, de betegsége miatt természetesen nem engedték el. Ezt írja lelki naplójába: „Nyavalyás vagyok, hogyan mehetnék misszióba!”

Első állomáshelye Pécs lesz (1929. július 23-án foglalja el), ahol nevelőként dolgozik a kisgimnazisták között. A tartományfőnök: P. Oszvald Oszvald ezzel küldi el: „Nézze – mondotta a csodálkozó Szaléznek – magával nehéz kijönni: tehát törpüljön el a rekreáció alatt. Legyen víg kedélyű, legyen kedves. Azután dolgozzon az ifjúságért és szeresse nagyon a gyóntatószéket és szószéket.” Itteni munkájáról lelkesen meséltek volt tanítványai. Igyekezett közösséget szervezni belőlük, naponta elmélkedéseket tartott nekik. A Kultuszminisztérium segítségével mindenféle sportszert vásárolt a fiatalok számára. Abban az időben még ritkaság volt, de rádiót is szerzett a fiatalok számára. Ezen hallgatták Bangha Béla, Tóth Tihamér beszédeit, de nem ritkán a Fradi

10 ft. Krupa Kolumbán visszaemlékezései alapján

11 In: Magyar Umbria, 1936. 1-2.szám, 10-11.o.

meccseket is. Új egyenruhát csináltatott a fiataloknak, amely a kor igényeihez jobban alkalmazkodott, modernebb szabású volt. A világgazdasági válság idején több család nehéz helyzetbe került, volt, akinek a családja nem tudta tovább fizetni a kollégiumi, tanítási költségeket. Erről semmit nem szólt a fiataloknak. A szükséges pénzt előteremtette. Galicz Töhötöm szülei házáat elérverezték, de az élet ment tovább, semmiben nem szenvedett hiányt. Karácsonyra csokoládét kapott és egy utalványt: „Utalvány a Jézuskához egy öltözet ruhára”. Rendszeresen vitte őket kirándulni, táborozni a Mecsekbe; sok új folyóiratot szerzett be, fejlesztette a könyvtárat.¹² A fiatalok elhanyagolt szobáit felújította, új bútortartást vásárolt. Saját kápolnát rendezett be a kollégisták használatára, melyben az oltáriszentséget is őrizték. Fokozta a rózsafüzérgyártást, melynek bevételeit szintén a fiatalok szükségleteire fordította. Vásárolt egy sokszorosító gépet. Beindította a Szeráfi újságot, melyet a kollégisták írtak. Ezt elküldte a rendházakba, illetve azoknak, akik adományokkal támogatták a fiatalok tanulmányait. Az első időkben elmékedései tudományosak, magasröptűek voltak. Nem mindig értették a fiatalok. Gyakran a kelletténél jobban bírálta a hibákat. A rendtársaknak, illetve P. Oszvald tartományfőnöknek kellett közbelépnie, hogy változtasson stílusán, szigorán.

Emellett aktívan bekapcsolódott a plébániai életbe. Zarándoklatokat szervezett Máriagyúdre, lelkigyakorlatokat tartott más egyházközségekben, vagy közösségeknek.¹³ Többször hívták a bányászok is maguk közé. Őt csak így nevezték: „a mi Szaléz atyánk”. A plébániához 14.000 lélek tartozott. A rendtagok naponta több órát gyóntattak. Magas óraszámokban tanítottak hittant. Szívesen járt a betegekhez, a kórházba, bár az egyik alkalommal, mikor a műtőben kellett ellátnia valakit, elájult. Vasárnaponként gyakorta prédikált, többször kérték fel sorozatbeszéd tartására is. Előszeretettel hívták meg a város középiskoláiba, gimnáziumba, polgári iskolába lelkigyakorlat tartására. Gyakran vállalt a környékbeli plébániákon is többnapos missziót.

Jászberényben

Pécsi állomáshelyén nem maradhatott sokáig. A rendtartomány vezetése úgy döntött, hogy a gyöngyösi teológiai főiskola mellett Jászberényben alapít egy filozófiai tagozatot. P. Kiss Szaléz kérték fel, hogy magánúton készüljön föl a vizsgákra, szerezzen megfelelő teológiai fokozatot, és vállalja el a filozófia tanszék vezetését. „1934. július 2-3-án a római Athenaeum Antonium által részemre előírt anyagból, a nevezett ferences egyetem rendi tanárai előtt, az univerzális filozófiából levizsgáztam s a rendi jog értelmében, Lector Provinciális lettem.”¹⁴ A következő időben bölcsélet történet, szociológiát és erkölcstörténetet adott elő. Nem volt szobatudós, elítélte korának eszmeáramlatait: a nemzeti szocializmus rosenbergi világnézetét, de még inkább a kommunizmus keresztényellenességét. A plébániai életben is igyekszik részt venni. Lelkigyakorlatokat tart a környékbeli plébániákon, előadóesteket szervez, bekapcsolódik az jászberényi elit életébe. Az előadóesteket a templom mögött álló kultúrházban tartották. Ide elhívott országosan ismert személyeket, köztük barátait is.¹⁵ Az 1936-os olimpia győztesei közül is többeket megnyert élménybeszámolóra. Más plébániákon is tartott lelkigyakorlatokat, illetve más közösségeket is

¹² Galicz Töhötöm és Füzér Julián ferencesek szóbeli visszaemlékezése alapján

¹³ Pl. Dombóvár, 1933. XII. 5-8.; Csongrád, 1933. 12.17-19; Felsőnyék, 1934. 01.04-07; Pécs, 1934.02.08-10; Felsőnyék: 1934. márc. 22-23.; Női Lelkigyakorlatos Otthon Pécs. 1934. június 4-8.; Ezen lelkigyakorlatok vázlatai megmaradtak. P. Kelemen még látta őket!

¹⁴ Gépelt kézirat egy el nem készült amerikai magyar lexikonnak, New Brunswick, 1941, Magyar Ferences Könyvtár; Lector Provinciális: nem doktori fokozat, nem licenciátus, de a rendi teológián taníthatott.

¹⁵ Így 1934. december 9-én: Fekete Pál-Tobler János országgyűlési képviselő és P. Szaléz előadása a „Quadragesimo Anno” pápai enciklikáról; 1935. február 22-én gróf Széchényi György tartott előadást államtudományi kérdésekről; február 24-én Dr. Riesz Ferenc az OTI főtisztviselője szociológia témakörben tartott előadást; április 13. dr. Mihelics Vid szociológus: A társadalomtudomány alapvető kérdései; November 3-10 szociális előadások...; November 25: Díszünnepély Szent Katalin és Duns Scotus tiszteletére.

igyekezett Jézushoz vezetni.¹⁶

II. Jászberényi Katolikus Hét az Actio Chatolica¹⁷ keretében

A Katolikus Hetet Kele István apát-plébános védnöksége alatt, Ivánfi János reálgimnáziumi tanár szervezte meg 1935. április 8-13 között. A rendezvénysorozat alkalmával előadások hangzottak el az Actio Chatolica jelen helyzetéről, természetről, katolicizmusról, politikai kérdésekről, családvédelemről. „P. Szaléz a szülői hivatás etikájáról beszélt igen szellemesen és mélyrehatóan. Rámutatott arra, hogy a gyermek nevelése a legnagyobb erkölcsi felelősséget jelenti a szülő számára. A válságok és rekordok korát éljük, és az erkölcsi válság éppen a családot kezdte ki a legjobban. Önző a nő, önző a férfi, és mindkettő önzésének szomorú áldozata a magára hagyott, „neveletlen” gyermek, akinek – a szülők rekordra menő válsai és hűtlenkedései között – bőséges alkalma van arra, hogy korán megismerkedjék az élet szennyos oldalával. Nagyon sokszor a cselédek és pesztonkák gondjára maradt, épp azokban az időkben, melyeknek testi lelki válságai az egész életére döntő hatással vannak.”¹⁸

Az Katolikus Hét előadásain kívül más alkalmakat is felhasznált arra, hogy az Actio Chatolica ügyét fellendítse, előadásokat tartson az egyház, a pápák aktuális tanításáról. Ezeket az összejöveleket Katolikus Kultúrest néven illette. Az egyik ilyen est folyamán beszélt XI. Piusz „Quadragesimo anno” pápai leveléről, szót emelt az újpogányság, a marxizmus ellen. Az összejövetelt színvonalas kultúrműsor is kísérte: a Tanítóképző énekkara Szent Ferenc oratóriumából adott elő részleteket.

1936-ban az Emericana házavató ünnepségén vett részt, ahol Szalézt is beválasztották a vezető testületbe.¹⁹

Tevékeny részt vállalt az egész Jászságot érintő porciunkulai nagygyűlésen, s maga is tart előadást: „A III-ik Rend mások üdvözítésének szolgálatában” címmel.

Augusztus végén részt vesz a városi tanács ülésén, amely az Egri Norma (lásd később) bevezetése ügyében folytatott megbeszélést. Az üléshez maga is hozzászólt, s mindenki

16 Jászberényi két női kongregáció lelkigyakorlat 1935. II. 26. – III. 2.; Jászberényi gimnázium 1935. IV.; Miskolci gimnázium 1935. IV. 10-18. VII-VIII. o. 139 fiú; Szécsény, 1935. márc. 6-13.; Debrecen 1935. július 2-7. Notre Dame-ról nevezett szegény iskolanővérek;

17 Az Actio Catholica a katolikus világiak egyházért végzett munkáját fogja egybe. Alapelveit XI. Pius pápa fektette le 1922-ben az Ubi arcani Deo... kezdetű enciklikában. Magyarországon 1925-ben szerveződött meg, országos elnöksége 1932. november 12-én állt fel, első országos elnöke Serédi Jusztinián bíboros hercegprímás lett. A szervezet országos igazgatója, Mihalovics Zsigmond volt. A szervezet országos elnöksége 1945. augusztus 9-én Új Ember címmel katolikus hetilapot indított, amely kezdetben huszonötezer példányban jelent meg.

18 Jász Hírlap, 1935. április 13. (17.évf. 16.sz.), 3.o.

19 Foederatio Americana: (lat. 'Imrés Szövetség'), *Emericana Nagyrendje, 1921.-1946. júl.*: A katolikus magyar egyetemi és főiskolai hallgatók szövetsége. - 1921: Bitter Illés OCist alapította Schwartz Elemér OCist segítségével. Célja a m. egyetemek egykori és jelenlegi, kat. korporációinak egységes irányítása, a tagok gyakorlati katolicizmusra nevelése, képvisellete, anyagi és erkölcsi támogatása. Az Imrés Szövetség nem politizált, de tagjaitól megkövetelte, hogy politikai tevékenységük ne ellenkezzék az Egyház tanításával, az alkotmány törvényeivel és szellemével. Tagjaitól bátor hitvallást és a párbaj elvetését kívánta. Vezető szerve a *protektorátus*. *Főprotektora* a mindenkori prímás. Évente 1500 nagygyűlést tartottak. 1942: 74 korporáció működött (Budapesten 24, Egerben 3, Pécsen 5, Kecskeméten, Keszthelyen, Miskolcon, Magyaróváron, Rákosligetén, Sopronban, Szegeden, Újpesten, Vácott 3-3, Baján, Balassagyarmaton, Beregszászon, Budafokon, Cegléden, Csepelen, Diósgyőrött, Gyöngyösön, Győrben, Huszton, Kassán, Kiskunhalason, Kispesten, Munkácsen, Nagyváradon, Pestszenterzsébeten, Pestszentlőrincen, Rákoshegyen, Rákospalotán, Székesfehérvárott, Szentesen, Szentgotthárdon, Zalaegerszegen, Besztercén, Debrecenben, Érsekújvárt, Kolozsvárt, Komáromban, Losoncon, Rimaszombatban, Rozsnyón, Salgótarjában, Szatmárnémetiben. 1939: 17.000 tagja volt. - Folyóirata az Emericana füzetsorozata a Bibliotheca Emericana 1946. VII: Rajk László belügymin. rendeletileg főslozlatta.

In: *Magyar Katolikus Lexikon*: http://lexikon.katolikus.hu/F/Foederatio/F_Emericana.html

támogatását kérte.²⁰

Korunk Szava és „A katolikus Jászberény”

Különbéle országos, katolikus és helyi lapokba kérték fel cikkek, tanulmányok írására.²¹

Állandó kapcsolatot tartott a Korunk Szava katolikus orgánom munkatársaival. A főiskolára járatta az újságot, növendékeivel részletesen megbeszélték, elemezték az ott megjelent cikkeket. Maga is közölt cikkeket az újságban.²² Éppen egyik cikke: A katolikus Jászberény, volt az, ami életének későbbi alakulására nagy hatással volt. A cikk vallási, szociális, gazdasági és kulturális szempontból igyekszik vizsgálni a város, illetve a hozzátartozó külterületek embereinek életét. Nem titkolja el a nehézségeket, és a pozitívumokat sem. Igyekszik hiteles képet adni. Jobbító szándékkal közölte a cikket. A végén így ír: „Sokat lehetne, talán kellene is még írunk, mégis a népszámláló biztos soraival zárjuk írásunkat, kihangsúlyozva vele a helyzetet és a jobbulás lehetőségét adottságaink alapján: Sok a beteg, helyenként csak az erkölcsi fogyatékoság is. *Nagy és sötét a nyomor. Sok mindent meg kellene látni és sok mindent meg kellene javítani.* De még mindig több a jó ember, a tiszta család és a tiszta szoba, mint ezeknek az ellenkezője.”²³

Rövid időn belül válasz érkezik a cikkekre a Jász Hírlap hasábjain. A szerző „Toborzó” néven nevezi magát, a cikkből kiderül, hogy ő a Jász Múzeum igazgatója. Így ír: „A *Korunk Szava* legutóbbi számában *katolikus Jászberény* cím alatt *P. Kiss Szaléz OFM* határozottan ügyes, a viszonyokat alaposan ismerő cikket írt, mely mindannak megvalósítását sürgeti, amelyet az ő ideális lelke a vallás és haza érdekében szükségesnek vélt. Ha következtetéseit mindenben helyesnek ismerem is el, nem fogja tőlem rossz néven venni a tudományos Páter, ha vele szemben egyszerűen az evangélium szavaira hivatkozom - „Vigyázzatok, nehogy a konkollyal együtt a tiszta bűzát is kitépjétek!”²⁴ Azután igyekszik felhívni a figyelmet a meglévő pozitívumokra, különös tekintettel a világi papság áldozatos tevékenységére. „Idéz Szaléz cikkéből” olyan mondatokat, amelyek nincsenek is benne.

Ugyanezen számban Bakkay János hasonló bírálatot fogalmaz meg.²⁵ A pozitívumokat nem említi, viszont kifogásolja, hogy Szaléz által leírt rossz tulajdonságokat, hibákat nem fejt ki részletesen, a jelzőket nem magyarázza meg. Egy héttel később újabb reagálás jelenik meg az újságban. Ez pozitívnak értékeli Szaléz cikkét, védelmébe veszi azt. „...Alulírottak olvastuk ezen eredeti tanulmányt, de nemcsak azt olvastuk ki belőle, amit a nyílt levél írója és ennek alapján megállapíthatjuk, hogy általában véve az a jászberényiekre nézve semmiféle bántót, de legfőképp –

---

20 „*Kun Lajos* pórteleki igazgató-tanító és *Pócz Benedek* csikosi köri elnök aggályait *P. Kiss Szaléz* oszlatta el, aki hatásos felszólalásában történelmi percnak nevezte az értekezlet összeülését s kiemelte, hogy a redempció óta ez a legnagyobb dolog a város érdekében, mert mindkettőnél a jászok élni akarásukat bizonyították be. *Ellenezte a szükséges összegnek adóztatás, kényszer útján való megszerzését, mert hiszi, hogy a város közönsége önkéntes adakozás útján is össze fogja adni a szükséges összeget, s ezáltal – ha nem is száz százalékban – eredményesen fog az egri norma nálunk is megvalósulni.*” In: *Jász Hírlap, 1936. augusztus 29. (18.évf. 35.sz.), 2.p.*

21 Esendő testben égi szellem, In: *Katolikus Élet, Szolnok, 1936. február hó, 2. szám, 18-19.o.*; *Kalazantinus Tudósítóban, Budapest: Új Világ felé 1936. május hó, V. évf. 5. szám, 72.o.*; *Egy a szükséges, 1936. június, V. évf. 4. sz. 85.o.*; *A legnehezebb művészet, 1936.július, V. évf. 7.szám. 100-101.o.*; *Szeressünk, 1936. augusztus hó, V. évf. 8.szám, 116-117.o.*; *A szeretet bölcsessége, 1936.szeptember, V. évf. 9.szám. 135.o.*; *Az örök szeretet, 1936. november, V. évfolyam 11. szám, 172-173.o.*; *Emlékezés, Magyar Umbria, 1936. 1-2.szám, 10-11.o.*; *Nyilatkozat, Jász Hírlap, 1936. november 21. 18. évf. 47. sz. 4.o.*

22 *Öt szent betű: 1933.02.15, 53.o.*; *Isteni Szikra: 1933.04.15, 133.o.*; *Patrona Hungariae: 1933.05.01*; *A Mária tisztelet szociális jelentősége: 1933.05.15, 165-166.o.*; *Élni Krisztust, megdicsőíteni életével az evangéliumot, 1933.április 15. 134-135.o.*; *Katolicizmus és nemzedékgondolat: 1935.06.15, 198.o.*; *Kihez, hová, merre?: 1935.10.15. 350.o.*; *A katolikus Jászberény: 1936.11.01, 409-410.o.*; *Egy kép a magyar élet mélységeiből, 1946.07.01. 270.o.*

23 *Korunk Szava: VI. évf. 21. szám, 1936. november 1. 409-410.o.*

24 *Egy cikk vízhangja, néhány szerény észrevétel, In: Jász Hírlap, 1936.november 14. (18.évf.46.szám) 5.o.*

25 *Nyílt levél P. Kiss Szalézhez: JÁSZ HÍRLAP, 1936.november 14. (18.évf.46.szám) 5.o.*

és ezen van a hangsúly – igaztalant nem tartalmaz. Amit ő a jászok hibájáról mond, az sem kizárólag jászberényi specialitás, hanem ezeket el lehetne mondani sok más város és község népéről is. De nemcsak a hibákat sorolja fel, hanem ír ennek a népnek értékes tulajdonságairól is. ...Főtisztelendő Páter ezen tanulmányával javítani akart, jó szándék vezette, márpedig a javítás első feltétele a bajok megállapítása, ami – elhiszük – lehet egyeseknek kellemetlen. Aki a Páttert ismeri, tudja, hogy csak jót akarhatott. P. Kiss Szaléznek Jászberény város vallási, szociális és társadalmi életében kifejtett agilis, hasznos és eredményes működéséért inkább köszönet és támogatás jár, mint támadás.”²⁶

Az eredeti cikk a Korunk Szavában jelent meg. A vihar a Jász Hírlapban zajlott, ide érkezett a három „válasz”. A helyi újságot olvasók zöme nem olvasta a Korunk Szavában megjelent cikket. Kicsit Szent Pál apostolra emlékeztet az ügymenet. Pál apostol válaszaiból ismerjük az egyes egyházközségek hibáit, örömeit.

P. Hermann Hermenegild tartományfőnök többször járt Jászberényben, beszélt Szaléz atyával, a rendház tagjaival, dr. Kele István apát úrral. A tárgyalásokról jegyzetek nem maradtak fenn. Az eredményt ismerjük. A cikk megjelenése után szűk egy hónappal Szaléz a salgótarjáni rendházba kerül.

A rendház történetében ezt olvassuk: „November hónapnak – ha mégoly szomorú hónap is – voltak vigasztaló és fölemelő eseményei. Ilyen a Szent Erzsébet ünnepe előtt tartott Triduum, melyet P. Szaléz Magister rátermettséggel és megfelelő hatásos eredménnyel is tartott meg. - Másik, hogy elkészült az oratórium kifestése. Az újonnan kifestett oratóriumot főtisztelendő P. Provinciális ünnepélyes keretek közt áldotta meg- Szent Katalin ünnepén. -

Megvolt azonban e hónapnak a vigasztalan és leverő eseménye is. P. Szaléz, Magiszter cikket írt a „Korunk Szavá”-ban Jászberény múltjának és jelenének erkölcsi és vallásos képéről. Ebben a cikkben elfelejtett kellőképpen megemlékezni az itteni világi papság működéséről. Ezért a prelátus-plébános Urunk, Dr. Kele István, igen méltatlankodó és harcias levélben kereste meg a Házfőnök Atyát. Házfőnök Atya illő tapintattal elhárította a méltatlankodás jogosultságát és biztosította prelátus Urat a Rendház minden tagja részéről megnyilvánuló nagyrabecsüléséről. Őneki azonban úgy látszik nem ez kellett. Szokása szerint rögtön rohant a főtisztelendő P. Provinciálishoz, és ott folytatta az ügyet. Neki P. Szaléz fővétele, dispositioja kellett. Szent Katalin ünnepén a növendékek P. Szaléz Magiszter rendezésében ünnepélyt adtak a Kultúrházban. Erre az ünnepre Prelátus Úr nem jött el. P. Szaléz is igen vehemens beszédet tartott, az elvek melletti vértanúságig kész kitartásról. A Főtisztelendő P. Provinciálist ez látni valóan lehangolta. Bántotta az is, hogy P. Szaléz a cikkel kapcsolatos írását mindenáron folytatni akarta. És említette P. Provinciális azt is, hogy az egri aulában is rosszállólag nyilatkoztak. Végeredményben azonban mégis azzal a megjegyzéssel távozott főtisztelendő P. Provinciális, hogy igyekszik mindent eligazítani. Ennek dacára e hó 27-én P. Szaléz dispositiot kapott Salgótarjánba, ahol P. Vilmos súlyos betegen feküdt. Azt hiszem, hogy ez utóbbi jelentéktelen körülmény döntötte el a dispositio vagy nem dispositio sorsát. Hogy az igazi ok mi volt, azt nehezebb megtalálni, mint azt, hogy mi robbantotta ki valójában az 1914-es világháborút. Nagy zökkenőt okozott e magisteri dispositio magától értetődően a Klerikátban is, ahol igen sok rajongója és tisztelője volt P. Szaléz Magiszternek. Nagyon nehéz volt a fölkavarodott kedélyeket megnyugtani és az izgalmakat megfelelően lecsendesíteni. Isten segítségével mégis sikerült ez is. Átmenetileg P. Ákos lett a magiszteri teendők végzésével megbízva. Lektor teendőkben pedig P. Béla pótolja Szalézt.”²⁷

Az áthelyezés megtörténte után még a városi képviselők jelentős csoportja levelet írt a

26 Az igazság érdekében: Dr. Erdős István, dr. Czigány Mihály, dr. Vágó János, dr. Csák János, dr. Zámory Pál, dr. Gerendásy János, Simon András, Suba Lajos, Bercsényi Bertalan, Dr. Koncsek László, Fuics Ernő, Eigen József, Koncsek János, Csordás István, Tukora B. János, Basska Károly, Balla Pál, Kiss Sándor.
In: JÁSZ HÍRLAP, 1936. november 21. (18. évf.) (47. sz.), 5. o.

27 Historia Domus Jasbereniensis, 1936. november (Magyar Ferences Könyvtár és Levéltár)

tartományfőnököknek, mely Szaléz Jászberényért végzett munkáját dicsérte, a cikkével egyetértett, s kérte visszahelyezését a rendházba.²⁸

Salgótarjáni rendházban

Szaléz 1936. november 30-án délelőtt érkezett meg a rendházba. A rendi életben egy hónap telik el addig, amíg az ember elkezd a beilleszkedést egy adott rendház életébe, a plébániai életben egy- másfél év szükséges ehhez. Szaléz bő egy hónapot tartózkodott ebben a rendházban. Talán elég volt arra, hogy bekapcsolódjon a rendház életébe, megismerje az ottani testvéreket. Megkapta szolgálatait, miséket, gyóntatási időket, közösségek vezetését. Igyekezett megismerni P. Vilmos addigi feladatkörét. December 3-án az Oltáregylet havi gyűlése volt, melyet Szaléz tartott meg. 7-én Ceredre ment, hogy ott 8-án az évi szentségimádás alkalmával szentmisét és szentbeszédet tartson. Karácsony előtt a plébániai hívek gyóntatása mellett a környékbeli falvakban is gyóntatott. Az ünnep másnapján, december 26-án kezdődött Szaléz atya háromnapos missziója a bányatelepeken: Ötszázhután, Fiskálisgután és Hasznoshután. Január 7-én megkezdődtek a házszentelések, melyekből ő is jelentősen kivette a részét. 9-én az esti „Frontharcos” előadáson P. Szaléz képviselte a rendházat.

„01.16 P. Kiss Szalézt körünkből eldisponálta a P. Provinciális. Felajánlotta neki az amerikai missziót, amit elfogadott, és hamarosan megy New Yorkba. Tisztelői és barátai szűkkörű vacsora keretében búcsúztak tőle. Itt volt Királyfalvi Kraft Aladár bányatitkár, dr. Vilman Gyula v. tiszti főorvos, dr. Figy Béla városi jegyző, Körmöczi György iskolai igazgató és Koltai Imre tisztviselő.”²⁹ 17-én a reggeli vonattal utazott Budapestre.

Magyar Ferencesek Amerikában

A húszas években Kovács Kálmán meeckesport-i plébános rendszeresen támogatta a Kapisztrán Szent János Rendtartományt adományokkal, sőt biztatta Tamás Alajos tartományfőnököt, küldjön ki embereket hosszabb-rövidebb misszióra az amerikai magyarokhoz. P. Peéri Bonaventúra 1922 szeptemberében érkezett New Yorkba, ahol P. Mathis Faust a holy Name Provinciális fogadta, akit a rend római generális jelölt ki támogatóul. Még ugyanebben a hónapban Hayes bíboros megbízta Peérit, hogy vegye át – a magyar rendtartomány definitóriumának jóváhagyásával – a New York városban lévő Szent István Király Plébániát. 1923-ban P. Dr. Kalmár Özséb is amerikai dispositiot kapott, akire a trentoni püspök New Brunswick magyar plébániáját bízta (1924-1928).³⁰ New York és New Brunswick után 1929-ben átvesszük a

28 Csordás István, és más városi képviselők levele a tartományfőnökségnek, érkezett: 1937.01.14, MFKL: 37/1937

29 Forrás: *Historia Domus Salgotarianiensis 234-242.o.*

30 „Hitközségünknel a következők voltak helyettes lelkészek: Rev. Jászai Benvenut, Father Kalmár Özséb hazatérésétől Rev. Lombos László megérkezéséig. Rev. Szabó Brúnó, Father Lombos Lászlónak Kínába történt utazásától Rev. Raffinszky Romuláld ideérkezéséig. Rev. Gurfely Gaudence pedig Father Hajós Márk cartereti kinevezésétől Rev. Kiss Szaléz hivatalának átvételéig. Segédlelkészeink nevei a következők: Father Blihar Barnabás, Rev. Lombos László mellett. Father Szabó Brúnó hazatérésétől, a rendfőnöki munka mellett, Rev. Medvedzky Medárd volt szíves Father Hajós plébános segítségére lenni. Father Gurfely Gaudence, Rev. Hajós és Rev. Kiss mellett működött. Végül Father Gerencsér Tarziciusz, vársunk szülőltje, 1938. januárja óta segédlelkészkedik hitközségünknel.” In: KISS Szaléz ofm: A new bruswicki Szent László Róm. Kath. Hitközség 35 éves a Szent László Iskola 25 éves Jubileumi Emlékkönyve; Souvenir Book, 1939. New Brunswick; New Yorkban: P. Szabó Brúnó 1927-ben, Jászai Benvenut 1928-ban, 1930-tól P. Medveczky Medárd lesz a kommisszárius, Kovacs Vince 1931-től; Balogh Benignusz szakács, Tóth Gábor növendék. Hajós Márk hitszónok, 1934-ben, P. Rafinszky Romuláld plébános, Bihari Barnabás káplán 1933-ban, P. Fehér Péter káplán, fr. Veres Vazul szakács

plébániát Woodbridge-ben.³¹ Ugyancsak 1929-ben komisszariátussá alakul a testvérek közössége. A továbbiakban nem függenek a Holy Name Provinciától, hanem a Kapisztrán Rendtartomány tartományfőnökétől, a Komisszárius provinciális P. Peéri Bonaventúra lesz. Maga mellé két konzulánst is kap: P. Hugolint és P. Benvenuntot, akikkel negyedévente tanácskoznia kellett, és a tanácskozások jegyzőkönyveit Budapestre kellett küldeni.³² 1931-ben alapítottuk az arrochar plébániát, 1933-ban a roeblingit (P. Peéri), és az alphait (P. Jászai), 1939-ben Carteret-et (P. Hajós). Néhány növendéket Magyarországra küldtek a magyar nyelv teljes elsajátítására³³ és magyar növendékeket pedig Amerikába küldenek az angol nyelv és kultúra megismerésére.³⁴ Rendtartományunk tagjai mellett a Mariánus Rendtartomány és a Szent István Király Rendtartomány tagjai is vállaltak szolgálatot Amerikában. Stefaniták 1922-ben vették át a clevelandi plébániát, ahol az első ferences P. Bíró Lőrinc volt, 1924-ben Barbeton-ban is szolgálnak, továbbá 1927-től Noll Fort Wayne, South Bend, 1930-tól Portage, 1931-től Youngstown, 1932-től Firefield, 1935-től Farrel. A Mariánus Rendtartomány tagjai 1927-től vállalnak missziókat: Clevelandben, később Kanadában: Montréal-ban, Welland-ban, emellett sokfelé kisegítenek más plébániákon.

Szaléz atya amerikai működése

1937. januárjában vonattal utazott Franciaországba, majd La Havre kikötőjében szállt hajóra. A Sematizmus szerint Szaléz New-Brunswick-ba kerül, mint hitszónok, népmiszionárius, a Jézus Legszentebb Neve egyesület és a Mothers Club vezetője. Tehát nem plébániát kap, nem lelkigyakorlatos házat vezet, hanem szinte állandóan úton van. Lelkigyakorlatokat tart a különböző magyar nyelvű közösségeknek: plébániákon, lelkigyakorlatos házakban, nővérközösségek rendházaiban. Az elhelyezést elfogadta, de lelkében szomorúság és fájdalom volt. Otthon szeretett volna maradni. Ezt írja:

„Megvagyok. Jól érzem magam, honvággy sem kínoz, s mégis idegennek, otthontalannak érzem magam. Kevés itt a lélek, kevés a szellem. Sodródok én is egy rohanó életáramlattal, amely nem akarom, hogy nekem kedves legyen, mert rabságba ejti az embert. Nyolc napja, hogy hol itt, hol ott beszélek emberekkel, magyarokkal, egyházzal. Mindnek *csak* itt és *így* jó. A beszédeket a legegyszerűbb nívón kell mondanom. Tetszik nekik, s mégis hidegen, belső változás nélkül hagyja őket. Nincsen ezeknek katolikus, krisztusi élményük, s így vallási életük, - sok szép vonás ellenére is – szellem nélküli, még a magyar ferencesek munkaterein is.”³⁵

Amikor azonban lelkigyakorlatot tart, ezekből semmi sem érződik. Teszi a dolgát.

Néhány gondolatot szeretnék idézni lelkigyakorlataiból. Király Kelemen atya még olvasta lelkigyakorlatainak vázlatait.

„Én népemért, kilencszáz éves katolicizmusunkért élek. Én a Szent István-i lelkiség felszítására jöttem Amerikába, igaz magyar szeretettel.” „Olyan telis-tele van a lelkem – szól South Norwalk-i misszióján – hogy itt messze Szent László országától 25 évvel ezelőtt magyar pap, magyar hívek ilyen csodaszép Szent László-templomot építettek, huszonöt éven át szépítették, fejlesztették. Hála érte Istennek és az élő alapítóknak, jótévőknek. Ti legyetek egyházunk hű védői,

---

1937-nen. Fr. Kiss Ábel szakács, 1939-ben Körösztyös Krizosztom.

31 P. Feisz Hugolin plébános, hitszónok, tanító.

32 Rendtartományi Közlöny, 1929. január-február, 1-2. szám, 83-84.o.

33 Pl. Gerencsér Tarzícus, aki 1910. május 4-én született New Brunswickon, 1923-ban költözik Budára, 1934-ben szentelék pappá Washingtonban, és New York-ban kezdi meg szolgálatát.

34 P. Gergely Gaudenc IV. éves teológus Washingtonba, Bódi Kapisztrán II. éves filozófus Castkill-be. 1948-ban fr. Pompár Primus Theutopolisban, fr. Szegedy Ferenc Troy-ban.

35 P. Király Kelemennek Berlinbe írt levél 1936. február 18-án, In: KIRÁLY 55.o.

templomunk rajongói, lelketek megszentelői Istenben.” „Öröm, büszkeség ebben a köcsodában Jézust imádni: a ti örök büszkeségetek lesz ez a csodaszép istenháza – mondotta a toledói katolikus magyaroknak. – Pár ezer magyar mire képes Krisztussal, papjával való összefogásban.”

„Mit jelent ma magyarnak lenni? – kérdezte a New Brunswick-i beszédében, 1937-ben. – A pánszlávizmus és pángermanizmus kettős malomköve között őrlődni. Második generáció, ismerd, szeresd a magyart.” Trentonban mondotta 1937 márciusában: „Igazi vértanúszellem a magyarságé. Borzalmas jövő előrevetett árnyéka – a náciizmus, a kommunizmus. Európát, a kereszténységet hazánknak kell ismét megsegítenie.” „Legyetek máriás magyarok” – hirdette a Carey-Ohio kegyhelyén összesereglett magyar búcsúsoknak. – Mily öröm titeket itt látni Máriánál. Forrtatok össze az otthoni búcsús-máriás magyarokkal, és 1938-ban jöjjetek az Ostyához (a budapesti Eucharisztikus kongresszusra), Máriához, Szent Istvánhoz. Jók legyetek, értetek megkönyörül az Úr otthoni véreinken.”

„Meghitt beszédes némaság: Istenközelség. Milyen jó tisztának lenni! Hála az első gyónástól-áldozástól nyert számtalan kegyelmekért. Elismerni, hogy Ő az erőm, igaz boldogságom és végtelenre szomjas lelkem betöltője. Fogom őt, és el nem ereszem. Szívesen velem marad, mert gyönyörűsége az embernek fiaival lenni. Legyünk Istennek és embernek boldog fiai.” (New York)

„Főnséges volt az őskeresztény szokás, hogy a család egy tagja hazahozhatta az Oltáriszentséget a család többi tagjainak, sőt egy hétig őrizhette, hogy családtagot elfogatása alkalmával megáldoztathassa. Édes jó apák, anyák, lányok, fiúk, kérlek titeket, valósítsátok meg ezt ilyenképpen: vasárnap áldozzatok és büntelen hordozzátok Jézust és szenteljétek meg mindent.” (South Norwalk)

„Az Eucharisztianál nincsen nagyobb, mert Krisztus szeretetének csodás bemutatkozása. Több Betlehemnél, mert naponta milliók számára születik. Több Názáretnél: itt jobban nevel szegény, néma alázatos életével. Több a hároméves nyilvános életénél, mert ott körüljárt, itt szüntelen teszi: Jöjjetek! Több a kálváriánál, mert annak gyümölcsét, a szentmisét megsokszorozza. Mindennél több: maga az élő szeretet. Gyermek, szerelmes, szülő, politikus, népezérek: ide, az Oltáriszentséghez. Itt tanuljatok szeretve élni, éltetni.” (Allentownban)³⁶

---

36 Roebling: 1937.02.22-25.; Alpha: 1937.II. 28-III.07; New Brunswick: 1937.III.7-III. 14; New York: 1937. III. 14-21; Bridgeport: 1937.03.28-04.01, egy-egy hét férfiának-nőknek; Bridgeport – Fairfield: 1937. IV. 1-4.; Bridgeport: 1937. IV. 4-18.; South Norwalk: 1937. V. 16-23.; Allentown, Szentségimádás: 1937. V. 27-30.; South Norwalk: Szentségimádás: 1937. V. 31-VI. 1.; New Brunswick: Görög Katolikus templom: 1937.06.10-12; Arrochar Nővéreknek: 1937. VI. 20.; Arrochar Jelöltek: 1937. VI. 23.; New York Nővérek: 1937. VI. 23.; South Norwalk: 1937. VI. 27.; Szent László templom; Arrochar: Lelkigyakorlat az Isteni Szeretet Leányainak: 1937. VI. 27-VII. 6.; Arrochar 1937. VII. 7.; 10; 14; New York-i Nővérek: 1937. VII. 17-23.; Arrochar, 1937.07.24-25; New York-Szent Anna: 1937.07.25-26; New Yorki Nővérek: 1937. 07.30; Arrochar, 1937. 08.01. Pünkösöd utáni XI. vasárnap; Toledo, 1937.08.08, Pünkösöd utáni XII. vasárnap; Cary, 1937. VIII. 15. Magyar búcsúsokhoz, magyar zárándoklat vezetése; Bridgeport. VIII. 21-22. Sz. István, gyóntatás és mise; New Yorki Nővérek: 1937.08.27; Arrochar, nővérek: beöltözés és fogadalom VIII. 26-29; Trenton: 1937. VI. 4.; Arrochar: jelölteknek; New York-i nővérek: 1937. VI. 11.; Arrochar: Kápolna: 1937. VI. 13.; Arrochar: jelölteknek: 1937. VI. 16.; New York-i Nővérek: 1937. VI. 18.; New Brunswick diákmise, majd nagymise; délután a bridgeporti Oltáregylet: lelkigyakorlat: 1937. 09.12; New Brunswick diákmise, majd nagymise; délután: Passic: Szt. István Iskola szentelése; este Fairfield-ben templomi prédikáció: 1937. 09. 19.; New-Brunswick: iskolásokhoz; Mothers Club: Bingo est: 1937. IX. 21.; Mária Congregatio: 1937. IX. 23.; Egyházközségi gyűlés: 1937. IX. 24.; Carteret, 1937.XI.28-XII.05; New Brunswick: 40 órás szentségimádás: 1937. XII. 5.; South River 8 napos misszió; South Norwalk 8 napos misszió: 1938.III.10; New York: magyar ünnepség: 1938.III.18; Morthamptoni Missió: 1938. III. 20. – III. 27.; Passaic-i Missió: 1938. IV. 3-10.; New-Brunswick, 40. órai Szentségimádás: 1938. V. 29-30.; New Brunswick, Szent Antal kilenced: 1938. VI. 5-13.; Arrachi nővéreknek 8 napos lelkigyakorlat: Franciska anya élete és jelleme: 1941. 06.25-07.03; 1941. Június-július a passic-i plébánost helyettesítette (3 hét)

A beszédvázlatokat P. Kelemen még olvasta, ezek gépelt változata megtalálható a Magyar Ferences Könyvtár és Levéltárban (MFKL).

1938. szeptemberétől plébános is, bár ezt a feladatkört sem szerette volna. A provinciális ígéretének megfelelően arra számított, hogy szeptembertől hazamehet, hiszen csak egy missziós körutat vállalt el. Másik ok pedig az, hogy nem igazán szeretett világi és jogi ügyek intézésével foglalkozni. Igazán a tanítást, a lelkigyakorlatokat, a növendékek nevelését szerette, azonban mégis elvállalta a plébánia vezetését. Azonban még nem tudott angolul. A lelkigyakorlatok között buszon utazva folyamatosan tanult, el is beszélgetett az emberekkel angolul, de prédikációt, lelkigyakorlatot nem tartott. Fájlalta azt, hogy e hiányossága miatt nem tud szólni a harmadik generációs magyarokhoz, fiatalokhoz. Medveczky Medárdtól azt kérte, hogy kaphasson egy angolul jól tudó pátert is.³⁷

A világválság előtt Kalmár Özséb atya nagyobbította az iskolát, felújította a templomot. Jelentős adósság maradt utána.³⁸ A városban élő magyarok is alig kaptak munkát, így kénytelenek voltak vidékre, farmerokhoz elszegődni munkára. Az adósság és kamatai nemhogy apadtak, de még növekedtek is.

Szeptember 24-én az egyházközség rendezvényt tartott, melyen Szaléz megtartotta „székfoglaló” beszédét.

1. Ebben bizalmat kért az egyházközség tagjaitól mind önmaga, mind az egész közösség számára,
2. mindannyian akarjunk Jézus misztikus teste, élő teste lenni,
3. legyünk sokan a litániákon: fiatalok és idősek, fiúk és férfiak is,
4. az egyleteken belül ne legyen széthúzás, az egyletek ne harcoljanak egymás ellen,
5. az egyházközségnek rendezett anyagi bázisra van szüksége: november 13-21 között nagybázárt kell tartani,
6. az egyletek rendszeresen tartsanak jótékonyági előadásokat, bálakat, vacsorákat, melyeknek bevételéből lehetne csökkenteni az adósságot,
7. október hónap folyamán családlátogatások,
8. szeressük egyházközségünk minden megmozdulását,
9. komoly nevelő szellemre van szükség a Divini magistri pápai enciklika szellemében,
10. kifogások vannak az iskola ellen is: erős „*Mothers Club*”-ra van szükség.³⁹

A következő év elején elkezdte a Szent Antal imádságokat, melyben szentbeszédet is mond. Ezeket a beszédeket megjelenteti az Amerikai Magyarok Vasárnapjában. Rendszeres imaélet folyik a Rózsafüzér Társulatban, a Mária Kongregációban, Jézus Legszenőbb Nevének Társulatában gyűjtötte össze a vallásos férfiakat, az ifjúság számára megalapította a Szent Imre Klubot.

Az 1938-as esztendő nagy jelentőségű volt a magyar egyház életében, hiszen Budapesten

37 „Nem hiszem – írta – hogy lenne Amerikában még egy magyar pap, aki nehezebben foglalta el a részére kijelölt helyett, mint én. Se testem, se lelkem nem kívánta, nem akarta a kiténtetést. A szerzetes azonban szerzetes, s ha nehéz is az Úr igája, magára vette Szent Cirenei Simon duzzogásával, de viselte.” In: KIRÁLY 73.o. Kelemen atya szerint ezt az 1939-es évkönyvben írta le, de ott nem találtam.

38 Hitközségünk adóssága:

New Bruns. savings Inst. Bank 4%-ra, Mortgage	43000.00
Trentoni Egyházmegye 4%-ra,	20000.00
M. Mars Rózs 2%-ra,	7000.00
Sas Antal és neje 2,5 %-ra,	1000.00
Egy Hitközségi Tag 2,5 %-ra,	1000.00
	\$ 72.000.00

In: A New Brunswicki Szent László Hitközség 1939. Évkönyve

39 KIRÁLY 75.o.

rendezték meg az Eucharisztikus Világkongresszust. Haza nem tudott jönni, bár buzdított mindenkit a hazalátogatásra. Májusban vacsorát rendezett káplánja, Tarziciusz tiszteletére, s itt búcsúztatta el a Magyarországra induló híveit, akiket Takács József egyháztanácsos vezetett. Az otthon maradottaknak megszervezte a párhuzamos ünnepet. Meghívót küldött minden magyar plébániára, a helybeli lapokban meghirdette az ünnepet, a templomi értesítőben így toborozta híveit: *„Mindenki, akiben csak szikrája pislog a magyar tűznek, vérnek, velünk lesz a riverside-i parkban. Kilenc órakor ünnepélyesen indul el az autósor, meg kell mutatni az idejövő híveknek, hogy milyen nagy, élő hit hatja át a brunswick-i magyar katolikusokat.”* Pápai színekkel díszítette fel az autókat. Egész Brunswick láthatta a magyar ünneplést, ugyanis megnyerte a helyi hatóságot arra, hogy a városban kerülő utakat tehessenek. A hídon mentek át a Raritan folyó másik partján fekvő parkba. Itt Szaléz atya hatalmas oltárt állított föl. Az autók ezrei hozták az ünneplésre jövő nyolcezer magyart. Az óriási park kicsinek bizonyult.

Szaléz atya a jubileumi évkönyvében maga is említette: a New Jersey-i magyarságnak ilyen eredményes és nagyszabású ünnepe még nem volt. Gondoskodott megfelelő mennyiségű ételről, italról, s a kapott százalékból 1.800 dollár tiszta jövedelme volt az egyházközségnek, ami a depresszió idején rendkívüli eredmény volt.

Megújulást hozott a Szent László Iskola életében is: „Rátaláltunk magunkra. Amit mások álmodni sem mertek, mi elértük: 3.600 dolláros költséggel megújítottuk a Szent László iskolát, rendbe hoztuk, nagyobbítottuk a játszóteret és új hintákkal láttuk el: 8.000 dolláros költséggel rendbe hoztuk, átalakítottuk az apácázárdát. Mindez a depresszió idején olyan teljesítmény, amiért elég hála sohasem szállhat minden javunk Atyjához, Jézus Krisztushoz, de amiért elég elismerést alig kaphatnak híveink.”⁴⁰

A sok munka azonban megerőltető volt számára. Augusztus 28-29-én lelkigyakorlatot tartott az archochi nővéreknek, akiknek ekkor volt a fogadalomtételük is. Ekkor már beteg volt. A fogadalmak letétele után betegszállítón vitték egy New York-i kórházba: fogai begennyesedtek. Amikor megműtötték, rövid időre jobban lett, de rövidesen a füle gyulladt be, és a látása is gyöngült. Majd kiújult mandulabetegsége, melyet a pécsi tartózkodása idején kellett volna kezeltetnie, de sok elfoglaltságára hivatkozva halogatott. Egyik levelében így ír az esztendőről:

„Agyfárasztás kell azt belátni – írta-, hogy egy emberről nem lehet tíz bőrt lehúzni? Fél év alatt 370 beszédet mondtam, ennyiről vázlatot is készítettem, 40 cikket írtam, füloperációm és mandulaoperációm volt, három gennyes fogamat kihúzták. Éjfélkor fekszem, 5.30-kor kelek, s mindezt február óta megállás nélkül. Orvosom 8-10 napi pihenőt parancsol, de nem lehet, „mert nincs ember”. (Amikor Szaléz atya jelen sorait írta, a Brunswick-i plébánián már 200 családot meglátogatott.)”⁴¹

1939-ben volt a plébániának a 35 éves jubileuma, egyben Szaléz atya 35. születésnapja. A következő kedves szavakkal indította el e kettős jubileumot:

„Az életfakasztó Isten 1904-ben két olyan életet állított a létébe, amelyeknek évtizedek után találkozniuk kellett, hogy Isten akarata szerinti küldetésüknek megfeleljenek. A szőke Tisza partján született az egyik, a Raritan partján pedig a Szent László egyházközség... Mindketten csak azért értünk el annyi eredményt, mert mertünk és tudtunk egészen katolikusok lenni... Szemem előtt lebeg a közeli és távoli jövő. Jubileumi évünkben még jobban el akarom mélyíteni a tiszta magyar szellemet... Megerősödünk még jobban abban az ezeréves keresztény magyarságban, amely egyedül mentheti meg édes ó és új hazánkat ezekben a súlyos időkben. Hazafiaságunk nem lesz „Heje-huja”, „Üsd-vágd, nem apád”, hanem alkotó tettekben gyümölcsöző szeretet.” Október 29-én a Riverside parkban felállított tábort oltárnál volt az ünnepi szentmise. Ugyanezen a napon 16 órakor adták át a teljesen felújított zárdát a nővéreknek. (Bár Szaléz eredetileg egy teljesen modern,

---

40 KIRÁLY 77.o.

41 KIRÁLY 71.o.

az igényeknek megfelelő új zárdát szeretett volna építtetni, de ebben P. Medárd megakadályozta.) Az ünnepségen részt vett Linzbótz György magyar konzul is, aki egy címeres-Szent Lászlós zászlót adományozott az iskolának és a nővéreknek.

Az egyházközséget programjaival, szentbeszédeivel, közösségek megszervezésével, állandó tanításaival, tanúságtételeivel lelkiileg fölemelte. Naponta 40-50-en járultak szentáldozáshoz, vasárnaponként félezen. Ez akkoriban jelentős eredmény volt!

Május 14-én ünnepelték az iskolát vezető Isteni Szeretet Leányai letelepedésének 25 éves jubileumát. Az esztendő fontos eseménye volt az iskola alapításának évfordulója: ... a hiánytalan gondosságnak volt ezüstös napja augusztus 6-ika, amikor a Riveside Parkban felcsendült a Te Deum köiskolánk 25 esztendő múltjának határkövénel. Ezer és ezer ifjú s ma már szülő, állta körül ezt az amerikai-magyar határkövet és köszönte meg a gondviselésnek, hogy ő is ennek az Alma Maternek, ennek a magyar apácák édesanyás-meleg kultúr-félszékének lehetett egyik fiókája. Csupa szív, csupa boldogság volt ez a nap! Egykor huncut-hancúrozó gyerkőcök, mint meglett emberek, rajongták körül Kedves Tanító Sistereiket... Mennyi csillogás szorult össze szemben és szívben! Az ünnepi lelkület nem akadályozott bennünket nagy munkánkban, a Sisterház korszerű, maradandó renoválásában.⁴²

Az 1940-es esztendő már a búcsúzás jegyében telt: október 18-án P. Medárd Schrotty Pál megbízásából a következő levelet írja Szaléznek:

„P. Pál rehabilitálni akarja azokat, akik a nem rosszindulatú, de beteg lelkű P. Hermenegildtől szenvedtek. Ön a brunswick-i népet néhány hét vagy egy-két hónap alatt, mondjuk újévre, elő tudná készíteni, - ha ugyan akarja – a következő változásokra. Azt ők úgyis tudják, hogy ide Önt csak misszionáriusnak küldték ki s csak a körülmények kényszerítő hatása folytán vállalta a plébánosságot egy időre, míg más megoldást nem lehet találni.”⁴³

Elhárult hát minden akadály Szaléz hazatérése elől. Ő az első pillanattól azt hirdette, hogy rövid időre jött Amerikába, nem kíván itt berendezkedni hosszú időre. Szíve hazavágyik. S nyilván látta azt is, hogy az ország nagy veszedelemben van. A németbarátságnak, illetve a keletről támadó nézeteknek nem lesz jó vége. Tudta, hogy nem tudja egymaga ezt a kért pusztító áradatot megállítani, de legalább itthon akart lenni, s együtt szenvedni. P. Medárd az amerikai magyar ferencesek vezetője nem szívesen engedte el. Látta, hogy rövid öt éves kint léte alatt mennyi jót tett. Hogyan tette rendbe a plébániát, hogyan épített közösséget, milyen nagy vehemenciával vetette bele magát az iskolaépítésbe, felújításba. Bár sok hibája volt Szaléznek, egészségi problémái is voltak, de sokkal több jót tett, sokkal több volt a serpenyő pozitív oldalán. Az öt év alatt folyamatosan biztatta az angol nyelv tanulására, a kint maradásra. Ezekben a napokban a hajóút veszedelmeit ecsetelte Szaléznek. Bár Amerika nem állt még közvetlen háborúban, nem taposták idegen katonák országát, de azért a hajóút nem volt veszélytelen.

Levélben búcsúzott el Szaléz a plébániai híveitől:

Kedves Testvéreim!

Ti is, én is mélyen átérezzük a Szentírás igazát: „kifürkészhetetlenek az Isten útjai”. Utamat kedves körötökből másfelé vezérli. Fáj, hogy távozással szomorúságot okozok Néktek. De nem válunk el örökre. Még ezen a földön is, de az égi hazában biztosan találkozunk! Érzem, és biztosan tudom, hogy nagyon szerettetek, ha keménykezű és nem könnyen engedő lelkipásztorotok voltam is. De keménységem és személyválogatást nem ismerő határozottságom mellett volt meleg szívem és minden jóért és szépért lelkesülő és lelkesítő szellemem. Bármi jött légyen elém, mindig lelkesültem és lelkesítettem. A jóban nem törtem meg soha. Hogyan sikerült mindez nekem? Elárulom titkát: két eszménykép lebegett szüntelenül szemem előtt: a jó Szeneczey és a drágalelkű Bende Szaniszló egyénisége. Az ő mezsgyéjükre léptem naponkint s azon haladtam előre. Velük tanácskoztam, velük

42 A New Brunswicki Szent László Hitközség 1939. Évkönyve

43 KIRÁLY 79.o.

imádkoztam Értetek. Rengeteg jót köszönhetek nektek, áldom is, őrzöm is kedves emléket. De igen hálás vagyok a jó Istennek és Néktek is, a ti jószágtokért, példás és fogyhatatlan támogatástokért. Nélkületek adományaitok és fáradhatatlan támogatásaitok nélkül semmire sem jutottam volna. Áldjon meg érte mind a két kezével az áldások Istene, Jézus Krisztus. Nagy hálával tartozom rendemnek és rendtársaimnak. Nagyon sokféleképpen voltak segítségemre, hogy terveim megvalósuljanak. Köszönöm egyházközségünk volt és jelenlegi tisztviselőinek, valamint egyleteink hűséges és igaz tagjainak sok-sok munkáját. Nem hiába dolgoztunk. Az Ég és mi magunk is örvendezünk össz munkánk izes gyümölcsein. Legyetek jók valamennyien továbbra is! Sőt még jobbak. Isten akarja, és én is ezért imádkozom. Szeressétek új lelkipásztorotokat. Egy szívvel és egy lélekkel támogassátok őt nehéz munkájában. Ez az igazi katolikusok legszentebb kötelessége és egyben legszebb ékessége! Vigyázzon Rátok és reám is, közös védőszentünk Szent László király. Isten Veletek. Ószinte szeretettel Fr. Kiss Szaléz OFM.⁴⁴

Még vállalt kötelezettségeit megtartotta: nyolcnapos missziót South Riverben, még ugyanaznap este kezdődött a következő lelkipásztorlata South Norwalkban, s még néhány más plébánián. Följegyzéseiben megemlíttette, hogy az ünnepélyen jelen voltak az albán, örmény, osztrák, kínai, dán, finn, francia, lengyel, litván, norvég, ukrainai menekültek és egyesületeik küldöttei, akik fel is szólaltak. Jegyzeteiben ezt olvassuk: „Borzalmas való! Igaz lenne, hogy az élet, a történelem, harcok, kudarcok sorozata s a győzelmek csak rövid pihenők? – Én nem hiszem ezt. Hiszen az ember az élet birtokosa, tehát rajta áll, hogy királya is legyen. Akiben van isteni hit és isteni elszántság, annak számára nincsen lehetetlen. Lenyűgöző erő száll meg bennünket, ha az élet nyomorékainak titáni harcát s harcuk eredményeit csak futólagosan is szemügyre vesszük.” Beszédében megemlékezett Homéroszról, Miltonról, Kantról, Beethovenről, Zichy Gézáról, Koch Róbert tüdőorvosról – az akarat megannyi hőseiről, és az Újszövetség nagyjairól, az egyház szentjeiről. Majd áttért a magyarok helyzetére:

„Milyen a mai amerikai magyarok képe? A hatalmas és gazdag világ borzalmas betegsége sorvaszt bennünket is, amit Prohászka zsenijével eszményvésznek és akaratsorvadásnak mondhatnék. Innen a baj, a rossz idő, alkalom. De mi ezt a borzalmas luxust nem engedhetjük meg magunknak. Nekünk újjá kell születnünk a szívünkben s aranyívüekké, aranyemberekké kell nemesülnünk. Hogyan? Nem pillanatnyi felbuzdulással, hanem az izzó élmény velőkig ható öntudatával kell vallanom: Mindent megtehetek az által, aki engem megerősít. Isten és én: az élet győzelme vagyunk. Mindent felégetek magam mögött, az ekeszarváról nem nézek vissza.”⁴⁵

Ezután Medárd atya megkérte, hogy helyettesítse Arrocharon néhány hétre, míg ő távol lesz. Azonban Romuald atya, a roeblingi plébános hirtelen elhagyta a rendet. Medárd atya igyekezett Szaléz lelkére beszélni, hogy „ideiglenesen” vállalja el a plébániát, hiszen ilyen nagy bajban nem hagyhatja őt magára, s most otthonról ilyen gyorsan nem is kapna senki segítséget. Még azt is megígérte, hogy a Szent Név Provinciából angolul tudó páter fog kérni kíséretnek. Szaléz nagy nehezen igent mondott, s neki látott, hogy ebben a kényes helyzetben áthidalja a problémát, enyhítse a feszültséget, a botrányt. Közben még tartott egy nyolcnapos lelkipásztorlatot az arrochari nővéreknek, valamint helyettesítette a passic-i plébánost is.

A sajtóapostol

Kinn tartózkodása elején P. Bíró Benedek (Medárd atyával teljes egyetértésben) felkérte, hogy segítsen be az Amerikai Magyarok Vasárnapja c. lap kiadásába, vállalja el a társszerkesztői hivatalát, illetve időnként tartson sajtónapokat, lelkipásztorlatait kapcsolja össze a sajtóapostolkodással. (A hetilapot Böhm Károly atya alapította. Az ő munkáját folytatta Rickert Ernő loraini /Ohio/ plébános. Bár jó író volt, de nem tudott megküzdeni a hétköznapi

44 KIRÁLY 81-82.o.

45 KIRÁLY 84.o.

nehézségeivel, más konkurens újságokkal. Az újság adóssága folyamatosan nőtt. Bíró Benedek atya, az erdélyi ferencesek vezetője meg akarta menteni a lapot, és megvásárolta adósságaival együtt. Ide nyerte hát meg Szaléz atyát.) Ezt a munkát nagy örömmel vállalta el. Már korábban olvashattuk, hogy Egerben részt vett a Fiókbarát szerkesztésében, 1927-ben gyöngyösi klerikusként aktív szerepet vállalt a Magyar Umbria kiadásában. Később is mindig fontos eszköznek tartotta a sajtót az örömhír hirdetésére. Rendszeres kapcsolatot tartott fenn olyan vezető személyiségekkel, akik meghatározói voltak a magyar katolikus sajtónak.

Nagy lendülettel fogott hozzá ehhez a munkához is. Először kisebb cikkeket küldött el a szerkesztőségbe P. Tarziciusznak, később azonban két hét kivételével minden héten egészen hazautazásáig ő írta a vezércikkeket.⁴⁶ Ezzel egy időben más katolikus magyar sajtóorgánumban is jelentek meg cikkei, bár nem ilyen gyakorisággal.⁴⁷ Rendszeres időközönként tartott sajtónapokat is, melyeken felhívta a magyarok figyelmét, hogy elsősorban magyar újságokat, magyar és katolikus kiadványokat olvassanak. Ezen sajtónapok alkalmával tartott még egyéb beszédeket, szentmiséket, búcsúkat az adott egyházközségben.⁴⁸

„Mi apostolai, evangélistái vagyunk az ezeréves magyar és nemzeti életünknek. A keresztény népek véres öldöklése a pogányság egyenes diadala, ez a borzalom, az iszonyat győzelme. Ki segít? Csak Isten, csak a szeretetteljes családi és napi élet. De ezt nem bírja egymaga munkálni a templom, az iskola is kevés: kell katolikus sajtó. Ez élet, ez remény, ez erő, ez jövő: mert szeretetet hirdet Isten és a lelkek, családok és nemzetek iránt. Újságunk evangéliumi, magyar és amerikai. Jelenünk bizonytalan: csak Isten a bizonyosság. Őreá építjük véreink, családjaink és hazánk jövője biztonságát. A magyar sikoltás a velőig hat. Ti nem halljátok? Erre visszhang: lapunk „a Vasárnap.” A magyarságért: jöhet a gyors cselekvés ideje. A Vasárnap biztos kalauz, bátor harcos, győzni kész erő. Jézus gyógyereje a sajtóban: eligazít a haza állapotáról, igaz híreket tudunk meg, a Vasárnap az igazat terjeszti.

Egy eset, melyet Szaléz közölt is az újságban:

Késő este gyóntattam – írja Szaléz atya – egy munkás két órán át várt rám. „Father – mondotta – áldja meg az Isten. Nemcsak én kívánom ezt magának, hanem sokan, akik velem dolgoznak. Régóta figyeljük magukat, meg az újságjukat. Eleinte ellenségesen, később érdeklődéssel és a végén megszerettük annak minden sorát, hírét. Miért? – Father, legyen türelmes, mindjárt bevezetem. Azért, mert nem uszított népek ellen, nem tanított meg imádni embereket és

46 1941-09-19: Kicsoda olyan mint az Isten? 1941-10-03: Olvasós Boldogasszony népe; 1941-10-10: Magyarok Nagyasszonya; 1941-10-17: Jézus Szíve szolgálatában; 1941-10-24: Krisztus a Mindenség Királya; 1941-11-01: Istennek Minden Szentjei; 1941-11-07: Díszes és jeltelen sírok hívogatnak; 1941-11-14: Krisztus titokzatos teste; 1941-11-21: Sajtó és lelkiség; 1941-11-28: Kimúlást vagy életet akarunk? 1941-12-05: A cselekvő magyar Advent; 1941-12-12: Az Egyház és a papság jelentősége; 1941-12-19: Jézust váró lelkiség; 1941-12-19: A magyar betű karácsony; 1941-12-25: Köszönjük Jézus, - búcsúzunk Tőled; 1942-01-02: Építő magyarok; 1942-01-09: Erős családokat; 1942.01.16???: Legjobb közbenjárónk; 1942-02-06; Gondolatok egy sír mellől; 1942-02-13; A katolikus ifjúság rögzős útján; 1942-02-20: Lelket a nagybajtbe; 1942-02-27: A nagy miért; 1942-03-06: A titkos bűn; 1942-03-13: A kincses bűnbánat; 1942-03-20: A győzelmes élet; 1942-03-27: A nagy utak Krisztusa és én; 1942-04-03: Az én húsvétom; 1942-04-10: A hit csodája; 1942-04-17: Krisztus a világ reménye; 1942-04-27: A hódító szeretet; 1942-05-01: Az élet asszonya; 1942-05-08: Az édesanyánk Anyja; 1942-05-15: Mária az ég királynője; 1942-05-22: Keresztények segítsége; 1942-05-29: Magyarok reménysége; 1942-06-05: A szeretet hatalma

47 *Amerikai Magyar Népszava*: Gondolatok a hazáról; Hol vagy István király?; Szent István király élete és méltatása; *Katolikus Élet*: Róma lelke; Mi bajunk?; Magyar est; Vissza Istenhez; Eszményképeink; Magyar Est New Brunswickon 3 cikk; *Jó Pásztor havilap*: A mennysorságos ember; Egyéb: Férfiak a gátra; Anyák napja; Katolikus magyar férfiak apostolsága; Őszintén a jobb jövőért 5 rész; Eleven élet; Több lélek, több élet; Hol vagy István Király? ; Kötelességünk a tört. MO iránt; Igazi magyar karácsonyt; A boldogság aranyútja; Papi Egység: Az amerikai katolicizmus: tanulmány; Szent Antal naptár: A nagy csoda; Az egyházközségi élet: tanulmány 8 oldal; Egyéb cikkei jelentek meg a Bridgepod és Toledo c. újságokban.

48 08.31 Fairfield; 09.07 Bridgeport; 09.21 Bridgeport; 09.21 South Norwalk; 09.28 NY; 10.01 Passaic; 10.21 Carteret; 10.19 Perthaboy; 10.26 Trenton; 11.01 New Brunswick; 1942 Detroit

nemzeteket, hanem ránevelt bennünket arra, hogy szeressük igazán és becsületesen a mieinket: Amerikát és Magyarországot. Harmincnégy év után gyóntam és áldoztam először. Boldog vagyok, hogy itt voltam a misszió. Engem a Vasárnap térített vissza Istenhez.”⁴⁹

A pennsylvaniai Allentownban kapta meg Medárd atya sürgönyét: „Ha akar, a magyar követség hajójával hazamehet.”

Szaléz atya búcsúztatása

„Szellemi csapás nehezedett reánk, amerikai katolikus a magyarokra. Itt hagyott bennünket Father Kiss Szaléz. Testben megtörve ült egy svéd hajóra, amely visszaviszi Magyarországra. Csak öt rövid évet töltött közöttünk. És mégis több nyomot hagyott a lelkek tízezerein, mint papjaink bármelyike. Úgy tűnt fel közöttünk, mint egy világító üstökös. Utánozhatatlanul értett a magyar szó ragyogtatásához. Olyan kis termetű volt, hogy szinte alig látszott ki a földből. Az ember azt hitte volna, hogy hálni jár belé a lélek. De amint a missziós beszédeiben megszólalt szívbemarkoló csengő hangja, feleszmélt reá öreg és fiatal, a jámbor lelkű, meg a csökönyös és csak akkor sajnálkoztak, amikor már kimondotta az áment. Nem szószátyárkodott. Mindig volt valami mondanivalója. És mindenkor a leggyönyörűbb köntösbe tudta öltöztetni a kétezer éves igazságot, akár a szószéken prédikált, akár a fehér asztalnál szónokolt, akár gyűléseken buzdított. Amerikát mindegyre jobban csodálta és becsülte. E hatalmas ország lelki nagyságát még bizalmas beszélgetések közt sem engedte megbántani. Nem az ő hibája volt, hogy az új haza nyelvének teljes elsajátításához sose adott neki alkalmat a szent hivatás: a magyarok lelkeinek mentése. Megmondottam neki egyszer, hogy legalább ez esztendőn át olyan távoli helyre parancsolnám, ha tőlem függne, ahol még álmodni se tudjon magyarul. Az volt a vágyam, hogy Amerika nyelvén beszélő és érző ifjúságunk is élvezze a nagy-lelkű missziósnak istenadta kincseit. Fájdalom még pihenés cégére alatt sem akarták jó népünket megfosztani Father Kiss Szaléz prédikálásának bűvölő varázsától az őt szerető paptársak. Testi gyöngeséggel nem törődve, már sajtó útján is megkezdte a legnemesebb munkát, a hitterjesztést. Amerre csak megfordult, más vallású magyar paptársai is megkedvelték aranyos emberszeretete miatt. Ne engedje Isten, hogy igazam legyen, amikor attól félek, hogy szenvedni ment az agyonzaklatott Óhazába. De bármit is hoz a jövő, egyet senki sem vehet elő tőlünk: a szeretettől átítatott becsülést, meg a meleg hálát a kis termetű, de óriás lelkű Father Kiss Szaléz ferences missziós iránt.”⁵⁰

„Kedves Miksh Mama és Mrs. Mary Stétz! Az élet rohan, de Isten öröklik felettünk. Amikor már nagyon beborul felettünk, Ő teremt új fényt nekünk, így tett velem is. Vasárnap még Allentownban beszéltem, estére Bridgeportban voltam, éjjel pakoltam, hétfőn már New Yorkban voltam, kedden nem jöhettek már ki E. I-ről (Ellis Island) és szerdán indultunk. Utunk szép volt, mindenünkről gondoskodtak. Hiszem, hogy szépen érek haza. Lelkem és szívem a régi. Őrizzék meg emlékemet, amint én is a magukét. Igaz szeretettel Fr. Szaléz ofm”⁵¹

A hazatérésről így számolt be: „Miért kellett hazajönnie atyának? – kérdezzük.

Csak rövid ideig lehettem volna magyar, fel kellett volna vennem az amerikai állampolgárságot. Így inkább a hazatérésre gondoltam. A „Drottinghelm” nevű svéd gőzösön, a diplomatahajón jöttem haza. Tíz magyaron kívül 800 német, 125 olasz, 6 bolgár és 5 román jött haza a hajón.

Nem volt izgalmas a hajón?

Minden este nyugodtan tértünk aludni. Amint szürkülni kezdett az összes lámpákat meggyújtották és hatalmas fényszórók vakító fehérbe öltöztették a hajót. A távirászkok állandóan dolgoztak, távol tartottak minden hadihajót a hajótól, amelynek állandóan jelezték irányát. Így

49 KIRÁLY 89.o.

50 Csemiszky István atya beszéde 1942.06.12-én. In: KIRÁLY 104.o.

51 1942. július 10-én a hajóról írt nekik; In: MFKL

történt aztán, hogy utunk alatt egyetlen hajót sem láttunk. Békés és nyugodt volt az út...

A kilencnapos hajóút után még sokáig a portugál fővárosban, Lisszabonban időztek a diplomáciai hajó utasai s onnan érkezett haza június 24-én Szaléz atya.⁵²

Újból Debrecenben

„Szent Ferenc fiai még e hónapban immár harmadszor telepednek le Tiszántúl fővárosában, Debrecenben. Igen jelentős eseménye ez a háborútól és a tengernyi bajtól megpróbált magyarságnak. Ünnepe a magyar katolicizmusnak. Talán nem túlozzuk a dolgot, ha jobb jövőnk egyik hajnalcsillagának tekintjük ezt a letelepedést. Vajon miért? Egyszerűen azért, mert a történelem tanúsága szerint minden debreceni letelepedésünket egy-egy békésebb kor, építőbb szellem jellemzi. Háborús időben telepedtek le őseink, a béke munkásai és letéteményesei.”⁵³

A Trianonban Magyarországot, így a magyar egyházmegyéket is feldarabolták. Debrecen városa és vonzaskörzete a Nagyváradí Egyházmegyéhez tartozott. A püspöki központtal nagyon nehéz volt tartani a kapcsolatot. Debreceni adminisztrátorra Lindenberger Jánost nevezték ki 1919-ben; később dr. Bánáss László apostoli vikárius volt, aki „helyettesítette” a nagyváradí püspököt. Ebben az időben a városban egyetlen plébánia volt. Igaz, hogy a katolikusok kisebbségben voltak, de túl kevés volt a lelkipásztorok száma, ráadásul nagy térség, sok ember tartozott ide. Lindenberger János elhatározta, hogy Nyilastelepen és Csapókerten templomot építtet és oda a ferenceseket hívja, a felállítandó Szent László plébániára pedig a domonkosokat.

A területek nagyságára és lelkipásztori ellátatlanságára illusztrációképpen álljon itt két korabeli cikk az Új Emberről és a Kis Újságból:

„Ilyen hatalmas területű plébánia szinte alig van Magyarországon. Szinte hihetetlen, de így igaz: területén a homokos debreceni tanyavilágon keresztül 25 percig robog a gyorsvonat. Kínai arányok! ...Had' villantsak fel egyetlenegy képet. Az egyik ferences atya mesélte el... Megérkezésük után nem is a legtávolibb tanyáról beállított hozzá egy 19 éves leány. Mert meghallotta, hogy idevetődtek a barátok.

- Katolikus vagyok tiszteletes úr, keresztelő miatt jöttem.

Szent Ferenc fia rámosolygott a leányra és megkérdi, hol a kisbaba.

- Hát én lennék – válaszolja a jól megtermett lány. – Körösztoljón meg plébános úr, mert nemsokára férjhez megyek.”⁵⁴

„Amikor a török elől menekülő falvak lakossága Debrecenbe költözött, a város egycsapásra a világ legnagyobb városává lett, területére nézve. Az övé a széles Hortobágy, határa négy megyét érint: Bihar, Szabolcs, Borsod és Zemplén megyét.

Biztosan hatással van ez a nagy terület a város mai fejlődésére is, mert eltérően más városoktól, itt emeletes ház alig épül, a főutcán kívül jóformán nem is épül, de annál erőteljesebben duzzadnak a kertvárosok. ...Ezek fejlődése olyan veszedelmes iramot vett nemrég, hogy az akkori polgármester, Vásáry István tervezetet dolgozott ki a kertek elsorvasztására. Nem győzte ugyanis a város őket közművekkel ellátni: ma sincs vízvezetékük és szennyecatornájuk, sem villamosvasútjuk.

Létjogosultságukat azonban el kellett fogadni. A lakosság igényli. Ezért duzzad az élettől a város körül ma is több ilyen kertváros. Némelyik a török világ előtt önálló falu volt, pl. Boldogfalva. A többiek: Nyilaskert, Epreskert, Tégláskert, Homokkert, Csapókert, Vénkert, Libakert, Kerekestelep, Wolafkatelep s a legszegényebb: a Téglavető... Közülük a

52 „Ebben az ősi magyar városban, nekünk magyar barátoknak feladataink vannak” In: *Debrecen, 1942. VII. 28., 4.o.*

53 Kiss Szaléz: *Újból Debrecenben: Magyar Barát: Ferences Közlöny: 1942.szeptember 15. XXII. évf. 9.sz. 135-136.o.*

54 Kolozs Pál: *Plébánia, amelynek területén 25 percig robog a gyorsvonat; Új Ember, 1948. április 25. 5.o.*

legfejldőképesebbet, a Nyilastelepet kerestem fel. Ez a legkulturáltabb telep. Lakói nagy része MÁV műhelytelepének munkása. Életük három pont körül folyik le: a református, a katolikus templom és a műhely. A SOROMPÓN TÚL ez az egyetlen telep, ahová autóbussz jár. A vámospércsi műúton gördülünk ki a városból. A vasúti sorompó után egyforma házak mellett suhanunk el. Ez a MÁV-kolónia régebbi része. Az újabb kissé odébb, modernebb, jobb, kaszányásabb. Kétezernyolcszáz férfi dolgozik a műhelyben. Nagy része családos, legtöbben itt laknak. Nem is jut mindenkinek állami lakás, a jobb módúak saját házban, a többiek bérletben laknak. Leginkább kertés házak sorakoznak egymás mellett, néhány gyümölcsfával.

...TEMPLOM SZÁRNYASKERÉKKEL

Alig néhány lépésnyire áll a katolikus templom. Az ország egyik legérdekesebb katolikus temploma. A MÁV adta hozzá a telket, az építési anyagok nagy részét. Homlokzatát azért a MÁV szárnyaskereke díszíti. Tudomásom szerint az egyetlen templom az országban ezzel a dísszel.

Plébánosa Kiss Szaléz ferencendi szerzetes. A rendház a templommal szemben áll. Tejcsarnoknak épült, de gazdája nem tudta befejezni, s mire kész lett, rendházzá változott. Megvette az egyház s az fejezte be. Sem kívülről, sem belülről nem lehetne megállapítani, ha nem mesélné el a mosolygó páter: Hozzám tartozik két telep – mondja – a Nyilastelep és a Csapókert, valamint tizennégy tanyai csoport lakossága, mintegy hat-hétezer lélek. Munkám javát a szegénygondozás köti le. Ezeknek egy része sokat költöző, munkáját sokat változtató szegény, másik része a nagyerdei vákácncosok (erdei munkások) csoportja.⁵⁵

Sok nézeteltérés volt a református testvérekkel. Több alkalommal számoltak be a ferences testvérek, hogy utcán leköpködték őket. A későbbiekben történt Kovács Kristóf testvérrel, hogy egy piacra menő asszony megszólította:

~ Minek jöttek maguk ide? Vegyék tudomásul, mi nem szeretjük magukat!

~ Vegyék tudomásul, hogy mi szeretjük magukat, azért jöttünk ide!

Több hozzászólása nem volt az asszonynak.

Amikor Kulunbán atya a tanyákat járta, egyszer előfordult, hogy meglátta őt egy gyerek, és mindent otthagya hanyatt-homlok rohant:

- Jöjjenek csak ki, kísértet járja az erdőt!

Egy másik történet: „Mivel engem is beosztottak tanyai iskolákba hitoktatónak, egyszer szakadó esőben mentem kerékpárral. Erős szembeszél fújt, teljesen átázva nagyon nehezen tudtam a szélben előre jutni, szinte megfogta a szél a kerékpárt. Amikor már hazafelé jöttem, a hitoktatásból egy civis paraszt /Így hívták a jómódú parasztokat, akiknek volt mikor 4 lova is volt az üres szekér elé fogva/ jött befelé a városba. Mellém érve rám ordít: „Mi az csuhás, nehéz az út? Nem árt, ha ti is dolgoztok, naplopók”, majd a lovak közé csapott és jól az arcomba is vágott az ostorral, úgy, hogy vagy 3 napig is látszott az ostorcsapás helye az arcomon. Mi tagadás, rosszul esett a dolog. Úgy elgondolkoztam fázottan ebben a komisz szélben hajtani a kerékpárt, mikor a fáradtságtól az ember majd összeesik, és ezt kapja meg!”⁵⁶

A rendházalapítás és a plébánia elfoglalása

1942. július 1-jén ülésezett a Szent Anna plébánia képviselő-testülete.⁵⁷ Ezen az ülésen elbúcsúztatták dr. Lindenberger János prépost-plébánost, aki 24 éven át volt az egyházközség vezetője. Köszöntötték az új plébánosokat: dr. Bánáss Lászlót, akire a püspök a Szent Anna plébániát bízta és Kiss Szalézt. Felolvasták dr. Schefler János szatmári püspök, nagyváradi

55 Bottyán János: Erőteljes fejlődésben a Debrecen övező kertés telepek, In: Kis Újság, 1944. február 10, 4.o.

56 fr. Talpay Firmusz ofm: A Ferencesek élete és pasztorációs munkája 1942 letelepedéstől a magyar kormánytól történő feloszlásig, kézirat, Budapest, é.n.; 7.o.

57 Vö: A katolikus egyházközségi képviselő-testület elbúcsúzott dr. Lindenberger Jánostól, In: Debrecen, 1942.VII.2 4.o.

egyházmegyei apostoli adminisztrátor iratát a debreceni egyházközség három részre osztásáról. A püspöki leirat rendelkezik a debreceni préposti uradalom három részre osztásáról is⁵⁸

1942. október 2-án történt a domonkos és ferences plébánia elfoglalása, plébánosok beiktatása. A pályaudvaron Dr. Bánáss László esperes és Wolfinau József világi elnök köszöntötték a megérkező ferences és domonkos atyákat. Bánáss László prépost 9 órakor ünnepélyes szentmisét celebrált a Szent Anna templomban. Ezt követően Kopasz Árpád, a Theresianum igazgatója felolvasta az új plébániák felállításáról szóló püspöki dekrétumot, majd az új plébánosok letették a plébánosi esküt. A délután folyamán a nyilastelepi Szent István plébánián Pálmay József káplán – a telepi hívek addigi vezetője – fogadta a bevonuló ferenceseket Schrotty Pál tartományfőnökkel és Szaléz plébánossal. A köszöntések után Szaléz emelkedett szólásra: „Minden törekvésünk oda fog irányulni, hogy a Szent István plébánia egy nagy családot alkotó hívei szeretetben összeforrjanak, hogy életerős és mindent elbíró legyen ez a plébánia. Mindezt most ősi magyar jellegünk koronázza meg. Ez az ország Isten után a legszebb nekünk. Ma első üdvözetünket az orosz frontról egy magyar honvéd őrmestertől kaptuk. A lelkünk kinn van a magyar honvédekkel...”⁵⁹ A templomi fogadtatás után a katolikus elemi iskola udvarán gyűltek össze az emberek, ahol Schleisz Pál köszöntötte a jelenlévőket, elbúcsúztatta Pálmai József káplánt. Az Egyetértés dalárda mellett, vonósnégyes is játszott, valamint szavalatot hallhattak a vendégek. Az est agapéval zárult.

Hétköznapi élet a rendházakban és a plébánián

Debrecen I. Nyilastelep: Vámospércsi u. 8.⁶⁰

A ház első lakói:

P. Kiss Szaléz házfőnök, hitoktató, missziós

P. Krupa Kolumbán tanyákon szervező hitoktató, játszóter felelős, hitoktató, missziós

P. Kovács Kristóf, hitoktató, missziós

fr. Vajas Vivald szakács, kertész, missziós

A csapókerti ház megalakulásával még újabbak:

P. Tóth Benjámín, vikárius, hitoktató, missziós

fr. Tisza Nétusz sekrestyés, missziós, 2 hónap múlva áthelyezve

fr. Talpay Firmusz sekrestyés, missziós, kisegítő hitoktató, ministráns szervező

Debrecen II. Csapókerti Rendház⁶¹

A ház lakói:

P. Sebestyén Szaniszló házfőnök, hitoktató, missziós,

P. Tarcza Aurél missziós, hitoktató

P. Sall Elek hitoktató, missziós

P. Csontos Oszkár házfőnök, hitoktató, missziós

P. Tóth Benjamin helyettes házfőnök, hitoktató, missziós

fr. Vajas Vivald szakács, kertész, missziós

A Jézus Szíve templom, a Szent István Plébánia filiája.

58 A birtok Furta község határában található összesen 2825 katasztrális hold. Jövedelmének felét a Szent Anna plébánia kapja 25-25%-át pedig a ferences és domonkos plébániák. A Szent Anna Plébániához 12 ezer hívő, a Szent István és Szent László plébániához pedig 6-8000 hívő kerül majd.

59 Domonkos és ferencendi plébánosok beiktatása Debrecenben, In: Debrecen, 1942.X.13. 4.o.

60 Az első időszakban a Száraz Ferenc utca 10 szám alatt volt a kolostorunk, mely a templomtól messze, nehezen megközelíthető helyen állott. Az adásvételi szerződést Szaléz atya 38. születésnapján írta alá 1942. július 27-én. Itt szűk 10 hónapot élt a közösség. Erdős Imréné Lohn Franciska a rendre hagyta házáat, melyet 40 e Pengőért sikerült értékesíteni. Ez szolgáltatta a pénzügyi alapot a házvásárláshoz.

61 1943. október 31-én, dr. Bánáss László prépost áldotta meg az új rezidenciát.

A plébániához tartozott tizennégy tanyai csoport.⁶² Sokan élnek szegénysorban-nyomorban. Egy év alatt 18.000 Pengő segélyt, támogatást osztottak ki, részben a főplébánia, részben a rend, a budai rendház támogatásával, több színvonalas kultúrestet is tartottak, melynek összevétele 4000 Pengő volt.

Az ifjúság megszólítása

Fontosnak tartották az ifjúság megszólítását. Krupa Kolumbán vezetésével játszóteret építettek a vámspércsi utcai katolikus iskola udvarán, kb. félholdnyi területen. Később a MÁV-tól kaptak egy másfél holdas területet, - és 20 ezer pengő segélyt- s ott alakították ki a végleges játszóteret. „Tizennyolc függőhinta, három libikóka, egy fogóhinta, hét asztalitenisz pálya, függőkugli, kosárlabdapálya, a kicsinyek számára valami székjáték, hangszórón felerősített muzsika, színpad várja a közönséget... futballpálya, fürdőmedence park várja frissülni vágyókat.”⁶³ A gyermekek ide járhattak játszani, csak az volt a feltétel, hogy vasárnapi misén, vagy a reformátusoknak istentiszteleten kellett részt venni. Hétköznap délután 4-kor nyitott, vasárnap pedig 1 órakor. Rendszeresen vitték a gyerekeket kirándulni a környékre, a Nagyerdőbe. Ilyenkor mindig a testvérek gondoskodtak élelmezésről.

A különböző tanyaközpontokba kerékpárral kellett kijárni, 15-20 kilométereket utazni, néha sárosan, porosan érkeztek meg egy-egy helyre. A gyerekeket össze kellett gyűjteni a különböző tanyákról. Gyakran úgy kellett összekönyörögni őket, hogy engedjék már el hittanra. Jó eredmény volt az elején, ha már 10 hittanost össze tudtak gyűjteni. Három tanerővel hozták létre a Nyilastelepi Római Katolikus Elemi Iskolát. Az igazgató Sleich Pál, Bátorfi és Szamor tanítókkal. Azután az iskolát többször kellett bővíteni, mert olyan nagy sikere volt, hogy egyre többen jelentkeztek, még reformátusok is. A két tantermet térelválasztóval egybe lehetett nyitni. Hétvégén Kolumbán atya itt tartotta a mozi előadásokat. Budapestről, a filmkölcsonzóból hozattak filmeket. Sok vallásos témájú filmet vetítettek, de nagy sikere volt a Zuru-Huru filmeknek is.

Szaléz atya szívesen foglalkozott a fiatalsággal, főleg a középiskolásokkal, vagy a már érettségizettekkel, dolgozókkal. Rendszeresen szervezett nekik előadásokat, beszélgetéseket, imádságokat. Gyakran a városból is érkeztek a telepre fiatalok, hogy őt hallgassák. „Ferencs Ifjúságnak” nevezte őket. Szerinte ezt a korosztályt a legfontosabb nevelni, hiszen belőlük lesznek a családanyak, családapák, felnőtt keresztények, egyházközségi tagok, egyháztanácstagok.

Kolumbán atya névnapjára tangóharmonikát kapott ajándékba. Így megnyílt a lehetőség, hogy vasárnap esténként táncmulatságot tartsanak. Több alkalommal előfordult, hogy Szaléz atya volt a tánc irányítója, vezetője, vagy betanítója.⁶⁴

Kolombán atya a nyár folyamán feltérképezte a tanyai iskolákat: melyik úton hova, melyik iskolához lehet kijutni. Beosztották, hogy melyik vasárnap melyik iskolában legyen mise, mikor ki, hova megy hittant tanítani. Természetesen a legtöbb ember református volt. Nem egy helyen a negyven fős tantermű iskolában 4 római és két görög katolikus volt. Szaléz hitoktatói munkát vállalt a Svetits Leánygimnáziumban. P. Kristóf és P. Benjamin Nyilastelepen, P. Elek Csapókertben.

Felnőttek

---

62 Nagycsere, Haláp, Vámspércs, Állóhegy, Diószegi út, Jancsika, Hármashatárhegy, Létai út, Lukaháza, Mézeshegy, Pipohegy, Szata, Wolofka telep. Nagyobb tanyaközpontokban, az iskolákban minden vasárnap volt szentmise. Vámspércsen volt kis kápolna is haranggal. Dombos tanya, Beton tanya, Apafa, Hajdúsámson, de ezt később elcsatolták.

63 Gyermeekmosoly országa, In: Magyar Barát: Ferencs Közlöny: 1944. aug. 15. XXIV. évf. 8. szám, 116-117.o.; hat fényképpel (Aláírásként csak ennyi áll: - i-)

64 Szent István Plébánia híveinek szóbeli beszámolója szerint: 2010. október 5-én

„Mindkét templomunkban kialakult már az istentiszteleti rend, mégpedig ferences jelleggel. Szépen fejlődik Szent Antal tisztelete, a nagybőjtben a keresztúti ájtatosság és a nagybőjti szentbeszéd megthonosítása. Minden ájtatosságunknál arra törekszünk, hogy az egész templom imádkozzék. Nagyon szépen végzik híveink minden szentmise alkalmával a megtanult közös imákat. A nagyhéten az egész templom közösen éneklie a Jeremiás-siralmakat.”⁶⁵ Rövid időn belül elindította az Oltáregyletet, valamint a Ferences III. Rendet. A férfiak a Szent István Körben gyűltek össze minden csütörtökön. A katolikus iskola egyik termét kapták meg használatra.

A katolikus-református egység szolgálatában

Ez egy igen kényes kérdés volt, abban az időben és ott különösen. Nagyon sok volt a vegyes házasság, sok esetben rendezetlen házasságok. Az emberek rendszeresen eljártak katolikus templomba, szentáldozáshoz járultak, majd elmentek a református templomba, ott pedig úrvacsorát vettek, mondván „egy Istent” imádunk. A Ferences Ifjúság közösségében is, valamint a kicsik között is sok volt a református. Nagyon nehéz volt az emberekkel a helyes magatartást, a katolikus tanítást elfogadtatni. Szaléz atyának különös tehetsége volt a kultúrestek szervezésében. Az első ilyen alkalom vízkereszt ünnepét követően volt. Erre az alkalomra meghívta a katolikus méltóságokat, a prépost-plébánost, a református lelkészt, a MÁV igazgatóját és az egyházközség tagjait. A Ferences Ifjúság készült színdarabbal, több kisebb játékkal, az Egyetértés szalonzenekara is fellépett operett darabokkal, erre az este egy vonósnégyest is sikerült meghívni. A program fénypontja Szaléz atya ünnepi beszéde volt, majd egy háromfelvonásos színdarabbal készültek a lányok.⁶⁶

A Kapisztrán Szent Jánosról Nevezett Ferences Tartományfőnökség új lapot adott ki: AZ EGYSÉG ÚTJA: Havi folyóirat a katolikus és protestáns hívek közeledésének előmozdítására. Ez 1943. január 15-én történt. Szerkesztője Király Kelemen ferences atya volt. Az újságban Szaléz is több alkalommal jelentetett meg cikket.⁶⁷

Baráti beszélgetések

Debreceni plébánossága alatt is hívták lelkigyakorlatok, missziók tartására.⁶⁸ Beszédeiben politikai témákat is tárgyalt. Figyelmeztette az embereket mind a szocializmus, mind a nemzeti szocializmus embertelen voltára. Támogatta, mentette a zsidókat, ezért Beregyfő⁶⁹ legalább három alkalommal behívatta „baráti beszélgetésre”, és „zsidóbérencnek” nevezte. Nem sokon múlt, hogy Dachau-ba kerüljön.

Búcsúzás Nyilasteleptől és Faddy Otmár plébános beiktatása

1944. július 9-én, vasárnap zajlott le a két esemény. 9 órakor mutatta be Szaléz atya utolsó

65 P. Kiss Szaléz: Provinciánk életéből: In: Rendtartományi Közlöny, 1941. 1. szám 13-14.o.

66 Debreczen, 1942.

67 A magyar lelkiégységéről, 1943. május, 149.o.; A világ magyarságáért, 1944. szeptember 266.o. Vö. még: Az egység felé: Magyar Barát, 1944. július, 104.o.

68 Szolnoki rendház tagjainak: 1943. VI. 21-26.; Gyöngyösi Fájdalmas Triduum és búcsú, 1943.09.16-19;

69 **Beregyfő Károly** (szül. *Berger Károly*, Cservenka, 1888. február 12.- Budapest, 1946. március 12.) sváb, származású magyar vezérezredes, a honvédelmi minisztere, vezérkar főnöke, honvédség parancsnoka. 1912-ben hadnaggyá avatták, harcolt az az első világháborúban, ahol súlyosan megsebesült. 1919-ben már százados volt a Vörös Hadseregben. 1939-1941 között a Hadiakadémia parancsnoka volt. 1941-től a VI. hadtest, 1943-tól a 3. hadsereg, 1944-től az 1. hadsereg parancsnoka, melynek élén 1944 áprilisában súlyos vereséget szenvedett az előretörő oroszoktól. Kezdetől fogva szimpatizált a Nyilaskeresztes Párttal. Miután a 1944. március 19-én a németek megszállták Magyarországot, Szálasi megkereste, és felkérte, hogy segítsen a hatalom átvételében, amennyiben Horthy megpróbálna kiugrani a háborúból. Forrás: Wikipedia.

debreceni szentmiséjét, s mondta el búcsúzó beszédét. „Megköszönte a hívek támogatását, imáját és szeretetét. Annak az örömeinek adott kifejezést, hogy akármilyen nagy is lesz a debreceni Szent István plébánia, tudja, hogy Szent Pál szavai szerint ő szülte Krisztusnak.”⁷⁰ Dr. Bánáss László esperes 18 órakor mutatott be szentmisét, s megköszönte Szaléz atya munkáját. Egyben bemutatta Faddy Otmárt, az új plébánost, aki letette plébánosi esküjét.

Ismét Gyöngyösön

Szaléz atya Debrecenben zsidókat mentett.⁷¹ Ezt a munkáját azonban nem nézte mindenki jó szemmel, ezért fel is jelentették Beregfy Károlynál, aki közölte vele, hogy amennyiben tovább folytatja tevékenységét, sőt tovább folytatja a németellenes koalíció melletti propagandát, akkor kénytelen lesz letartóztatni. Másodszori beidézése alkalmával felszólította, hogy hagyja el Debrecent.

Mivel ugyanebben az időben a gyöngyösi rendházból kilépett a magiszter, így Schrotty Pál provinciális Gyöngyösre helyezte Szalézt, aki így átvehette a magiszteri szolgálatot. 1944. június 23-át írtunk ekkor.⁷² Az őszön szokásos rendben megkezdődött a tanítás a teológián. Azonban ez nem tarthatott sokáig. Október 8-án a front a Tiszáig húzódott. A növendékeket más rendházakba küldték. Október 5-től november 7-ig a Nemzetközi Vöröskereszt lefoglalta a rendházat kórházi célokra. November közepén a németek feladták a várost. A rendház pincéjében ekkor 300 ember zsúfolódott össze, férfiak, nők, gyerekek. 18-án már a város orosz kézen volt. Az oroszok hamar felfedezték a Farkasmályi pincéket, illetve a házak pincéjében a bort. Így napról-napra részeg katonák járták a várost: fosztogattak, raboltak, gyilkoltak, gyermeklányokat, asszonyokat, nagymamákat erőszakoltak meg, majd sokakat közülük meg is öltek, hogy „tanú ne legyen”. Ezzel egy időben kirabolták a rendházat, majd a kolostorban katonai kórházat hoztak létre. Hosszú könyörgés után a ferenceseknek átengedték a nyugati szárnyat. A front elvonulása után hetekig kellett dolgozni, hogy a kolostor újra lakható legyen. Röviddel ezután újra indult a tanítás is. Szaléz a tanítás mellett részt vett a plébánia, a város életében is. Prédikációinak nagy híre volt. Sokszor a templomba sem fértek be. Szívesen hívták a környékbeli városokba, falvakba plébániákra szónoknak. Szuggesztív hatású szónok volt. Újjászervezte a már eddig is működő közösségeket: KALOT, Cserkészek, Leánykör, Mária Társulat.⁷³ 1945-ben hívta létre a KEDIM-et, a Keresztény Demokratikus Ifjúsági Munkaközösséget, amelynek alakuló ülése 1945. április 23-án 17 órakor volt a Kultúrház tanácstermében.

Ezt a szervezetet Szaléz egy ifjúsági csúcsszervnek szánta: összefogni a katolikus ifjúságot, a cserkészeket, a leánykört, a Mária Társulatot, a Független Ifjúságot, a Polgári Demokrata Párt Ifjúsági Szervezetét. Az alapszabály szerint a közösség az Actio Chatolica szellemében működik,

70 P. Kiss Szaléz búcsúztatása Nyilastelepen In: *Debreceni Újság – Hajdúföld, 1944. július 11. kedd; 5.o.*

71 Király Kelemen Szaléztól tudta meg ezen zsidók neveit: Bügler, Forbát, Fürst, Körösi, Kovács, Unger. Arra nézve, hogy hogyan mentette meg őket nincsen semmilyen adat.

72 „1944. június 23-tól Gyöngyösön vagyok. Hirtelen kellett idejőnnöm, a szerencsétlen P. Asztrik aposztáziája után. Tudja én mindig úgy vagyok: ha nincs ló, a számár is jó. Bizonyos szempontból Debrecenből való elhelyezésem azért volt jó, mert ott már nagyon meleg volt számomra a helyzet: tengelyellenesnek hirdettek, s kétszer vittek a legfőbb katonai parancsnokságra „meghitt” beszélgetésre. A vége kishíjján Dachau lett, mert akkor a debreceni parancsnok Beregfy volt, aki később Szálasi hadügyminisztere lett.” Penignus testvérnek írt levél, P. Király Kelemen hagyatékából.

73 Gyöngyös, Kalász-vezetők lelkigyakorlata: 1945. július 20-22.; Fr. Kóczán Attila lelkigyakorlata: 1945. VIII. 8-13.; Rev. Nagy János papi lelkigyakorlat: 1945. VIII. 16-18.; Gyöngyös: 1945. X. 3-6.; Nagyfüged, Kalász lelkigyakorlat: 1945. december 4-8.; Visznek: Kalot lelkigyakorlat és tanfolyam: 1945. december 19-22.; Gyöngyös: KEDIM világnézeti kurzusa: 1946.01.05-06, 01.09; Adácsi Ifjúsági Napok: 1946. I. 17-21.; Gyöngyös: Leányok lelkigyakorlata: 1946. március 6-10.; Zaránk: Kismissió: 1946. III. 10-14.;

szorosan vett területe az Alsóvárosi Ferences Plébánia, de területét szeretné az egész városra kiterjeszteni. Ezért szükséges a Felsővárosi Plébánia hozzájárulása is.

A munkaközösség célja:

A plébánia, illetve a város területén működő összes ifjúsági egyesületek és szervezetek egységes irányítása legfőbb céljaink elérése végett. Ezek céljaink:

- a./ Egészséges test.
- b./ Tiszta erkölcs.
- c./ Keresztény élet.
- d./ Magyar boldogság.

Négyes célunkat a következő alapelvek szerint kívánjuk elérni:

- a./ Keresztények vagyunk és akarunk lenni.
- b./ Igényünk a legteljesebb demokrácia.
- c./ Életet alakító ifjúsági elhivatottságunkat nyíltan megvalljuk.
- d./ Egységesen, munkaközösségben dolgozunk és alkotunk.⁷⁴

A célok megvalósítását szolgálták a Katolikus Kultúrház, az Ifjúsági Kaszinó, a heti ismeretterjesztő előadások⁷⁵, havonta díszelőadások⁷⁶, melyeket az egyes tagtestületek rendeztek. A közösségben alakult egy zenekar is, mely alapot szolgáltatott egy tánctanfolyam indítására. Időnként szerveztek közös kirándulásokat a Mátrába, a kultúrházban volt pingpongasztal is. Más sporttevékenységgel a közösség nem foglalkozott, de tagjaik a városi sportrendezvényekbe bekapcsolódtak. Szerveztek vándorvasárnapokat, amelyek azt a célt szolgálták, hogy az egyes tagszervezeteket jobban megismerjék, tagjaikkal kötetlenebb viszonyt tudjanak kialakítani. Elhatározták, hogy kultúrprogram keretében megünneplik az édesanyák és nagylányok, az édesapák és nagyfiúk napját, valamint a magyar szabadság és Szent István király ünnepét. 1945. május 13-án száz kötettel megalapítják a közösség könyvtárát. A KEDIM megalakulásától kezdve útjában volt a Kommunista Párt Ifjúsági szervezetének, a MADISZ-nak. Úgy gondolták, hogy az ifjúsági csúciszervet a MADISZ képviselné, illetve a Kommunista Párt irányítaná. Böhm Sándor és felesége DISZ vezetők ki is fejezték nemtetszésüket, és hangsúlyozták, hogy a páter, illetve a KEDIM megosztja a város ifjúságát. (Többen át is mentek a MADISZ-ból a KEDIM-be, mivel sem az ott hallott ideológia, sem a programok nem kötötték le.) Ettől kezdve a városi rendőrség politikai osztálya figyelte Szaléz, illetve a KEDIM tevékenységét. Több alkalommal behívták tevékenységük miatt, illetve a páter prédikációi miatt. Így a KEDIM nem mint városi csúciszerv jött létre, hanem mint az Alsóvárosi Plébánia négy politikamentes közösségének összefogó szerve. A vezetők és tagság közös munkájának köszönhetően hamarosan pezsgő élet indult meg. A létszám folyamatosan gyarapodott. Először csak néhányan voltak, a négy közösség vezetői, majd május 6-án már 150-en, május 13-án 200-an, május 20-án 300-an, május 26-án 320-an. A fiatalok azért is szerettek ide járni, mert más szervezetekkel ellentétben nem kellett belépni, tagsági igazolványt váltani, tagdíjat befizetni csak az alapszabályt és a házirendet kellett betartani. (Egy gyöngyösi gimnazista felvételét kérte, mire Szaléz csak ennyit válaszolt: „Fiam örülök, hogy te is eljöttél

74 Részlet a KEDIM alapszabályából, melyet július elsején jóváhagyott a Felsővárosi és az Alsóvárosi Plébánia is.

75 Kiss Szaléz: A KEDIM céljai, 1945. április 23. és május 5.; P. Lukács Pelbárt: A kereszténység lényegéről, 1945. május 13.; Hontert Rezső középiskolai tanár: A kereszténység és az ifjúság, 1945. május 20.; Benei Sándorné: A szeretet lényege, 1945. május 26.; Szalai Lajos elektromérnök: A gazdasági élet., 1945. június 3.; Bán Imre gimn. tanár: A magyar férfiideál, 1945. június 17.; Dr. Porgesz Elemér: Az élet titka, 1945. július 20.; fr. Dr. László Ákos: Az emberi test és lélek.; Dr. Porgesz Elemér: Az élet elindul, 1945. július 29.;

76 1945. május 20-21: Cserkészek díszelőadása a sebesült katonák javára; 1945. május 27: Leánykör előadása Anyák és Lányok Napjával kapcsolatban, Mária Társulat színdarabjával; 1945. június 10: KALOT rendezésében Apák és Fiúk Napjának ünnepe;

közénk. Arra kérlek, viselkedj úgy, mint egy keresztény gimnazistának viselkednie kell.” S ezzel már belépése meg is történt.)

„Az idetartozás oázis volt. A régi iskolánkba, a Koháry István Gimnázium épületébe akkor már nem járhattunk, a polgári leányiskolába kellett járnunk nekünk, felsősöknek minden délután. Mindig más-más osztályban volt a tanítás, állandó helyünk nem volt. Új, eddig még soha nem látott emberek tanítottak. Olyan dolgokat kellett tudni, ami az eddig tanultakkal ellentétben voltak. Dicsőíteni kellett a hős szovjet katonákat, akikről a saját örök nyomot hagyó emlékeink jutottak eszünkbe. Oroszul kellett tanulni német helyett, a történelmet egészen másképp kellett tudni, mint ahogy addig tanultuk. Éreztem ebben a gátlástalan hazugságot. Undorral jártam iskolába. A KEDIM jelentett nyugodtságot. Itt egymás közt voltunk. Ismertük egymást, megvoltak a barátaink, új barátokat szereztünk.”⁷⁷ Mindennap lehetett sakkozni, biliárdozni, pingpongozni, tánctanfolyamra járni, őket érdeklő előadásokra járni, könyvtárat használni. A háború utáni nehéz gazdasági helyzetben még lapot is tudtak indítani *Fiatl Magyarok: Ifjúsági, irodalmi és tudományos szemle* címmel, mely 12 oldalon jelent meg, színvonalas cikkekkel. Az újság mottója: „Szebbet, többet, magyarabbat!” Bár a jelmondat alatt a következő idézet olvasható: „Európa felett ezentúl a népek szabadságának és a nemzetek közötti békének nagyszerű zászlaja fog lengeni.” Sztálin.⁷⁸ A közösség költségeit adományokból fedezte, elsősorban New Brunswick-i híveitől kapott összegeket, vagy gyöngyösi polgároktól kapott pénzt fordította erre.⁷⁹

Az ország újabb választásokra készült. A pártok mindenütt kampányoltak, sorra tartották nagygyűléseiket. A Független Kisgazdapárt is többször tartott Heves megyében kampány összejövetelt. Ezeken megjelentek a párt prominens személyiségei, így Nagy Ferenc későbbi miniszterelnök is. Ezeken a rendezvényeken Kiss Szaléz rendszeresen felszólalt. 1945. július 8-án Visznek tartott beszéde miatt fel is jelentették demokráciaellenes kijelentései miatt Egerben a Népügyészségen. Július 21-én hallgatták ki Szalézt, de ekkor még el tudta oszlatni a vádak.⁸⁰

Nemzetgyűlési választások 1945. november 4.

A választásokat a Független Kisgazdapárt elsőprő többséggel nyerte. A Hevesi régió legnagyobb városaiban 56%-nál jobb eredményt ért el, míg az MKP Sehol sem kapott többet 13%-nál. Gyöngyösön még jobb lett az eredmény. Az FkgP 59,1 %-ot ért el, míg a kommunisták csak 12,9 %-ot. Ehhez az eredményhez hozzájárult Kiss Szaléz is beszédeivel, agitációjával.

Gyöngyösi és Gyöngyös környéki események

Rendőrbiztoságok megtámadása⁸¹

1. 1945. november 2-án 21 óra körül több felfegyverzett álarcos megtámadta a nagyrédei

77 Kováts Zoltán: A vörös fogaskerekek között 15 évesen, Kézirat 9.o.

78 *Fiatl Magyarok*, 1945. június, I. évfolyam 2. szám

79 P. Szaléz levele Benignus testvérnek New Brunswick-ba, 1946.04.18: „Nekem is van is itt hatalmas ifjúsági szervezetem. KEDIM, Keresztény Demokratikus Ifjúsági Munkaközösség. Főképpen középiskolás fiúk-lányok és akik a középiskolai érettségi után tovább nem mennek. Nagy jó munkás fiúk, kapás fiatalság van velünk. Természetesen a mi felszerelésünk az amerikai ifjúság dolgaihoz képest semmi. Nagyon szegények vagyunk, de azért lassan alakul és szépül mindenünk. Minden vasárnap van közös kultúrprogramunk, amelyen 300-400, néha 500-600 fiú és leány vesz részt. Olyan vitaestjeink vannak, hogy csak úgy porzanak bele a falak. Készül és alakul az új magyar demokrácia. Kérek részükre imát.”

80 BM. OL. V-71909. 7.o.

81 Az esetek leírását és a tanulságokat Patócs Róberttől vettem: Páter Kiss Szaléz élete és az 1946-os gyöngyösi koncepció per, Debrecen, 1997. A dolgozatban oldalszám nem található!

rendőrbiztosságot és az ott tartózkodó három rendőrt lefegyverezte. A rendőröket levetkőztették, fegyvereiket elvitték.

2. 1945. december 14-én 21 óra körül több felfegyverzett álarcos megtámadta a gyöngyössolymosi rendőrbiztosságot. A bent lévőket lefegyverezték, levetkőztették és a fegyverekkel együtt távoztak.
3. 1945. március 25-én a gyöngyöstarjáni téglagyár közelében Ludányi József rendőrt egy álarcos és egy álarc nélküli fegyveres megtámadta, fegyverét elvették.⁸²
4. 1945. december 25-én a gyöngyösoroszi rendőrbiztosság megtámadására került sor. A rendőrök felkészülve várták a támadókat, akik rövid, de eredményes tűzharc után meghátráltak.⁸³
5. Ha két különböző esetről van szó, akkor a helyes dátum december 25. Az akcióra vonatkozóan nemcsak a rendőrség anyaga ellentmondásos, hanem az azokban szereplő vallomások is. Ezért érdemben figyelembe vehetőnek csak az első két akció tekinthető. Ezt alátámasztják a tanúk, tehát a nagyrédei és a gyöngyösoroszi eset a fenti időben valóban megtörtént. A főbb cselekmények szintén megegyeznek a valóságban történetekkel. Az azonban, hogy a rendőröket összeverték, és hogy a támadók fennen hangoztatták fasiszta beállítottságukat, már a rendőrség által kiszínezett történethez tartozott.

A Szaléz ügyében kialakult másik szál az orosz katonák halálesete.

Jelentés⁸⁴

A Vörös Hadsereg katonáinak magyarok által történt meggyilkolásáról és megsebesítéséről Gyöngyösön

- 1./ 1945. szeptember 26-án Gyöngyös város szélén, közel a vasútállomáshoz, egy meggyilkolt orosz katonának, Fjedor Konsztantinovics CHORJKOV-nak a holttestét fedezték fel.
- 2./ 1945. szeptember 30-án 22 óra 30 perckor a gyöngyösi Katolikus Legényegylet környékén Jevgenij Boriszovics MUCHIN-t, a Vörös Hadsereg hadnagyát a vállán megsebesítették. A nyomozás során megállapították, hogy MUCHIN a Katolikus Legényegylet táncmulatságán volt. 22 óra 30 perckor MUCHIN a Legényegyletből kiment az utcára és a Legényegylettől 50 méternyire találkozott egy polgári ruhás egyénnel, aki, miután MUCHIN-nal dulakodott, rálőtt és a vállán megsebesítette. A tettes elrejtőzött.
- 3./ 1945. szeptember 30-án éjjel, Gyöngyös utcáján három ismeretlen magyar pisztollyal súlyosan megsebesítette a hasán Szegat Sakirovics SZALICHBAJEV-et, a Vörös Hadsereg főhadnagyát.
- 4./ 1946. január 2-án 2 órakor a gyöngyösi Deák Ferenc utcai lakásának kapujában két pisztolylövéllyel halálosan megsebesítették Sztjepan Pjotrovics GLADKOV-ot, a Vörös Hadsereg hadnagyát. GLADKOV, midőn még eszméletén volt, elmondta, hogy a lakásához érve találkozott három magyarral, akik őt megsebesítették.
- 5./ 1946. január 10-én 21 óra 15 perckor Gyöngyös város szélén két utca kereszteződésében a hasán megsebesítették Vaszilij Ivanovics KRASZIKOV-ot, a Vörös Hadsereg egyik alakulatának gépkocsivezetőjét. Sebesülése után KRASZIKOV jelentette, hogy az utcán menve találkozott három polgári ruhás magyarral, akik háromszor utána lőttek, amelyek közül egy megsebesítette őt.

Azonban a magyar és a szovjet jelentések között több időpontbeli ellentmondás található.

82 A Gyöngyösi Rendőrkapitányság 1946. április 28-i jelentése szerint

83 A Magyar Államrendőrség Vidéki Főkapitányságának I. sz. sajtótájékoztatója szerint. Kelt, Budapest, 1946.05.02.

84 Szuprun szovjet alezredes 1946. május 22-én kelt jelentése. Oroszból fordította Szekeres Andor r.ny.alhadnagy. In: Vizsgálati dosszié Páter Kiss Szaléz ügyében. Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára V-113398

1. 1945. szeptember 4-én a Bethlen Gábor utcában agyonlőttek egy szovjet tisztet.
2. 1945. szeptember 5-én a Vak Bottyán utcában agyonlőttek egy szovjet főhadnagyot.
3. 1946. január 3-án a Deák Ferenc utcában megöltek egy szovjet tisztet.
4. 1946. január 10-én újabb merényletre került sor a Jászkürt utcában.
5. 1946. április 16-án Salánk (Ukrajna, Kárpátalja) község mellett tizenhat lövéssel meggyilkoltak egy szovjet katonát.

Az újságokban a következő eseteket rótták a gyanúsítottak terhére:

1. 1945. szeptember 4-én Gyöngyösön A Bethlen utcában agyonlőttek egy szovjet tisztet.
2. 1945. szeptember 5-én egy szovjet főhadnagyot lőttek agyon három lövéssel a Vak Bottyán utcában.
3. 1945. november 2-án öt „állig felfegyverzett álarcos bandita megostromolta a nagyrédei rendőrbiztosságot. Géppisztolyaikkal egy szobába terelték a rendőrbiztosság beosztottjait, összeszedték fegyvereiket és megfosztották őket értéktárgyuktól. Ezután a kommunista pártigazolványukat szedték el a rendőrtisztviselőktől, felfeszítették az íróasztalokat és szekrényeket és magukkal vitték a hivatalos pecséteket. Közben a szobába lépett a MADISZ titkára, őt is kifosztották.”⁸⁵
4. 1945. december 14-én támadást hajtottak végre a gyöngyössolymosi rendőrbiztosság ellen.
5. 1945. december 25-én a gyöngyösoroszi rendőrbiztosságot szemelték ki támadásra, „ekkor azonban márriadókészenlétben volt az egész megye rendőrsége. A rendőrbiztosság is felkészülve várta a támadást. ... A negyedórás tűzharcból a rendőrök kerültek ki győztesen. Az éjszakai ütközet után az álarcos banda elmenekült.”⁸⁶
6. 1946. január 3-án a gyöngyösi Deák Ferenc utcában meggyilkoltak egy szovjet tisztet.
7. 1946. január 10-én újabb merényletre kerül sor, ezúttal a Jászkürt utcában.
8. 1946. április 16-án Salánk község mellett 16 lövéssel meggyilkoltak egy szovjet katonát.

„Ha szeptember 4-i és 5-i, illetve a szovjet szeptember 26-ai és 30-ai merényleteknél csak bizonyos adminisztrációs hibaként kezelnénk a dátumok elcsúszását, akkor sem találnánk egyértelmű azonosságot az esetek lefedésére. Ugyanis, ha a szeptember 4-ét és 26-át próbáljuk azonosítani, akkor a helyszínnel van bajunk, mert a Bethlen utca relatíve nem esett közel a vasútállomáshoz. Ha a szeptember 5-ével és szeptember 30-ával tesszük ugyanezt, akkor azt kapjuk, hogy a Vak Bottyán utca a jelentésben írt 50 méterrel szemben a legjobb szándékkal is minimum 250-300 méterre volt a Katolikus Legényegylet székházától. Tehát ez a két adat sem egyezik. Ha a szeptember 30-i dátumot nézzük, akkor azt látjuk, hogy az csak a szovjet jelentésben szerepel, valamint, hogy e tett színhelye az enyhén szólva bizonytalan „egyik utcában” meghatározással van definiálva. Az 1946. január 2-i szovjet és a január 3-i magyar jelentésnél már egyezik a helyszín, a Deák Ferenc utca és a dátum is már csak egynapos eltérést mutat. A január 10-i szovjet és magyar időpont már egyezik, bár pontos órameghatározás itt sem szerepel. A helyszín itt is problémás, mert csak jóindulattal lehet elfogadni, hogy a Jászkürt utca a korabeli város szélén volt.

Ha a Deák Ferenc utcai gyilkosságot egy esetnek vesszük, abban az esetben nyolc merényletről, ha a január 10-it is egynek vesszük, akkor hétről beszélhetünk. Érdekes, hogy a Kárpátalján Salánk község mellett történt gyilkosság csak a magyar jelentésben szerepelt...

A rendőrség hosszú hónapokig sötétben tapogatózott. Kézzel fogható bizonyíték, vagy használható nyom nem állt rendelkezésükre. Nem is gondolták, hogy fiatalok között keressék az igazi tetteseket. A Deák Ferenc utcában lelőtt katonától kaptak hozzávetőleges személyleírást, sőt

85 Szabad Nép 1946.05.03. 3.0

86 Szabad Nép 1946.05.03. 3.0

még azt is elmondta, hogy egyforma alakú és színű sapkát hordtak a merénylők. Valószínűleg ez lehetett az az információ, amely a gyanút a fiatalabb, húsz év körüli ifjúságra terelte. Ennek az lett a következménye, hogy a rendőrség a Mezőgazdasági Szakközépiskola teljes tanuló ifjúságát 1-4. osztályig három napra bezárta a gyöngyösi járásbíróház épületébe. Az egyik tanú szerint gimnazistákat is bezártak velük együtt. A rendőrség személyleírás alapján szelektált, és az alacsony termetűeket már az első nap hazaengedte.”⁸⁷

Részlet a Szövetséges Ellenőrző Bizottság 1946. július 24-i ülésének jegyzőkönyveiből

...Szvirdov tábornok: Tájékoztatást adok a második kérdést illetően. Ismertetem a fasiszta szervezetek magyarországi terrorista tevékenységének tényeit.

1945. szeptemberétől Gyöngyösön, Egerben és Hatvanban illegális szervezetek működtek, amelyek feladatuk tűzték ki a Vörös Hadsereg katonáinak meggyilkolását. Ezek a szervezetek meggyilkolták a Vörös Hadsereg öt katonáját. A magyar rendőrség ezektől a szervezetektől a következő fegyvereket kobozta el: 4 golyószórót, 17 puskát, 3 géppisztolyt, 19 revolvert, 35 kézigránatot, 20 kg robbanóanyagot.⁸⁸

A sajtó szerint Bánkuty⁸⁹ névtelen levelet kap 1946. április 14-én.

Részlet Kiss Szaléz állítólagos vallomásából: „...A húsvéti ünnepekre szabadon bocsátott Szabó Gyula felkeresett egy új tervvel és arra kért, hogy írassak egy fenyegető levelet Bánkuty őrnagynak a rendőrségi betörések vizsgálatának beszüntetésére. Én ezt a tervet közöltem Antal Lajossal, aki a tervet szintén jónak találta és vállalkozott annak keresztülvitelére. Mivel azonban a fenyegető levél megfogalmazása nehezen született meg benne, ezért magam ültem az írógéphez és készítettem erről egy fogalmazványt, amelynek lényege „... amennyiben a nyomozást abba nem hagyja, csúnya fekete lelkét kiszorítjuk nagyra sikerült testéből...”. Ezt a fogalmazványt Antal Lajos elvitte magával és a levelet megírva Bánkuty őrnagy címére, feladta.”⁹⁰

Ezzel ellentétben Antal József Lajos a következőket vallotta:

„Beismerem, hogy Kiss Szalézzal 1946. évi április hó 23-án, emlékezetem szerint Húsvét vasárnapjának délutánján találkoztam a lakásán, ugyanis előzőleg délelőtt utcán találkoztam, kért engem arra, hogy keressem fel a lakásán, mert beszélgetni akar velem. Közölte velem, hogy a diákokkal kihallgatás kapcsán igen rosszul bánnak a rendőrségen, a nagyrédei és gyöngyössolymosi és egyéb ügyekkel kapcsolatban. Kiss Szaléz ezután azt mondta, hogy helyesnek tartaná, hogyha Bánkuty rendőrőrnagy megfélemlítésére névtelen levelet írjak, ezen névtelen fenyegető levél azt eredményezné, hogy a fenti ügyekben a kihallgatott diáksággal a rendőrség jobban bána, mérsékelten tudnám bírni Bánkuty rendőrőrnagy urat, ki ezekben az ügyekben a kihallgatást vezeti.

Kiss Szaléz f.évi április hó 21-én délután a levél szövegét egy negyed ív fehér papírra és átolvasás céljából azt átadta nekem. Ezután átolvastam a Bánkuty rendőrőrnagy úr részére szerkesztett névtelen levél végét, azt mondtam Kiss Szaléznak, hogy a levél tartalmát egy kissé élesnek tartom. Erre a kijelentésemre Kiss Szaléz nem nyilatkozott, hanem átadta nekem a rendőrségen, Bánkuty Ferenc rendőrőrnagy úr által felmutatott levélpapírt és borítékot, azzal, hogy a borítékot és levélpapírt használjam fel az adott szövegű névtelen levél megírására. Ezek után Kiss Szaléztól elbúcsúztam és magammal vittem az általa átadott névtelen levél szövegét, valamint a

87 PATÓCS Róbert: Péter Kiss Szaléz élete és az 1946-os gyöngyösi koncepció per, Debrecen, 1997.

88 In: A magyarországi Szövetséges Ellenőrző Bizottság jegyzőkönyvei 1945-1947, Szerkesztette: Feitl István, Napvilág Kiadó, Budapest, [1991]

89 Bánkuty Ferenc rendőrőrnagy a gyöngyösi kapitányságon.

90 In: Vizsgálati dosszié Péter Kiss Szaléz ügyében. Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára V-113398, P. Kiss Szaléz tanúvallomása

kapott papírost és borítékot.

Kiss Szaléztól való eltávozásom után hazamentem lakásomra, ahol tintával a kapott levélpapírra a Kiss Szaléz által írt szöveget a névtelen levélre leírtam nyomtatott nagy betűkkel, általam Bánkuty Ferenc rendőr őrnagynak címzett névtelen levelet.

Kiss Szaléztól kapott névtelen levél fogalmazványát a levél megírása után gyufával meggyújtottam, illetve elégettem. A levelet, emlékem szerint 1946. évi április hó 23-án de. 8 fél 9 óra között személyesen vittem el a gyöngyösi postahivatalba, hol azt leragasztott állapotban bélyeg nélkül adtam fel, mert a bélyegárusító fülkénél bélyeget nem kaptam. A levelet Gyöngyösön, a gyöngyösi postahivatal Pap Melchisedek utcai, csomagfelvételi osztályánál lévő belső levélgyűjtő szekrénybe dobtam be. Tagadom, hogy bármi részem volna abban, hogy az általam Bánkuty rendőrőrnagy úr címére feladott névtelen levéllel kapcsolatban a levél postázásának elmulasztására bárkivel is beszéltem, elkövetésére bárkit is rábírtam volna. Ezt azzal is igazolom, hogy a gyöngyösi postahivatalnál semmiféle ismerősöm nincs, ki közreműködött volna a levél postázásának elmulasztásában. Hogyan történt a levélnek helytelen kezelése, ezt nem tudom...

Beismerem, hogy a gyöngyösi rendőrkapitányságon 1946 évi április 28-án de. Bánkuty Ferenc rendőrőrnagy úr által felmutatott névtelen levelet nyomtatott írással tintával teljes egészében saját kézzel írtam.”⁹¹

Sajtóhadjárat

Szaléz lejáratására napról-napra a következő cikkek jelentek meg a kommunisták által kézben tartott sajtóban:

1. Fasiszta terrorszervezetet leplezett le a Vidéki Főkapitányság. Páter Kiss Szaléz hitoktató a rabló és gyilkos terrorbanda élén.⁹²
2. A Vidéki Főkapitányság újabb nagyméretű fasiszta terrorcsoportot tett ártalmatlanná.⁹³
3. Gyilkosságok sorozatát elkövető fasiszta merénylőket tett ártalmatlanná a rendőrség.⁹⁴
4. Beismerték gyilkosságaikat és merényletletterveiket a fasiszta összeesküvők. Vallomásuk szerint a Független Ifjúság vezetője is segítséget ígért. Csatolt fényképek: Csoportkép: A fasiszta merénylők a rendőrségen: Antal József, Kizmann Ottó ötszörös gyilkos, Páter Kiss Szaléz, Bodnár László, Kiss Sándor és Kovács László. Kizmann Ottó ötszörös gyilkos géppisztolyával. Páter Kiss Szaléz kihallgatáson.⁹⁵
5. Háborúra spekuláltak a fasiszta terrorszervezetek budapesti és vidéki vezetői. Minden részletében fény derült a veszedelmes szervezkedés előzményeire és céljaira. A „Független Ifjúságban, a KALOT-ban és a Kisgazdapártban toboroztak az összeesküvők.”⁹⁶
6. Gyöngyösi Bokréta: Egy demokrata naplója. Karikatúra: Reakció 1944-ben és 1946-ban. A képen egy kétarcú ember, egy fasiszta véres késsel és a másik arc, egy mosolygós virágot szagoló.⁹⁷
7. A Kisgazdapárt deklarációja a gyöngyösi fasiszta szervezkedés ügyében.⁹⁸
8. Leleplezték a váci fiókösszeesküvést.⁹⁹

91 In: Vizsgálati dosszié Páter Kiss Szaléz ügyében. Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára V-113398, Antal József Lajos tanúvallomása. Bár ez volt a hivatalos neve, itt csak Antal József néven szerepel, a sajtóban pedig Antal Lajos néven.

92 Népszava, 1946. május 3. 3.o.

93 Új Szó, 1946. május 3. 3.o.

94 Szabad Nép, 1946. május 3. 3.o.

95 Szabad Nép 1946. május 4. 1.o.

96 Szabad Nép 1946. május 5. 1.o.

97 Szabad Nép 1946. május 5. 6.o.

98 Kis Újság, 1946. május 5. 3.o.

99 Új Szó, 1946. május 5

9. A 18 éves Kizmann Ottó, Páter Kiss Szaléz jobbkeze, a sokszoros gyilkos rendszeresen beszámolt apjának a gyilkosságokról. Cinikus hangon magyarázta el a rendőrségen, hogyan követte el a sorozatos gyilkosságokat.¹⁰⁰
10. Páter Kiss Szaléz szerint hangtompító fegyverrel jól lehet dolgozni.¹⁰¹
11. Hivatalos jelentés a leleplezett fasiszta összeesküvésről.¹⁰²
12. Internált nyilasok kiszabadítására készült Kiss Szaléz páter.¹⁰³
13. Ki akarták szabadítani az internálótáborokból a nyilasokat páter Kiss Szaléz fasiszta összeesküvői. Felgöngyölítik a soproni szervezkedést is. Megtalálták a gyöngyösi terroristák lőszerraktárát.¹⁰⁴
14. Páter Kiss Szaléz május 15-re tervezte az „általános felkelést”. Helyszíni tudósítás a gyöngyösi terroristák gyöngyösi fegyverraktárának feltárásáról. További letartóztatások Gyöngyösön és Hatvanban.¹⁰⁵
15. Felfedezték a gyöngyösi összeesküvők fantasztikus fegyverraktárát.¹⁰⁶
16. 29 láda robbanóanyag, több száz golyószóró és géppisztoly.¹⁰⁷
17. Letartóztatták Lukács Pelbárt pátert, a hatvani fasiszta alvezért.¹⁰⁸
18. Werfolk és veszett kutyák. Fényképek: Antal, Páter Kiss, Kizmann, és többi gyilkos kölyök.; Páter Kiss Szalézt kihallgatják a vidéki főkapitányságon. Kizmann Ottó ötszörös gyilkos bemutatja, hogyan tört be a rédei rendőrségre.; Antal József: Vörös Vince kiscgazdapárti képviselő titkára a fegyvertáros.¹⁰⁹
19. Repülőterük volt Gyöngyös mellett a fasiszta összeesküvőknek. Újabb letartóztatások, a nyomozás nagy erővel folyik tovább. Pártközi bizottság vizsgálja a fasiszta összeesküvők ügyét.¹¹⁰
20. A nyomozás újabb szenzációs megállapításai Gyulai László kiscgazdapárti képviselő és Fillér László kizárt képviselő fasiszta összeesküvése ügyében. A Kiscgazdapárt nem gördít akadályt kiadatásuk elé. Még ma kikérik Fillér Lászlót és Gyulai Lászlót a nemzetgyűléstől.¹¹¹
21. A Független Kiscgazda-, Földmunkás és Polgári Párt gyöngyösi szervezete választmányának véghatározata Páter Kiss Szaléz ügyében. A cikkben bizonytalanságukat fogalmazzák meg: „állítólag Kiss Szaléz irányítása mellett létrejött fegyveres szervezkedésről semmit sem tudnak. A sajtóban megjelent „tényeket” elítélik. A bírósági eljárás végéig Szalézt az alelnöki tisztségből felfüggesztik. Az ügy kivizsgálása céljából központi bizottságot állítson fel. Ugyanebben az újságban „Bűnhődjék, aki bűnös” címmel is közöltek írást. A cikk feltételes módban beszél az esetről.¹¹²
22. Fasiszta banditák összeesküvése Páter Kiss Szaléz kiszabadítására.¹¹³
23. A gyöngyösi tanulság. A kiscgazdapártban szervezkedő fasiszták között csak papok, jegyzők, tanítók, kereskedők vannak – kiscgazda egy sincs.¹¹⁴

100 Világosság, 1946. május 5. 7.o.

101 Világosság, 1946.május 7.4.o.

102 Új Szó, 1946. május 5

103 Szabad Szó, 1946. május 7.

104 Szabad Nép, 1946. május 7. 1.o.

105 Szabad Nép, 1946. május 8. 3.o.

106 Világosság, 1946. május 8. 4.o.

107 Szabad Szó, 1946. május 8.

108 Esti Szabad Szó, 1946. május 9.

109 Jövendő, 1946. május 9. 6-7.o.

110 Szabadság, 1946. május 10. 2.o.

111 Világosság, 1946. május 11. 1.o.

112 Gyöngyös és Vidéke (Kiscgazdapárt hetilapja) 1946. május 11. 1.o.

113 Világosság, 1946. május 12. 1.o.; továbbá 4-6.oldalokon egyéb karikatúrák

114 Szabd Nép, 1946. május 12. 3.o.

24. A szent páter esernyője.¹¹⁵
25. Így gyilkolták le a szovjet katonákat páter Kiss Szaléz ifjú banditái. Cinikusan mesélik el bűneiket a fasiszta tömeggyilkosok. A páter: megölni az oroszokat. Mellettünk van Fillér.¹¹⁶
26. Kiss Szalézék háza tája.¹¹⁷
27. A Kisgazdapárt legyen a kisgazdáké.¹¹⁸
28. Egy kis környezettanulmány Kiss Szaléz előéletéről.¹¹⁹
29. Páter Kiss Szalézt 1941-ben fasiszta összeesküvés miatt kiutasították Amerikából.¹²⁰
30. Miért késik a vizsgálat Páter Kiss Szaléz ügyében a vizsgálat befejezése?¹²¹
31. Népbíróság elé!¹²²

Kisgazdapárt reagálása

Futó Dezső napirend előtti felszólalása a Nemzetgyűlésben 1946. 05. 03-án

Elnök: Futó Dezső képviselő úr napirend előtti felszólalásra kért tőlem engedélyt a gyöngyösi fasiszta összeesküvés tárgyában. A képviselő úrnak az engedélyt megadtam. A képviselő urat illeti a szó.

Futó Dezső (kg): T. Nemzetgyűlés! A magyar államrendőrség főkapitánysága tegnap, azaz május 2-án adta ki I. számú sajtótájékoztatóját. A sajtótájékoztató szerint Gyöngyösön, Hatvanban és környékén nagyarányú fasiszta szervezkedést leplezett le a politikai rendőrség. Alkalmam volt a délutáni és a ma reggeli lapokon kívül még a tegnapi napon magát a hivatalos sajtótájékoztatót is elolvasni és ha az abban foglaltak teljes mértékben fedik a valóságot, de ha még részleteiben is, akkor is mind a magam, mind pártom nevében a legszigorúbb vizsgálatot és a bűnösök legkeményebb megbüntetését kívánom. (Helyeslés.)

T. Nemzetgyűlés! Én, aki zavaros tüneteknek, visszaéléseknek, az igazságtalanságoknak, a korrupciónak, a jogtalanságoknak, a törvény meg nem tartásának interpellációkon keresztül egyik legnagyobb kritikusa vagyok, (Zaj a kommunista párton.) úgy érzem, hogy éppen nekem kell felszólalnom, és a törvény legszigorúbb megtorlását követelnem azokkal szemben, akik ostoba összeesküvéseket szövögetnek a demokrácia ellen. (Zaj a kommunista párton. Kossa István (kp): Gonosz, nem ostoba! Mi az, hogy ostoba? Ostoba az, aki így állítja be! Gonosz, nem pedig ostoba! Ne próbálja csökkenteni! Gonosz bitangok! – Közbekiáltás a kisgazdapárt oldaláról: Ne hagyj magad Dezső!)

Kossa képviselő úr tegnap levizsgázott, tehát az ostobaságot ne emlegesse. (Kossa István (kp): – Biztos? – Zaj.) A Független Kisgazda, Földmunkás és Polgári Párt nem hajlandó fedezni semmiféle fasiszta és jobboldali szervezkedéseket. (Úgy van! Úgy van! a kisgazdapárton. Andaházi Kasnya Béla (kg): Sőt üldözi!) Nekünk, akik hosszú éveken át szenvedtünk a reakció és a jobboldal terrorja alatt (Ellentmondások a kommunista párton.) elegendő van a reakcióból és jobboldaliságból. (Közbekiáltás a kommunista párt oldaláról: Hol szenvedtetek? - Zaj.) Inkább balra tolódunk, mint jobbra, de ez a balra tolódás olyan értelemben történik, ami teljes egészében megfelel a magyar nép lelki beállítottságának. (Helyeslés a kisgazdapárton.)

T. Nemzetgyűlés! Pártom nevében bejelentem, hogy pártom vezetősége külön bizottságot

115 Ludas Matyi, 1946. május 12. 1.o.

116 Szabad Nép, 1946. május 14. 3.o.

117 Jövendő, 1946. május 16. 20-21.o.

118 Szabad Nép, 1946. május 19. 7.o.

119 Világosság, 1946. május 21.

120 Világosság, 1946. május 24. 6.o.

121 Kis Újság, 1946. június 29. és Új Ember 1946. július 7.

122 Magyar Nemzet, 1946. július 5.

küld ki Heves megyébe az említett ügy kivizsgálására. De közölhetem azt is, hogy a házi vizsgálat nemcsak azt eredményezte, hogy pártunkból kizárunk embereket, kizárjuk azokat, akik ebben a fasiszta szervezkedésben részt vettek, hanem tovább is megyünk, mert saját magunk adjuk át az igazságszolgáltatásnak mindazokat, akik részesei, esetleg szervezői voltak ennek a felháborító fasiszta összeesküvésnek. Ugyanakkor közölhetem a t. Nemzetgyűléssel, hogy a budapesti pártközpontunkban, ahol Antal József kisegítő munkaerőként dolgozott, a legszigorúbb vizsgálat indult meg. Nyugodt lélekkel jelenthetem ki, - és hiszem, hogy ebben senki sem kételkedik, - hogy pártom központjában az adminisztrációs osztályok vezetői Antal József magánszerepléséről semmit sem tudtak, de bármilyen beosztásban ülne is a pártközpontunkban valaki, aki erről még csak sejtett is, az illetőt a legsürgősebben eltávolítjuk és keményen eljárunk vele szemben.

T. Nemzetgyűlés! A rendőrségi sajtótájékoztató szerint további letartóztatások várhatók. Én innen kérem a rendőrséget, forduljon teljes bizalommal pártvezetőségünkhöz, mert nekünk nem érdekünk, hogy merénylőket, gyilkosokat, fasiszta összeesküvőket mentsünk és bűjtassunk. (Úgy van! Úgy van! a kisgazdapárton.) Éppen ezért a legnagyobb készséggel állunk segítségükre és mi magunk is az igazságszolgáltatás kezébe adjuk mindazokat, akik vétének a demokrácia ellen.

T. Nemzetgyűlés! Amikor ezt a napirend előtti felszólalásomat elmondottam, magam és pártom nevében az igazságszolgáltatás tárgyilagos elbírálására hívom fel a figyelmet, mint ahogyan én és pártom a múltban, a jelenben éppúgy, mint a jövőben mindig, minden esetben erre törekszünk. (Élénk éljenzés és taps a kisgazdapárton.)¹²³

A Kisgazdapárt deklarációja a gyöngyösi fasiszta szervezkedés ügyében

A ház pénteki ülésén Varga Béla elnök bejelentette, hogy Károlyi Mihály levelet intézett hozzá, amelyben megköszöni az elnök értesítését az 1946. évi II. tc.-ről és az azzal kapcsolatos nemzetgyűlési tárgyalásokról. Levelét azzal fejezte be, hogy nemsokára a nemzetgyűlés elő járul és ezért a pillanatért érdemes volt 27 évig várnia. Utána Tombor Jenő honvédelmi miniszter a miniszterelnök helyett beterjesztette a magyar szabadság-érdemrend alapításáról szóló törvényjavaslatot. Ezután Futó Dezső képviselő szólalt fel napirend előtt a gyöngyösi fasiszta összeesküvők tárgyában:

A rendőrség sajtótájékoztatója és a lapok szerint Gyöngyösön, Hatvanban és környékén nagyarányú fasiszta szervezkedést lepleztek le. Ha a tájékoztatóban foglaltak teljes mértékben fedik a valóságot, de még csak részleteiben is úgy magam, mint a pártom nevében a legszigorúbb vizsgálatot és a bűnösök legkeményebb megbüntetését kívánom. Én, aki interpellációmon keresztül egyik legnagyobb kritikusa és üldözője vagyok a visszaélésnek, jogtalanságoknak és igazságtalanságoknak, úgy érzem, hogy éppen nekem kell felszólalnom, és a törvény legszigorúbb megtorlását követelem, azokkal szemben, akik ostoba összeesküvést szőnek a demokrácia ellen.

A Kisgazda Párt nem hajlandó fedezni semmiféle fasiszta és semmiféle jobboldali szervezkedéseket. Nekünk, akik hosszú éveken át szenvedtünk a jobboldal terrorja alatt, elégünk van a reakcióból és jobboldaliságból. Pártom nevében bejelentethetem, hogy pártom vezetősége különbizottságot küld ki Heves megyébe az említett ügynek kivizsgálására. De közölhetem azt is, hogy a házi vizsgálat nemcsak azt eredményezheti, hogy pártunkból kizárunk embereket, kizárjuk azokat, akik ebben a fasiszta-szervezkedésben részt vettek, hanem tovább megyünk, mert saját magunk adjuk át az igazságszolgáltatásnak mindazokat, akik részesei ennek a felháborító fasiszta összeesküvésnek. Közölhetem, hogy pártközpontunkban, ahol Antal József kisegítő munkaerőként dolgozott, a legszigorúbb vizsgálat indult meg. Nyugodt lélekkel jelenthetem ki, s azt hiszem, ebben senki sem kételkedik, hogy pártom központjában, az adminisztrációs osztályok vezetői Antal

123 Jegyzőkönyv: A Nemzetgyűlés 27. ülése 1946. évi május hó 3-án, pénteken, 828-829. hasáb

magánszerepléséről semmit sem tudtak. De bármilyen beosztásban is ülne pártközpontunkban valaki, aki erről még csak sejtett is, a legsürgősebben eltávolítjuk, és keményen eljárunk vele szemben.

A rendőrségi sajtótájékoztató szerint további letartóztatások is várhatók. Kérem a rendőrséget, forduljon teljes bizalommal pártvezetőségünkhöz, mert nekünk nem érdekünk, hogy merénylőket, gyilkosokat, fasiszta-összeesküvőket mentsünk és bűjtassunk. A legnagyobb készséggel állok rendelkezésükre, és magunk adjuk az igazságszolgáltatás kezébe mindazokat, akik vétének a demokrácia ellen.

Pártom nevében az igazságszolgáltatásnak a tárgyilagos bírálatára hívom fel a figyelmet, amikor ezt a felszólalásomat elmondom, mint ahogy én és pártom, a múltban, jelenbe, éppen úgy, mint a jövőben, minden esetben erre törekszem.

Ezután áttértek a napirend tárgyalására. Z. Nagy Ferenc, a földművelésügyi és igazságügyi bizottság előadója hangoztatta, hogy a földbirtokreform a magyar törvényhozás legnagyobb jelentőségű alkotása és hatásában csak a jobbágyság felszabadításához hasonlítható. A magyar nemzet életében a nagybirtokrendszer mindig döntő befolyású volt, politikailag elnyomta, gazdaságilag pedig kihasználta a magyar parasztságot, lehetetlenné tette a gazdasági és kulturális fejlődést s emellett a nagybirtokrendszer, mint szétéphetetlen bilincs feküdt rá a magyar életre. A földbirtokreform során természetesen történtek túlkapások, kisebb-nagyobb szabálytalanságok. Be kell fejezni a földreformot, hogy vége legyen a bizonytalanságnak és helyreálljon a termelés zavartalansága. Ezután Z. Nagy Ferenc részletesen ismertette a javaslatot és kérte annak a bizottság módosításaival való elfogadását.

A vita első szónoka Filó Sámuel kishaszonbirtokos képviselő volt. Hangsúlyozta, hogy a földreformra igenis szükség volt, de biztosítanunk kell a kialakuló kisbirtokrendszer egészséges fejlődését. Erre a javaslatra már korábban szükség lett volna, mégpedig a svábok kitelepítéséről szóló rendelettel egyidejűleg. Attól tart, hogy a népgondozó hivatal által elkövetett hibákat a Földrendező Tanács nehezen tudja csak helyreigazítani. A magyar közigazgatás létalapja a mezőgazdaság, amíg az nem rentábilis, addig egészséges javulási folyamat nem képzelhető el, ennek biztosítása pedig csak akkor lesz lehetséges, ha a föld tulajdonjoga mindenkinek háborítatlanul biztosítva lesz. A javaslatot pártja nevében elfogadja.

Kovács Imre (parasztpárt) kiemelte, hogy a javaslat jelentős lépés előre, a demokrácia lapjainak megszilárdítása terén. A javaslatot elfogadta.

Turi István, a Szociáldemokrata Párt szónoka, leszögezte, hogy földreformnak sokkal nagyobbak a történelmi, gazdasági és társadalmi vonatkozásai, minthogy jelentőségéből a végrehajtás során előfordult hibák bármit is levonnának. A javaslatot pártja nevében elfogadja.

Kovács Imre (Parasztpárt) hangoztatta, hogy a földbirtokreformot gyorsan végre kell hajtani. Az illetéktelenek ne kapjanak földet. A sváb birtokokkal foglalkozva, hangoztatta, hogy számos sváb feliratkozott szlovák kitelepítésre.

A vita befejeztével Dobi István földművelésügyi miniszter szólalt fel és részletesen válaszolt a szónokok által felhozottakra.

Ezután a Ház a törvényjavaslatot általánosságban elfogadta, majd megkezdték a részletes tárgyalást, amelynek során a 24. paragrafusnál a Kishaszonbirtokos Párt részéről felszólaló Filó Sámuel képviselő javasolta, hogy a paragrafust a következőkkel egészítsék ki: a kishaszonbirtokosok javára eredeti kishaszonbirtokos ingatanokból kell az itt meghatározott mennyiséget visszajuttatni, mégpedig azok részére, akik tanyával is bírnak, belsőségük környékén kell volt kishaszonbirtokos területéből a visszajáró részt visszajuttatni. Javaslatát a nemzetgyűlés elfogadta, majd utána az elnök bejelentette, hogy a legközelebbi ülést kedden délelőtt tartják meg, amelynek napirendjére kitértek a miniszterelnök beszámolója fölötti vita folytatását.

Utána az igazságügy miniszter adott választ több interpelláló képviselőnek.¹²⁴

A Független Kisgazda-, Földmunkás és Polgári Párt gyöngyösi szervezete választmányának véghatározata Páter Kiss Szaléz ügyében

A Független Kisgazda-, Földmunkás és Polgári Párt gyöngyösi szervezete helyiségében, 1946.május 5-én választmányi ülést tartott. A teljes választmány hosszan és részletesen, minden részében tárgyalta P. Kiss Szaléznek a sajtóban megjelent fegyveres szervezkedésével kapcsolatos esetét s többek hozzászólása után egyhangúlag az alábbi véghatározatot hozta: A Független Kisgazda-, Földmunkás és Polgári Párt gyöngyösi szervezetének választmánya tényként állapítja meg, hogy az állítólag P. Kiss Szaléz irányítása mellett létrejött fegyveres szervezkedésről semmiféle tudomása nem volt és arról csupán a napi lapokból értesült. A párt helyiségeiben ez ügyben szereplő személyek soha egyetlen gyűlést, értekezletet vagy megbeszélést nem tartottak és a legszigorúbban megtartott házi vizsgálat eredményeként is megállapítható, hogy a párt vezetősége vagy választmányi tagjai nemhogy nem tudtak a szervezkedésről, de ily irányban még gyanúokok sem merültek fel. Különös tekintettel arra, hogy P. Kiss Szaléz, mint egyik alelnök a párt vezetőségében is helyet foglalt, a vezetőség és a választmány a megjelent sajtóközlemény alapján megítélhető tényeket a leghatározottabban és a legmesszebbmenő módon elítéli és az e tárgyban meghozott országos pártvezetőségi állásfoglalással magát mindenben azonosítja.

Bár az ügy ma még csupán nyomozati eljárás alatt áll, mégis P. Kiss Szalézt alelnöki tisztjéből felfüggeszti, és fenntartja magának a jogot arra, hogy esetleges ezen túlmenő intézkedéseit a lefolytatandó bírósági eljárás eredményétől tegye függővé. Utasítja a választmány az elnökséget, hogy ezen jegyzőkönyv egy példányát a párt központi vezetőségéhez mielőbb juttassa el, ahol is azt kéri, hogy az itteni pártszervezet állásfoglalásának és magatartásának legszigorúbb kivizsgálása céljából mielőbb központi bizottságot küldjön ki.

A fenti üggyel kapcsolatban a párt vezetőségének javaslatára a választmány állást foglalt minden olyan törekvéssel szemben, amely a párt jelenlegi politikai irányvonalától csak részben is eltér, és ezzel nemcsak a párt belső egységét, hanem a demokratikus frontba tömörült pártok békés együttműködését is veszélyezteti. Azokkal kapcsolatban, akik a párt keretén belül a fenti határozattal szembehelyezkednek vagy csupán magatartásukkal is veszélyeztetik a magyar demokráciát a párt vezetősége a legszigorúbban eljár és a pártból kizárja.¹²⁵

Párthírek

Folyó hó 5-én a Kisgazda Párt helyi szervezetének választmánya gyűlést tartott, amelyen állást foglalt P. Kiss Szaléz ügyében és több fontos kérdésben döntött. Többek között a választmány felhívja a képviselőtestületbe küldött tagokat, hogy a képviselőtestületi gyűléseken feltétlenül jelenjenek meg, mert aki kettő ízben elmarad elfogadható igazolás nélkül, azt a párt visszahívja, s helyette mást fog beküldeni a párt képviselőtestületében.¹²⁶

Szalézt cserben hagyják

Idézet Csépany Józsefnek 1946. II. 25-i Nemzeti Bizottsági ülésen megtartott beszédéből:
„A földműves és Kisgazdapárt P. Kiss Szaléz működésével nem azonosítja magát. Nem csinállok

124 Kis Újság, 1946. május 5.

125 Gyöngyös és Vidéke, 1946. május 11. 1.o.

126 Gyöngyös és Vidéke, 1946. május 11. 2.o.

titkot belőle, hogy a párt politikai irányával ellentétes működése miatt P. Kiss Szalézt vezetőségi üléseinken is sok támadás éri. Amit azonban ő a párt keretein kívül, mint pap és lelkiatya vallási érdekből megtenni kötelességének tart, abba a pártnak beleavatkozni sem jogában, sem módjában nem áll.”

Idézet P. Kiss Szaléz 1946.III.3-i nagygyűlési beszédéből: „Én a magam útját járom, tetteimért és kijelentéseimért magam vállalom a felelősséget...”

„Idézet P. Kiss Szaléz 1946. III. 17-i cikkéből: „Kötelességem a velem egyhiten lévőket a magunk világnézetével megegyező magatartásra nevelni. Ezért sok a kinti munkám.”

Idézet P. Kiss Szaléz 1946. IV. 14-i cikkéből: „Az ifjúsági gyűlésen megmagyaráztam a magyarság és kereszténység szerves egységét, amely az államalkotás, a társadalomszervezés és a kultúrateremtés gazdag ezer évével áll előttünk.”

„Az ülésen a Kisgazdapárt minden egyes kiküldöttje megszavazta azt a határozatot, amely szerint a politikának templomokba és szószékre való bevitelét elítélendőnek tartja. Nem ismerjük a P. Kiss Szaléz ellen emelt vádakat. Ennek folytán sem mellette, sem ellene állást foglalni nem tudunk és nem kívánunk. De akkor, amikor egyesek P. Kiss Szaléz pártonkívüli munkásságát a párttal kívánják azonosítani, a fentiek emlékezetbe való idézését szükségesnek tartjuk.”¹²⁷

Illetékes egyházi hely közli

A Kis Újság szerint illetékes egyházi hely a következők közlésével bizta meg a Magyar Kurírt: „A sajtó a gyöngyösi letartóztatásokat és vádakat oly beállításban hozza, mintha Magyarország hercegprímásával is közölték volna terveiket az illetők. A hercegprímás sem szóval, sem összességükkel, sem egyénnel, közülük senkit nem ismer. A kapcsolatba hozás minden alapot nélkülöz.”¹²⁸

A vádakat súlyosnak ítélik a kisgazdák, aki bűnös annak bűnhődnie kell. Ekkor már feszült volt a helyzet a Kisgazdapárt és a szovjet hadsereg teljes támogatását élvező kommunista párt között. Sokan nem tudták elhinni a vádakat, a kommunista párt szalámi technikáját nem ismerték, vagy nem akartak róla tudomást venni, és nem is sejtették, hogy már a teljes forgatókönyv létezik a kommunista párt teljes diktatúrájának kiépítésére. Nagy Ferenc sürgette a fegyverszüneti egyezmény aláírását, mert úgy gondolta, hogy a SZEB befolyásától sikerül ez által megszabadulnia.

A gyöngyösi rendőrségen

„Abban az időben, mikor a detektívek Szaléz atyát a rendőrségre vitték, három sötét lelkű egyén állt a gyöngyösi rendőrség és a kommunista párt élén: Bánkúti Ferenc borügynök, rendőr százados, Aczél Leó rendőr százados és Szurdi István párttitkár. Bánkúti 1937-1944 között a nyilas párt intranzigens tagja volt. 1944-ben Volksbundistává vedlett. Nem sokkal az orosz megszállás után, mint a kommunista rendőrség politikai osztályának vezetője bukkant föl Gyöngyösön. Végre elérkezettnek látta az időt karrierjének megalapozására. Honnan vetődött Gyöngyösre, senki sem tudja. Városszerte tudták Bánkútiról, hogy Szurdi Istvánnal, a hírhedt gyöngyösi párttitkárral a gyöngyösi gazdák állatállományát maguknak requirálták el. A rablott vagyont azzal gyarapították, hogy a malmokban ingyen őrölt lisztet s az állatokból készült szappant az éhező Pesten feketézték el. Aczél Leo gyöngyösi villanyszerelő, mint a belügyminisztérium tisztviselője intézte a népi németek kilakoltatásának az ügyét. Tucát szerencsétlen kitelepítendő saját kezűleg ütött agyon. Széltében-hosszában dicsekedett Rákosi barátságával. Bánkúti nemhiába nevezte magát ördögnek, épp a Szaléz atyával való kegyetlenkedésére célozva. Ő volt hármuk között az elvetemült szörny. Kegyetlenkedéseivel igyekezett leplezni náci múltját és akart a ranglétrán való emelkedéséhez

127 Gyöngyös és Vidéke, 1946. május 11. 3.o.

128 Gyöngyös és Vidéke, 1946.május 11. 3.o.

érdemeket szerezni. A három gazembert Péter Gáborék beavatták terveikbe. Ők is figyelték Szaléz atya minden lépését. Szaléz atya letartóztatása után közöltek a lapokban egy levelet, melyről azt hirdették, hogy Szaléz atya írta. A levélben megfenyegették a rendőrséget: „Életükkel fizetnek, ha nem hagyják abba a fasiszta terrorszövetkezet elleni nyomozást.” Gyöngyösön mindenki tudta, hogy a levelet ők maguk írták, hiszen közismert volt Szaléz atya náciellenessége. „Itt vagy jó madár – fogadta Bánkúti Szaléz atyát – te nyiszlett, gyámoltalan alak: te akarod megdönteni a világ kommunizmust?!” Hirtelen teljes erejéből jobbról-balról arcul ütötte Szaléz atyát. Ő állta az ütések, arcát el sem mozdította. Szemüvege leröpült és eltört. „Most kezünkben vagy – folytatta a szadista lelkű egyén –, és majd ide kerül Péhm gazdád is. Ti akarjátok megdönteni a rendszert, az új államformát? Majd mi megdöglesztünk benneteket. Királyság kell nektek Ottóval? Majd adok én nektek KEDIM-et, demokratikus ifjúságot.” (Péhm József – későbbi Mindszenty hercegprímás – zalaegerszegi prépost korában magyarosította nevét.) Minden mondat után ütötte, verte áldozatát, Szaléz atyát. Egy gyöngyösi fiatalember, akit több ízben csuktak el a kommunisták, mondta el nekem a következőket: Bánkúti hetekkel az eset után dicsekedett kommunista társaságban azzal, hogy miképpen bánt el Szaléz atyával. „Ha hiszel Istenben – mondta Szaléz atyának – úgy kérd, hogy szabadítson ki tőlünk, az ördögöktől.” Bánkútit Szaléz atya megkínóztatása után – érdemeiért – hamarosan ezredesi rangra emelték. De nem sokkal később üldözési mánia fogta el. Mindenkitől félt, állandóan két revolvert tartott zsebeiben. Végül gazdasági visszaélés miatt kitétték a rendőrségtől.”¹²⁹

Készen állt a stratégia, a fasiszta szervezkedés - mely meg kívánta dönteni a fiatal „demokráciát” - leleplezésére, a nemkívánatos személyek likvidálására. Péter Kiss Szaléz az egyházi ember, a gyöngyösi teológia magisztere, a KEDIM elnöke, a Független Kisgazdapárt tagja, a Független Ifjúság helyi vezetője. Az első verzió szerint a szervezkedésről tudott Mindszenty József is, és a fő céljuk a Habsburg Ház visszaállítása Magyarországon, Habsburg Ottó legyen a magyar király. Patócs Róbert levelet írt Habsburg Ottónak, aki válaszában leszögezte: személyesen nem ismerte Kiss Szalézt, bár hallani hallott róla, valamint 1945-ben nem látott esélyt a monarchia visszaállítására. Csak karitatív kapcsolatban állt egyes egyházi vezetőkkel.¹³⁰ Antal József Lajos gyöngyösi fiatalember volt, tagja volt a KEDIM-nek, egyben Vörös Vince titkára volt. Személyén keresztül kiterjeszthették a koncepciók vádakat az FKGP országos szintjére, illetve Hatvan felé.

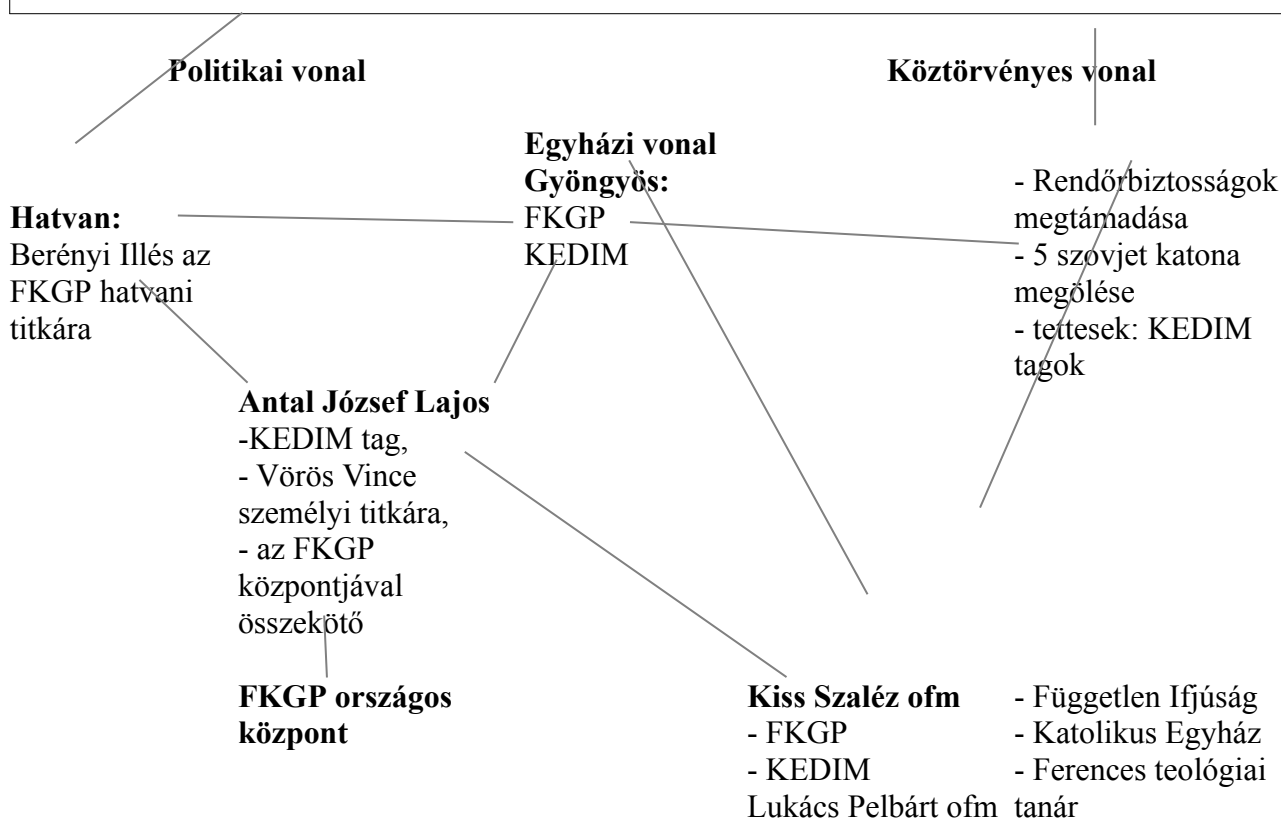
Hatvan felé volt még egy összeköttetés, P. Lukács Pelbárt, aki 1945. augusztus 12-én került át Gyöngyösről Hatvanba. Ő lett volna az országos szervezkedés másik ágának egyházi vezetője.

---

129 KIRÁLY 200

130 PATÓCS Róbert: Péter Kiss Szaléz élete és az 1946-os gyöngyösi koncepciók per, Debrecen, 1997.

KÖZTÁRSASÁGELLENESES – FEGYVERES- FASISZTA-ORSZÁGOS ÖSSZEESKÜVÉS

Április 27-én – a húsvéti ünnepeket figyelmen kívül hagyva, sőt direkt akkor! – megkezdődtek a letartóztatások, kihallgatások. Elfogták Szabó Gyula repülőoktatót, Tamás Pált, Kizmann Ottót, ifj. Kiss Sándort, Bodnár Lászlót, Plachy Tihamért, Borosi Kálmán malomipari munkást, Pók László tanítót, Antal József Lajos joghallgatót, Mester László Kisgazda párttitkárt; április 28-án Kovács László mezőgazdász tanulót, aki előző este lakodalomban volt, ezért nem találták otthon.

Ugyanezen a napon a Szent Orbán templomban elmondott diákmiséje után P. Kiss Szalézt. A mise után a templom előtti keresztjénél elbúcsúzott híveitől, s azt kérte, hogy bármit hallanak róla, ne higgyék el! A letartóztatások Hatvanban folytatódtak:

„Újabb letartóztatások a gyöngyösi fasiszták ügyében

A Páter Kiss Szaléz hitoktató által szervezett „fasiszta terrorbanda” felgöngyölítése során a vidéki főkapitányság politikai osztálya újabb letartóztatásokat végzett. Őrizetbe vettek nyolc gimnáziumi tanulót: Fekete Endrét, Dánássy Oszkárt, Bata Istvánt, Peer Olaszt, Szendrői Gézát, Majdán Lajost, Ocsovai Sándort és Dósa Jánost, valamint Fehér Endre bölcsészettan hallgatót, akik Hatvanban szervezkedtek a „hatalom átvételére”. Szervezkedésük központjában a már előzőleg őrizetbe vett Berényi Illés, a Független Kisgazdapárt helyi szervezetének titkára állott. A hatvani terroristák a közeli hetekben akarták kisiklatni a hatvani vonatot és felrobbantani a város pályaudvarát.”¹³¹

131 Népszava, 1946. május 4. Patócs Róbert a még élő tanúkkal beszélgetve tudta meg, hogy Dósa József miután MÁV tisztviselőként egy szerelvényt kísért fel Budapestre, az ott vásárolt napilapból tudta meg, hogy őt is letartóztatták. Így hazament bejelentkezett főnökénél, megebédelt, majd épp az ebéd befejezése után jöttek érte és kísérték be a

Csírájában sikerült elfojtani azt a próbálkozást, hogy P. Kiss Szalézt fegyveres erővel kiszabadítsák a rendőrség őrizetéből. A szombatra virradó éjszaka folyamán előállították Kassay Kázmért, Schall György, Kovács Zoltán tanulókat, akik pontos tervezetet dolgoztak ki P. Kiss Szaléz kiszabadítására. A mozgalmat a már korábban előállított Király György tervezte ki. Úgy határoztak, hogy egyik este Vác környékén kimennek az országútra, megállítanak egy teher, vagy személyautót, azzal az ürüggyel, hogy hozza fel őket Budapestre. Útközben egyikük leüti a gépkocsivezetőt, akinek helyét Schall György foglalja el, Budapesten a vidéki főkapitányság közelében helyezkednek el. S amikor Kiss Szalézt kihallgatásra vezetik, megtámadják a kísérőket. Ha szükség van rá, agyon lövik őket. Kiss Szaléz számára világi ruháról is gondoskodtak. A merényletre készülő bandánál egy puskát, három revolvért és két kézigranátot találtak.¹³²

Kovács Zoltán így emlékszik vissza a kihallgatásra:

- „Szóval ki akartad szabadítani Péter Kiss Szalézt – szólal meg – erre szervezkedtél társaddal?
- Igen valóban beszélgettünk, hogy jó lenne, ha valakik kiszabadítanák – válaszoltam.
- A jegyzőkönyvben az áll, hogy K. György javasolta a kiszabadítást és te ezzel egyetértettél. Lesz, ami lesz – gondoltam – elmondom, hogy is volt. Igen, azzal egyetértettem, hogy jó lenne, ha valakik kiszabadítanák, mert ő ártatlan. De ebben én nem vettem volna részt semmi áron. Meg is mondtam akkor K. Györgynek, az egész terved egy nagy marhaság, hiszen képzett katonák sem vállalkoznának ilyen akcióra... Tessék elhinni – mondtam – már akkor ellenkeztem K. Györggyel. Mondtam is neki, hogy te nagy hülye vagy. Gondolod neked, K. Györgynek ez sikerülne? Te képzetebbnak hiszed magad, mint a hivatásos katonák, vagy mint a rendőrök? Igazad van, jó lenne, ha Szaléz Atya szabad lenne. Ezt mi semmilyen körülmények között sem tudnánk megcsinálni. Én ezzel elmentem. Felejsük el az egészet. Még a kamasz fantáziámból sem futotta arra, hogy ilyen el tudjak képzelni. K. Györgyöt egy agyalágyult hülyének tartottam. Ha tudom, hogy ilyen marhasággal rukkol elő, el sem megyek erre a beszélgetésre...”¹³³

Május 9-én négyüket és P. Lukács Pelbárt hatvani ferences lekipasztort Budapestre szállították az Andrássy út 60-ba, vele együtt Molnár Attila hetedikes gimnazistát, és Molnár Béla harmadikos gimnazistát, Pócsy Frigyes, akiket fegyverrejtegetés vádjával tartóztattak le. Attila, Béla és Frigyes elválaszthatatlan jó barátságot alkottak, mindig együtt látták őket. Szintén triumvirátust alkotott Kiss Sándor, Kizmann Ottó és Bodnár László. Ez a hármas tömörülés, mint az összeesküvés alapsejtje, jól jött a vállalatoknak.

Kizmann Ottóval kapcsolatban a különböző szóbeli „pletykák” megjegyzik, hogy anyját és testvérét megerőszakolták az orosz katonák. (Kizmann sváb származású katona – Kizmann József ny. honvéd főtorzsórmester- fiaként született Gyöngyösön. Apja nem Ottó szülőanyjával, hanem annak húgával élt. Így Ottó nem szülőanyját, Gyuris Máriát, hanem nevelőanyját, Gyuris Erzsébetet tekintette édesanyjának.) *„Kizmann Ottóék szomszédja B. István, ott volt ezen az ominózus éjszakán, a Kizmann ház pincéjében, mivel a két család jóban volt és az ő házukat elfoglalták a szovjetek. 1944 végén az egyik este valóban jött három szovjet katona, hogy elvigye a nőket „krumplipucolás” céljából. A két családfő, valamint Ottó azonban a rájuk fogott fegyverek ellenére, kisebb fizikai erőszak alkalmazásával menekülésre készítették a katonákat. Tehát, mint hiteles szemtanú, ám a dulakodásra koránál fogva be nem avatkozó 14 éves B. István állításán alapulva*

---

rendőrségre.

132 Szabadság, 1946. május 12., 2.o.

133 Kovács Zoltán: A vörös fogaskerekek között 15 évesen, Kézirat 18.o.

megcáfolom a nők megerőszakolásának tényét. Ezenkívül megcáfolom azt is, hogy Kizmann Ottó leánytestvérét is megerőszakolták volna. A tanú, valamint az anyakönyvi adatok tanúsága szerint egyáltalán nem volt. Volt egy fiú testvére, aki szülőanyjával, Gyuris Máriával Budapesten élt. Én ezt az okot sváb származásában, otthoni neveltetésében, kommunistaellenességében látom és a szovjet csapatok Gyöngyösön elkövetett erőszakos cselekményeiben vélem felfedezni. Mert az bizonyított tény már, hogy édesanyját nem erőszakolták meg, de a város tele volt meggyalázott, megfertőzött, vagy a megerőszakolások után megölt gyereklányokkal, nőkkel, asszonyokkal.”¹³⁴ Bár Patócs Róbert, illetve B. István egyetlen éjszakát említ, csodálkoznék, ha az orosz katonák nem jöttek volna vissza erősítéssel egy másik alkalommal, amikor a fiatalkorú István nem tartózkodott odahaza.

A Vádlottak

1. Kassay (Kassai) Kázmér
Született: Budapest, 1930. július 20.
foglalkozása: gimnáziumi tanuló V.o.
Lakik: Vámosgyörkön
2. Kizmann Ottó
Született: Gyöngyös, 1927. október 16.
Anyja: Gyuris Mária (jegyzőkönyvben: Gyuris Erzsébet)
Apja: Kizmann József ny. honvéd főtörzsőrmester
Lakás: Gyöngyös, Pozsonyi út
Foglalkozás: IV. meggazd. isk. tanuló
3. Bodnár László Pál
Született: Gyöngyös, 1927. március 9.
Anyja: Pesti Mária
Apja: Bodnár László gumijavító
Lakás: Gy. Deák F. út 51.
4. Ifj. Kiss Sándor
Született: Gyöngyös, (jegyzőkönyv szerint: Budapest!) 1926. január.30
Anyja: Martinecz Mária
Apja: : Kiss Sándor kötélgyártó
Lakás: Gy. Kozsuba Domonkos út 6.
Foglalkozása: Középiskolai tanuló
5. Antal József Lajos
Apja: Antal József
Anyja: Bardóczy Rozália
Született: Gyöngyös, 1924.július 15
Lakik: Gyöngyös, Petőfi u. 13.
Foglalkozása: joghallgató
7. Fehér Endre
Született: Budapest, 1927.augusztus 27.
Lakik: Hatvan, Hunyadi tér 17.
Foglalkozása: bölcsészhallgató
8. Berényi Illés
Született: Hatvan, 1923. május 23.

---

134 Patócs Róbert: Péter Kiss Szaléz élete és az 1946-os gyöngyösi koncepció per, Debrecen, 1997.

- Lakóhelye: Hatvan, Horváth Mihály u. 127.
Foglalkozása: közgazdász
9. Huszár József
Született: Tataóráváros, 1926.
Lakik: Apc, József u. 25.
Foglalkozása: községi segédjegyző
10. Pócsy Frigyes
Született: 1927. szept. 21. Gyöngyös
Anyja: Kösztenbauer Karolin
Apja: Pócsy Béla postatiszt
Lakás: Gyöngyös, Bethlen út 1.
11. Tamás Pál
Született: 1929. január 1. Gyöngyöspata
Anyja: Ivándy Hermina
Apja: Tamás István csendőrtiszt helyettes
Lakás: 1946. március 8-ig Salánk (Kárpátalja) majd Gy. Attila út 12
15. Mester (Macher) László
Született: Vértesboglár, 1925.01.12
Lakik: Gyöngyös, Hanák Kolos tér 3.
Foglalkozása: Kisgazda párttitkár
16. Pócs Ferenc
Született: 1926. február 8. Gyöngyös
Anyja: Molnár Terézia
Apja: Pócs József földműves, napszámos
Lakás: Gy. Erzsébet királyné út 16.
17. Béres György
Született: Gyöngyös, 1925.12.17.
Lakik: Gy. Gőzfürdő u. 7.
Foglalkozás: géplakatos segéd
18. Plachy Tihamér Tamás Bertalan
Született: Nagyréde, 1926. augusztus 8.
Anyja: Sípos Mária
Apja: Plachy Árpád községi segédjegyző
Lakás: Nagyréde Gyöngyösi út 25. (majd: Gy. Pozsonyi u. Borosi Kálmán lakásán)
19. Kovács László Vilmos
Született: 1928. június 9. Mátraballa
Anyja: Kiss Julianna
Apja: Kovács Károly cipész
Lakás: Gy. Hatvani út (előtte Károly Király körút 27)
Foglalkozás: mezőgazdász tanuló
20. Borosi Kálmán
Született: Gyöngyös
Lakik: Gyöngyös Érsekföld, Pozsonyi u.
Foglalkozás: malomipari munkás
22. Molnár Béla
Született: 1928. január 21, Gyöngyös
Anyja: Toldi Julianna
Apja: Molnár Béla kereskedő

Lakás: Gy. Rákóczi út 9.
25, Király György
Született: Szeged, 1930.
Lakik: Gyöngyös, Palócz u. 2.

28. Kováts Zoltán
Született: Gyöngyös, 1931.
Lakik: Gyöngyös, Toka u. 2.
Foglalkozása: gimnáziumi tanuló

Megkezdődtek tehát a kihallgatások Gyöngyösön, Hatvanban, Budapesten: az Andrássy út 60-ban, valamint a büntető-törvényszéki fogházban (május 17-től kezdve). Később a Markó utcába, a Népügyészségre kerültek. A vallatások fizikai erőszak alkalmazásával folytak. Idézet Kováts Zoltán emlékirataiból: „...az előszobában ott álltak a falnak fordulva a többiek. Az a bizonyos ajtó most nyitva volt, benéztem. Valamikor szép fürdőszoba volt. Most csak egy fürdőkád állt benne. A fürdőkádban egy ember feküdt. Cipő nem volt a lábán. Lábfeje duplájára volt dagadva. Mindenütt kék-zöld volt, itt-ott vérzett is. Arca szintén kék-zöld volt, nagyon megdagadva. Orrán-száján vékony csíkban folyt a vér. A feje más helyeken is vérzett. Ebben a rettenetes állapotban Szaléz atyára ismertem. A felismerésben segített a ferencesek jellegzetes hajviselete, a rajta levő reverenda és Szaléz atyát mindenki mástól megkülönböztető kerek arca, amit a verés sem tudott megváltoztatni.”¹³⁵ Szaléz atya az első képeken még állva látható, később már csak ülve fényképezték. Az első napokban még tudott bicegni, azután már vagy húzták a folyosón, vagy un. „gólya viszi a fiát” fogással vitték a kihallgatásra.

Hogyan hallgatták ki Szalézt?: „*Bauer (Miklós) a szellemi fölényét ókori kínzási módszerek felelevenítésével is érezte. Péter Kiss Szaléz ferences rendi szerzetest 1946-ban tartóztatták le. Kihallgatása során – állítólag Bauer javaslatára – vizet csöpögtettek a koponyájára, majd vödört húztak a fejére, s azt gumibottal döngették. Farkas Vladimír visszaemlékezése szerint a vízcsöpögtető módszert Bauer Ries Istvánon is kipróbálta, de felettese parancsára, igen dühödten, kénytelen volt abbahagyni. Ám igazán hírhedtté egy roppant intellektuális kínzási módszertől, a körömtépéstől lett, innen nyerte a „kormös” Bauer elnevezést.*”¹³⁶

A gyerekekről a szülők nem tudtak semmit. Hiába érdeklődtek a rendőrségen, hiába írtak leveleket, semmi választ nem kaptak. Csak a napi újságokat várták rettegve. Rendünk sem tudott semmit Szaléz atyáról. Ezért felkérték Varga Lászlót, hogy vállalja el Szaléz védelmét.¹³⁷

Király Kelemen atya 1946 nyarán az Igazságügy minisztériumban beszélt egy tisztviselővel. Szaléz felől érdeklődött:

„Nem engedett nyugodni, hogy volt növendékem, Szaléz, aki hazájáért, a magyar népért, főleg a szegényekért annyit tett, igazágtalanul szenved. Utána való kutatásomban hamarosan észrevettem, hogy a börtönöket ajánlatos messziről elkerülni, mert ebben az időben mindenki gyanús volt, különösen aki ferences csuhát viselt. Mégis megtudtam annyit, hogy az Igazságügy Minisztériumban van még a régi időkből visszamaradt két tisztviselő, akiket eddig nem tudtak kommunisták által felváltani.

Nagy szerencsém volt. Az igazságügy minisztérium folyosóján senkivel sem találkoztam s

135 Kováts Zoltán: A vörös fogaskerekerek között 15 évesen, Kézirat, Idézve Patócs Róbertnél.

136 Ugró Miklós: Leköpvé Bauer Miklós eltitkolt élete és halála: <http://www.mn.mno.hu/portal/579314>; *Magyar Nemzet*, 2008. augusztus 16. 25.o.

137 Ebben az időben a börtönből kiszabadult egy budapesti személy, akinek tudomása volt Szaléz atya kínztatásáról és főleg szenvedésének hősi elviseléséről. Ő kiszabadulása alkalmával rajtalevő ruhájának szegélyébe varrva hozta ki a börtönből Szaléz atya következő üzenetét: „Halálra ítélték, ártatlan vagyok, az ítéletet megfellebbeztem. Védelmemmel bízzák meg Katona Jenőt.” KIRÁLY 153.o.

a tisztviselőt hivatalában találtam. Belépésem után azonnal felkelt, megnézte, nincs-e valaki a folyosón, azután gondosan becsukta az ajtót.

Személyazonosságom igazolása után előadtam: P. Kiss Szaléz növendékem volt, az országban és Amerikában magyarságmentő munkát végzett, rágalmaknak esett áldozatul. Kérdésem csupán az: hol és mikor lesz a tárgyalása és milyen úton-módon lehetne azon részt venni.

A tisztviselő végighallgatott, azután halkán, de mégis határozottan felelt: „Kedves páter, adjon hálát az Istennek, hogy ebben az ügyben hozzám jött. Mert ha más tisztviselő előtt beszélt volna erről, alighanem hamarosan szemtől-szembe találta volna magát P. Kissel a börtönben. Kérem, tartózkodjon minden további kutatástól, ha nem akarja rendjét és önmagát bajba sodorni. Azt is kérem, hogy amit tőlem hallott, tartsa titokban, és a nevemet sohase ejtse ki senki előtt.”

A következő nyilatkozatát szinte szótagolva mondta:

Kiss Szaléz atya ügyében nem lesz nyilvános tárgyalás. És pedig három okból kifolyólag. 1. A gyónási eseten kívül egyetlen ellene emelt vádat nem tudtak bizonyítani. A gyónási titok megtartása miatt nem mernek ellene eljárni, mert az idehaza és külföldön is nagy felzúdulást váltana ki, s az egész világ a gyónási titok vértanújáról írna és beszélne. 2. Szaléz atyát embertelenül megkínózták, arcán a sebeket nem tudnák eltüntetni, mint fényképeken teszik, azután nem tud lábra állni, mert talpait gumibotokkal szétverték: ezért mutatták be újabb felvételein ülőhelyzetben. 3. Attól félnek, hogy Szaléz atya nyilvános tárgyaláson a nagy nyilvánosság előtt csúffá tenné őket. Még élénk emlékezetükben van, hogy Zadravec püspök miképpen tette nevetségessé a néptörvényszék ügyészét és a bírákat, az utolsó szó jogán tartott beszédje által. Az a meggyőződés, hogy Szaléz atyát tehetetlenségükben hamarosan átadják az oroszoknak, akik nem ismerik el a gyónási titok sértetlenségét, s elítélik. Ily módon a magyar kommunisták lerázzák a számukra kellemetlen ügyet.

A tisztviselő még megemlítette, hogy egyik alkalommal, mikor kínoztatással nem sikerült Szaléz atyát vallomástételre kényszeríteni, megpróbálták ugyanezt szép szóval elérni. Szaléz atya ennyit felelt: „Én pap vagyok, az egyház és hívek rám néznek. Én nem hazudhatok...”¹³⁸

Így emlékezik vissza Varga László:

„...A háború után Gyöngyösön fiatalokat szervezett maga köré. Több híve volt, mint a helyi kommunista ifjúsági szövetségnek. Bajba került, 1946 tavaszán letartóztatták, több fiatal hívével együtt. Gyöngyösről Budapestre szállították. A budapesti ferences rendfőnök felkeresett, és arra kért, vállaljam Kiss Szaléz védelmét.

Örömmel tettem. Másnap már a Markó utcai fogházban voltam. Átadtam meghatalmazásomat. Az ügyeletes őr jól ismert, megnézte a letartóztatottak névjegyzékét, de Kiss Szaléz nevét nem találta. Kérésemre még egyszer átnézte, sőt: még én is melléje álltam, s együtt néztük, de nem találtuk.

Talán a Pest vidéki fogházban van – gondoltam, és máris mentem a Fő utcába. De ott sem volt. Talán a kőbányai Gyűjtőfogházban? Ott sem találtam. Másnap továbbnyomoztam. A katonai fogházban kerestem.

- Nincs itt – válaszolták.

Közben a ferences rendfőnök telefonon érdeklődött, de közöltem vele: eddig még nem találtam meg a páttert.

- Pedig biztos, hogy Budapestre hozták – erősködött.

Nap nap után mentem a Markó utcai fogházba. A válasz mindig ugyanaz volt: nincs náluk. Hol lehet? A szovjet hatóságok vitték volna el? A ferences rendfőnök szerint a magyar titkosrendőrség tartóztatta le.

Egyik este tíz óra körül csengett a telefon.

---

138 KIRÁLY 156.o.

- Ügyvéd úr, ne kérdezze, ki vagyok – szólt egy idegen férfihang. – Ma este fél tízkor hozták Kiss Szalézt a Markó utcai fogházba. Kérem, azt se mondja, hogy ezt telefonon tudta meg. Isten vele. Sok szerencsét! Nem tudtam kérdezni semmit, mert a vonal túlsó vége elhallgatott. A letartóztatottakkal a beszélgetés délelőtt tíz órakor kezdődött. Másnap reggel már fél tízkor ott voltam, tele feszültséggel. A fogházügyeletes megint a könyvet nézte.

- Nincs – mondta.

- Nézze meg tüzetesen, és talán az újonnan jötteket még nem írták be, mert itt van-
mondtam határozottan.

- Nincs.

A fogházigazgatóhoz vezettettem magam. Komisz ember volt, röviden ki akarta adni az utamat, mondván, hogy aki nincs a könyvben, az nincs a fogházban. Erősködtem, hogy itt van. Faggatni kezdett, honnan tudom; amire csak azt hajtogattam:

- Tudom, hogy itt van.

A fogházigazgató nem óhajtott tovább tárgyalni, és kurtán közölte: ha panaszom van, menjek a népügyészség vezetőjéhez, dr. Ferencz Tiborhoz. Már indultam is. Tárgyalásokról ismertem ezt a több mint százkilós, durva, kíméletlen embert. A titkárnőjének megmondtam a nevemet. Bejelentett, aztán újra megjelent, és tudni akarta, milyen ügyet képviselek. Megmondtam. Láthatóan meglepődött. Bement a főnöke szobájába, majd közölte, hogy a népügyész ma nagyon elfoglalt, nem fogadhat.

- Akkor várok – mondtam neki-, amíg a népügyész úrnak lesz ideje.

Ezzel leültem. Ismét bement a főnökéhez, de gyorsan kijött, és leült az íróasztala mellé. Rám sem nézett többé. Ez volt fél tizenegykor. Tizenkettőkor még mindig ott ültem, senki sem szólt hozzám, csak a nagy sürgés-forgás tűnt fel, s a titkárnő, aki többször suttogott a telefonba, de olyan halkán, hogy ne halljam. Egy órakor regett a padló, dr. Ferencz kilépett a szobájából, és dühösen odaszólt nekem:

- Üzentem önnek, hogy ma nem érek rá.

Általában udvarias ember vagyok, de ha valaki kihívóan viselkedik, megkapja a magáét. Fel sem állva, keményen válaszoltam: - Én is üzentem, hogy beszélni akarok önnel. Amíg ön nem fogad, addig innen nem megyek el.

Dühösen rám szólt:

- Különben ebédelni megyek. Elment. Fél háromkor tért vissza. Csodálkozott:

- Ön még mindig itt van?

- Igen, és addig leszek itt, amíg ügyfelemmel, Kiss Szalézzel nem beszélhetek.

- Honnan veszi, hogy itt van?

- Tegnap este fél tíz körül a Markó utcai fogház előtt sétáltam, és a rabszállító kocsit éppen akkor állt meg. Láttam, hogy a kiszállt rabok között ott volt Kiss Szaléz. Ferencz intett, hogy kövessem a szobájába. Leültetett. Ő állva maradt, és ordítani kezdett:

- Engem ön nem vezet félre, hogy látta Kiss Szalézt. Valaki besúgta magának. Vizsgálatot indítok, és ellátom a spicli baját!

- De most beismerte, hogy itt van.

Azt hittem, gutaütést kap. Kivörösödött, leült, verte az asztalt:

- Ide hallgasson! Itt volt vagy nem, már nem érdekes. Egy biztos: most már nincs itt.

Akarja tudni, hogy hol van? Luciferi gúnyjal szinte sziszegte: Átadtam a szovjet hatóságoknak. Náluk van. Ott keresheti. Maga azt a papot többet nem látja az életben. Kimerülve elterült a széken. Megsemmisülten mondtam:

- Ön törvénysértést követett el.

Láthatóan megdöbben. Egyszerre barátságos hangot ütött meg:

- Melyik törvényt sértettem meg?

- Ön úgy viselkedik, mint Pilátus, aki bár bírója volt Jézusnak, mégis tőle kérdezte: „Mi az igazság?” Ön pedig, mint a törvény őre, kérdezi, hogy hol követett el jogsértést. A büntetőjog 17. szakaszát szegte meg, miszerint magyar állampolgár más állam hatóságának sohasem adható ki.

Nagy csend. Éppen kérdezni akartam, amikor Ferenc felállt, kiegyenesedett és megfenyegetett:

Én magának mindent elmondtam. Nem kellett volna. Ha ön bármikor további lépést tesz, lássa a következményeket!

- Felém jött. Udvariasan akart búcsúzni. Irtóztam attól, hogy kezét fogjak vele. Aktatáskámat a hónom alá csaptam, megfordultam, búcsúzás nélkül otthagytam.

Átmentem az Igazságügy-minisztériumba, ahol még több, régi ismerősöm dolgozott. Kérdésekre egyöntetű választ kaptam: semmit sem lehet tenni, a békeszerződésig a megszállók azt cselekszik, amit akarnak. Kiss Szalérről azonban megtudtam, hogy valóban szovjet kézre került...¹³⁹

Az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárának vizsgálati dossziéi

Két vizsgálati dosszié található az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában.

Az első a V- 113398/1-es számú.

Antal József Lajos, 5-64.o.,

Berényi Illés, 65-89.o.,

Borosi Kálmán, 90-106.o. „SZEB-nek átadva” jelzés,

Béres György, 107-117.o. „SZEB-nek átadva” jelzés,

Bodnár László, 118-139.o. „SZEB-nek átadva” jelzés,

Borosi Kálmán, 140-144.o.

P. Farkas Jozefát, 145-164.o. „SZEB kikérte, de szabadlábra helyezte”

Fehér Endre, 165-184.o., „SZEB-nek átadva” jelzés,

Kassai Kázmér, 185-201.o.

Huszár József, 202-206.o., az internáltat a SZEB kihallgatta, de október 28-án megszökött.

Király György, 207-2011.o.

Ifj. Kiss Sándor, 212-227.o. „SZEB-nek átadva” jelzés,

Kizmann Ottó, 314-383.o.

A másik a V-113398/1-a számú.

A Kovács László elleni büntetőügyben keletkezett tanúvallomásokot tartalmazza.

Kovács László, 2-16.o.

Mester (Macher) László, 17-34.o. „SZEB-nek átadva” jelzés,

Molnár Attila, 35-45.o., „SZEB-nek átadva” jelzés,

Molnár Béla, 46-54.o., „SZEB-nek átadva” jelzés,

P. Lukács Pelbárt, 55-90.o. „SZEB-nek átadva” jelzés,

Dr. Ocsovai Sándor, 91-109.o. A SZEB kihallgatta- internálták- Megszüntette jelzés,

Ondrék József, 110-128.o., „SZEB-nek átadva” jelzés,

Plachy Tihamér, 129-144.o. „SZEB-nek átadva” jelzés,

Pócsy Frigyes, 150-156.o. „SZEB-nek átadva” jelzés,

Pócs Ferenc, 157-186.o. „SZEB-nek átadva” jelzés,

---

139 VARGA László: Kérem a vádlott felmentését, Püski, New York, 1981; 224-226.o.

Sall György, 187-196.o.
 Szabó Gyula, 197-213.o. „SZEB-nek átadva” jelzés,
 Szendrői Géza, 214-236.o. „SZEB kikérte, de szabadlábra helyezte jelzés,
 Vágó Sándor, 237-245.o. „Internálva 1946. jún. Jelenleg nem! Jelzés,
 Tamás Pál, 216-261.o., „SZEB-nek átadva” jelzés,
 P. Zachar Róbert, 262-278.o. SZEB kikérte, de szabadlábra helyezte. Jelenleg internálva

1. A jegyzőkönyveket a következő szervek készítették:
  - Magyar Államrendőrség Vidéki Főkapitánysága Politikai Rendészeti Osztály (Budapest)
  - Magyar Államrendőrség Budapesti Főkapitányságának Politikai Rendészeti Osztálya
  - Magyar Rendőrség Gyöngyösi Kapitányságának Bűnügyi Osztálya
  - Magyar Államrendőrség Járási Kapitányságának Politikai Osztálya Hatvan
2. A gyöngyösi rendházban lakó ferencesek közül senkit sem hallgattak ki.
3. Ellenben a hatvani rendház minden lakóját kihallgatták.
4. Több esetben a kihallgatottak neveit sem tudták leírni rendesen. Pl. Kovács János-László.
5. A 16-17 éves diákok vallomásai hemzsegnak a jogi szakkifejezésektől, amelyeket nem ismerhettek, és fogalmukkal nem lehettek tisztában.
 A jegyzőkönyvben a fiatalok szájába a következő kifejezéseket adták:
  - „merénylet szervezése”
  - „fegyveres szervezkedés”
  - „A páter Kiss Szaléz által szervezett és a demokratikus államforma ellen irányuló cselekményekkel kapcsolatban...” (Vajon már májusban eltervezték, hogy mi lesz a szeptemberi tárgyalás alapja?)
  - „az alapjegyzőkönyvben már elmondtam”
  - „fasiszta terrorcselekményeink”
6. P. Kiss Szaléz szájába pedig:
  - „Bánkútit el kell tenni láb alól, a gyilkosság után feloldozom.”
  - „rendházunk esti szórakozási termében” (rekreációs helyiség)
7. Akik írták, azok nem ismerték a gyöngyösi viszonyokat, helyeket, városrészeket stb. Pl. „Farkaslyuki pincék”, ilyen nem létezik: Farakasmályi pincék igen.
8. Az anyag összeállítója többször összekeverte a jegyzőkönyveket, bizonyos lapokat máshova tett be, nem az illető anyagához csatolta.
9. Szuprin alezredes által május 2-án keltezett levél szerint 5 orosz katonát öltek meg. Ennek alapján kiszolgáltatták őket az orosz katonai bíróságnak.
10. A gyöngyös környéki rendőrbiztosság megtámadása, orosz emlékmű felrobbantásának kitervelése, a demokratikus államforma megdöntésére irányuló vádpontok szerint itthon is bíróság elé állíthatták volna őket, de ezeket a tetteket nem vették figyelembe. A per alkalom volt arra, hogy a felszabadító szovjet hadsereg elleni tetteket a nyilvánosság előtt megtorolják. Még akkor is, ha nem az illetők követték el, csak úgy „elrettentésképpen.”
11. Több vádlotthoz tartozik bűnjeljegyzék. A május 8-án megjelent újságok „29 láda robbanóanyagot, több száz golyószórót és géppisztolyt emlegetnek. Ezek közben „eltűnhettek.” Megjegyzendő még, hogy a súlyos támadófegyverek között síléc, karóra szíjjal és nadrág is szerepel! Viszont a sajtóban megjelent 29 láda robbanóanyag, s egyéb nagymennyiségű fegyver sehol sem szerepel!

Antal Lajos	1946. április 28	4 gránát
Béres György	1946. május 14	Cseh-Szlovenszko zbrovka v.

		7542. gy. Számú használható állapotban lévő lőfegyver és ehhez megfelelő 3.dr. Tölténymag
Bodnár László	1946. április 29	1 pár Ski lécs Üveg hegyű töltőtoll
Borosi Kálmán	1946. április 29	43-as mintájú Mauser puska Orosz eredetű 1938/95. 118. sz. puska. 35-ös mintájú Mauser puska. Parebellum pisztoly 2. db tár-ral és 13. db tölténnyel. Orosz és 1. dr. Magyar eredetű kézigránát. Különböző puska töltény 1. db tárral. Orosz géppisztoly töltény vissza ütött manggal. Levente töltény. Géppisztolytár 1. db tölténnyel Báránbőr mellény. Géppisztolytár, pisztoly nélkül. Lőszeres doboz Méosz automata puska tár.
Kassai Kázmér	1946. május 6.	1 db magyar /Vécsey/ kézigránát 1db német kézigránát
Király György	1946. május 6.	1 db 9 milliméteres német gyártmányú katonai szolgálati pisztoly; 2 /kettő/ db orosz és 1 /egy/ db magyar gyártm. Kézigránát 56 db orosz lőfegyver-lövedék /puskagolyó/
Kiss Sándor	1946. április 29.	1 db puhaszárú csizma
Kizmann Ottó	1946. április 29.	Karóra szíjjal Frommer gyártmányú 19-es mintájú 7.65-ös pisztoly, 351.477.sz. kaliberű 2 db tárral és 19 db töltény Német géppisztolyba való tár 7 db Orosz géppisztoly töltény visszaütött manggal 5 db öt dolláros amerikai bankjegy, Pisztolytáska 20 Robbanó gyutacs

		Rakéta töltény 48 Mannicher töltény 1 db tárral Mannicher töltény acélmaggal Orosz géppisztoly tár Bemérő műszer, német eredetű Fekete pénztárca zippzárral Fegyvercső agy nélkül
Kovács László	1946. április 29.	Aktatáska Nadrág /tábori takaróból átalakítva/
Plachy Tihamér	1946. április 29.	Orosz eredetű 1938 mintájú 95.918.sz. puska 43-as mintájú Mannlicher katona lőfegyver Német fegyver Orosz fegyver pár Ski lécs
Pócs Ferenc	1946. április 29.	7.052 mintájú német fegyver 2/9270. sz. német eredetű fegyver Gumibot Szürke töltőtoll
Sall György	1946. május 6.	3 német aknagytacs 1 db Mauser lőfegyver /puska/

A források üzenete

Káhler Frigyes tanulmányt írt a vallásszabadság magyarországi gyakorlatáról 1945 után. Ennek keretében elemezte Károlyi Bernát, Kiss Szaléz és az újhatvani ügy (Kiszen Rafael, Veres Géza, Zsiga Kerubin, Tarca Aurél és társaik) ferences vádlottjainak peranyagát. Az alábbi fejezet tőle való idézet:

„A feldolgozott források nem hagynak kétséget afelől, hogy a ferencesek ellen – már 1945-től- elindított hajsza az egyház felszámolását megcélzó politika szerves része. Ehhez kapcsolódik az FKgP ellen folytatott támadás és civil szervezetek megszüntetését eredményező akció is.

Mindebben fontos szerepet játszott a koncepciós perek azon típusa, amelyben egyes tényállások teljes mértékben valótlanok. Más esetekben pedig a valóság elemeiből szőttek olyan kapcsolatokat, amelyek sohasem léteztek, de a fiktív konstelláció alkalmasnak látszott a kitűzött politikai cél elérésére.

A most feltárt három ügy egy politikai vonulat mentén képez egységet:

- a szerzetesrendek – mint az egyház integráns részei – szétverése gyengíti és sebezhetőbbé teszi az egyház egészét;*
- egyetlen esetben sem igazolható, hogy az eljárás alá vont személyek megsértették volna, jogállami értelemben, az állami normákat, olyanokat, amelyek a társadalom igazságérzetébe, vagy a keresztény erkölcs szabályaiba ütköztek; ...*
- minden ügyben a fizikai és lelki kínzások, a megtevesztés, zsarolás és más – bűncselekményeket megvalósító módszerekkel készített vallomások állnak rendelkezésre. Ezeket összevetve a politikai vezető testületek határozataival önmagában igazolják, hogy a*

hatalom saját bűnös törekvéseit – amelyek súlyosan sértik az alapvető emberi és polgári jogokat – állítja úgy be, hogy a jogtalan támadás ő ellen irányul.

- *Az orosz semmisségi törvény alapján a politikai üldözések okán született ítéleteket – így Kiss Szaléz elítélését is – napjainkra semmisnek nyilvánították. ...”¹⁴⁰*

A szovjetek kezében

1946. július 12-én tartóztatták le Szalézt és a fiatalokat az oroszok, és szeptember 10-14. között tárgyalta ügyüket a Központi Hadseregcsoporthoz tartozó Katonai Bírósága. A fiatalok elmondása szerint itt annyival jobb volt a helyzetük, hogy nem verték őket! Hogy mi történt július 12. és szeptember 10. között arról nincs tudomásunk. A tárgyalás alkalmával az orosz bírói tanács tudott oroszul, a magyarok csak magyar nyelven beszéltek, a tolmács több-kevesebb sikerrel ezt-azt lefordított a vallomásokból, kérdésekből, feleletekből.

„Néhány történet a jog (nem igazság) világából:

P. Kiss Szaléz és bűntársai ügyét, akiket szovjet katonatisztek meggyilkolásával és fegyveres összeesküvéssel vádoltak, 1946 nyarán nem magyar, hanem szovjet, ráadásul katonai bíróság tárgyalta. A tárgyalás katonás rendben folyt, kirendelt tolmács közreműködésével. A tolmács olyannyira nem állt feladata magaslatán, hogy ítélethirdetésekor a bíró úgy döntött, jobb, ha a kezével mutatja is, ki mennyit kapott. A fiatalok vádlottak először azt hitték, hónapokról van szó. Tévedtek. A legenyhébb ítélet hét évre szólt.”¹⁴¹

P. Szalézt az OSzSzSzk Büntető törvénykönyv 49. §. alapján az OSzSzSzk Büntető törvénykönyve 58-2, 58-8, 58-11 §. szerint a legsúlyosabb büntetéssel, főbelövással sújtották.

„49.§ Ha az elkövető cselekménye több bűncselekmény tényelemeit meríti ki, valamint ha a vádlott több olyan bűncselekményt követett el, amelyekben még nem hoztak ítéletet, a bíróság a társadalmi védekezés végleges intézkedését azon szakasz alapján határozza meg, amelyik az elkövetett bűncselekmények közül a legsúlyosabbra vonatkozó intézkedést tartalmazza és ennek legsúlyosabb mértékét alkalmazza.

Különös rész: Állam elleni bűncselekmények

58¹ § Ellenforradalminak kell tekinteni minden olyan cselekményt, amely a munkás-paraszt szovjetek, valamint az általuk a SzSzK Sz és a szövetséges köztársaságok alkotmánya szerint megválasztott SzSzK Sz, szövetséges és autonóm köztársasági munkás-paraszt kormányok hatalmának megdöntésére, aláásására vagy meggyengítésére, vagy a SzSzK Sz külbiztonságának és a proletárforradalom alapvető gazdasági, politikai és nemzeti vívmányainak aláásására vagy meggyengítésére irányul.

Az összes dolgozók érdekei nemzetközi szolidaritásának erejénél fogva az ilyen cselekményeket ellenforradalminak kell tekinteni akkor is, ha azok a dolgozók bármely más állama ellen irányulnak, még ha azok nem is tagjai a SzSzK Sz-nek.

58² § Felfegyverzett bandák fegyveres felkelése vagy ellenforradalmi célból szovjet területre behatolása, valamint a központi vagy helyi hatalom birtokbavétele ugyanezen célból és különösen azért, hogy a SzSzK Sz-től vagy valamelyik szövetséges köztársaságtól területe egy részét erőszakkal elszakítsák, vagy hogy a SzSzK Sz-nek külföldi hatalmakkal kötött szerződéseit felbontsák,

140 Kahler Frigyes: A nagy „tűzvörös sárkány” torkában, Konceptiók eljárások ferences szerzetesek ellen 1945-1946. Kairosz Kiadó, Budapest, 2009. 281.o.

141 http://borgia.amiga.hu/docs/jog_06.html> 2000

a társadalmi védekezés legsúlyosabb intézkedésével: főbelövással vagy a dolgozók ellenségévé nyilvánításával és teljes vagyonek kobzással, valamint a szövetséges köztársasági állampolgárság és ezzel együtt...

58⁸ § A szovjet hatalom képviselői vagy a forradalmi munkás- és parasztszervezetek tisztségviselői elleni terrorista cselekmény elkövetése, valamint részvétel ilyen cselekmények elkövetésében, még ha az elkövető személy nem is tartozik valamely ellenforradalmi szervezethez...

58¹¹ § Minden szervezett tevékenység, amely az e fejezetben meghatározott bűncselekmények valamelyikének előkészítésére vagy elkövetésére irányul, valamint az e fejezetben meghatározott bűncselekmények valamelyikének előkészítésére vagy elkövetésére létrejött szervezetekben vagy azok részvételével

a társadalmi védekezésnek e fejezet megfelelő szakaszaiban felsorolt intézkedéseivel büntetendő.”¹⁴²

A 49.§ szerint a legsúlyosabb bűncselekményt kell figyelembe venni. Talán éppen ezért nem a magyar hatóságok ítélték el Szalézékat. A magyar vádak szerint néhány rendőrbiztosság megtámadása volt az alapvető bűn. Ezt egészítették volna ki a demokratikus államrend megdöntésére irányuló tettekkel. Így viszont szovjet katonák megölését lehetett rájuk „bizonyítani”.

58¹ § szerint ezek a rendelkezések nemcsak az Szovjetunióra érvényesek, hanem minden más állam polgáira is. Én nem vagyok járatos a jogalkotás módozataiban, de egy adott állam törvénye hogyan vonatkozhat egy másik állam polgáira?

Részletes adatok¹⁴³

Antal József (Gyöngyös, 1925.-) Egyetemista volt, a Kisgazdapárt országos ifjúsági elnöke (Vörös Vince titkára). Gyöngyösön 1946. áprilisában a Páter Kiss Szaléz nevéhez fűződő koncepció „összeesküvés” per vádlottjaként a magyar Katonapolitikai Osztály letartóztatta. Vallatások, kínzások közben mindkét veséjét levették, az egyik szemét kiverték. Aztán átadták a szovjet igazságszolgáltatási szerveknek, és 1946 októberében Sopronkőhidán fegyveres összeesküvés vádjával szovjet katonai törvényszék az 58. paragrafus alapján tízévi kényszermunkára ítélte. A verésektől félőrült lett, papnak képzelte magát, és naphosszat misézett. Ettől függetlenül szovjet börtönökbe és munkatáborokba került. A Kemerovo kerületi Iszkityim lágerkerület Sztroj Dvor lágerének kórházában, 1947 karácsonya előtti napokban, végelgyengülésben – ekkor már, mint csendes, depressziós elmebeteg - meghalt.

Antal Lajos (Gyöngyös -) - Gyöngyösön, 1946 április végén a Páter Kiss Szaléz nevéhez fűződő „összeesküvés” perben azzal a váddal tartóztatták le, hogy a város politikai rendőrőrnagya elleni fegyveres összeesküvés részese volt. Amikor a Magyar Katonapolitikai Osztály (mely letartóztatta és kivallatta) társaival együtt őt is átadta a szovjet nyomozóhatóságnak, minden rendőri vallomását visszavonta. Míg az egy ügyben lefogott társait már 1946. szeptember 14-én elítélte a Szovjet Hadsereg katonai törvényszéke, őrá csak két hónappal később tudták kimondani a koncepció ítéletet: 10 évi kényszermunka. - A későbbi években az egyik novoszibirszki láger kórházában halt meg végelgyengülésben ez a jobb sorsra érdemes fiatalember.

Berényi Illés (Hatvan -) A Független Kisgazdapárt hatvani titkára volt. Orosz és rendszerellenes

142 Az Oroszországi Szovjet Föderatív Szocialista Köztársaság Büntetőtörvénykönyve, *Jogi és Államigazgatási Könyv- és Folyóiratkiadó, Budapest, 1952, 25-34.o.*

143 A fejezet pontos, szószerinti átvétele a Gulág Lexikon szócikkeinek!: Rózsás János: Gulág Lexikon, Püski Kiadó, Budapest, 2000

szervezkedés vádjával a magyar Katonapolitikai Osztály Hatvanban 1946. április 18-án letartóztatta. Ügyét belevonták a Páter Kiss Szaléz nevéhez fűződő koncepció „fegyveres összeesküvés”-i per vádlottjainak csoportjába. Az első kihallgatások után átadták a szovjet katonai bíróságnak. A Szovjet Hadsereg katonai törvényszéke Budapesten a Conti utcában 1946 szeptember 14-én 10 évi, javító-nevelő munkatáborban letöltendő szabadságvesztésre ítélte. 1950-ben a finn-karéliai Medvezsugorszk lágerkórházban TBC-ben meghalt.

Béres György (Gyöngyös, 1925. december 17., Füleki Julianna) – Géplakatos volt. A Magyar Katonapolitikai Osztály a szülővárosában 1946. április 28-án letartóztatta. Visszaemlékezése: - „Mint fiatalember gyakran megfordultam a katolikus egyház által vezetett KEDIM táncmulatságain. Abban az időben már a kommunista rendszer megfigyelése alatt állott minden egyházi tevékenység, és csak az alkalomra vártak, hogy lecsaphassanak megsemmisítésükre. A Páter Kiss Szaléz-ügy volt az alkalom, hogy Gyöngyösön tisztogatást végezzenek. A Páterre és csoportjára háritották a lövöldözéseket, amit a szovjet katonák egymás között követtek el, kétes hírű nőekkel kapcsolatos viták rendezésében. Mivel fegyveres csoportot lepleztek le, feltétlen kellett az ügyhöz egy fegyvermester is, mivel anélkül nem fegyveres a szervezkedés. Ez a fegyvermester én voltam, a szakmám miatt. Mivel a KEDIM diákegyesület volt, vasas szakmunkás nem volt köztük, de én közéjük jártam. Ez kapóra jött a politikai rendőrségnek. A kihallgatóim állítása szerint gyónás közben kaptam a Pátertől az utasításokat. Hiába hivatkoztam arra, hogy én protestáns vagyok, és a Páterrel soha életemben nem találkoztam...” Az első kihallgatás után átadták a szovjet katonai elhárításnak. Budapesten a Szovjet Hadsereg katonai törvényszéke 1946. szeptember 14-én az összeesküvő társaival együtt őt is elítélte. Nyolc évet kapott az 58. paragrafus (2) (11) pontjai alapján. A mordovai lágerben töltötte a büntetését, majd utána még hét hónapot száműzetésben élt. 1953. november 26-án jöhetett haza. A szovjet katonai bíróság által kiszabott büntetését a magyar Igazságügyi Minisztérium Katonai Főosztálya 1968. február 2-án Klg. 1140/1963 szám alatt törölte a bűnügyi nyilvántartásból.

Bodnár László (Gyöngyös) – Gyöngyösi fiatalember volt, akit a magyar Katonapolitikai Osztály 1946. április végén letartóztatott, a Páter Kiss Szaléz nevéhez fűződő koholt és hamis összeesküvés perben. Két rendőrségnek a lefegyverzésében való részvétellel, valamint orosz katonák lelövésével vádolták. Az első kihallgatások után átadták a szovjet bírósági szerveknek. A Szovjet Hadsereg katonai bírósága Budapesten 1946. szeptember 14-én golyó általi halálra ítélte az 58. paragrafus (8) pontja alapján. Sopronköhidán 1946. október 26-án kivégezték.

Boros Pál (Gyöngyös, 1930-) Gimnáziumi tanuló volt. A Páter Kiss Szaléz nevéhez fűződő összeesküvés perben, 1946 áprilisában a szovjet katonai elhárítás letartóztatta. 1946 augusztusában Budapesten a Szovjet Hadsereg katonai törvényszéke javító-nevelő munkatáborban letöltendő szabadságvesztésre ítélte. A lemergi gyűjtő- és elosztólágerben beleőrült abba a tudatba, hogy Szibériába viszik. Szidta az oroszokat, és nekirohant az áram alatti drótkadálnak, mely a női és férfi lágert elkülönítette. Löttek is rá, de ráégett a szögesdrót kerítésre. Két napig hagyták ott hulláját a drótkerítésen lógni – a többi rab elrettentésére.

Borosi Kálmán (Gyöngyös, 1929. május 13, Kovács Anna) Molnártanuló volt. Szülővárosában 1946. április 27-én tartóztatta le a magyar Katonapolitikai Osztály fegyveres összeesküvés vádjával, a Páter Kiss Szaléz nevéhez fűződő perben. Két rendőrség csoportosan elkövetett lefegyverzésével, valamint szovjet katonák megölésével vádolták. Az első kihallgatások után átadták a szovjet bírósági szerveknek. A Szovjet Hadsereg katonai törvényszéke Budapesten a Conti utcában 1946 szeptember 14-én az 58. paragrafus 2,8,11 pontjai alapján tízévi, javító-nevelő munkatáborban letöltendő szabadságvesztésre ítélte. Moldovia lágereiben raboskodott. 1954. szeptember 23-án térhetett haza Magyarországra. A szovjet katonai bíróság által kiszabott büntetését a magyar Igazságügyi Minisztérium Katonai Főosztálya Klg. 1140/1963. szám alatt törölte a bűnügyi nyilvántartásból. Az Oroszországi Föderáció Legfőbb Katonai Ügyészsége 1993. május 25-i, 13-

1024-89. számú igazolásával tanúsította, hogy Borosi Kálmánt, mint politikai megtorlás áldozatát rehabilitálta.

Borosi László (Gyöngyös 1929) Gimnazista volt. Szülővárosában 1946. április 18-án letartóztatta a magyar Katonapolitikai Osztály, fegyveres összeesküvés vádjával, a Páter Kiss Szaléz nevéhez fűződő koncepciós perben. A nyár folyamán átadták a szovjet katonai bíróságnak. A Szovjet Hadsereg katonai törvényszéke Budapesten a Conti utcában 1946. szeptember 14-én a szovjet Btk. 58. paragrafusa alapján golyó általi halálra ítélte. 1946. október 26-án, Sopronkőhidán kivégezték.

Dr. Fillér László (Hatvan 1915. február 15., Csikány Ilona) – A két világháború között országgyűlési képviselő volt. 1946 tavaszán a magyar Katonapolitikai Osztály Kiss Szaléz nevéhez fűződő fegyveres összeesküvés perben közvetítő szerep vádjával letartóztatta. Rövid kihallgatás után átadták a szovjet katonai bíróságnak. A szovjet Hadsereg katonai törvényszéke előtt a magyar rendőrségen erőszak hatása alatt tett minden vallomását visszavonta, és így nem a „Szalézi csoporttal” együtt (1946. szeptember 14-én!), hanem egy hónappal később ítélezett felette a szovjet hadbíróóság, mely 10 évi, javító-nevelő munkatáborban letöltendő szabadságvesztésre ítélte. A szibériai lágerekből 1953. december 3-án tért haza. Ügyét a magyar Igazságügyi Minisztérium Katonai Főosztálya Klgs. 739/1962. számon tartja nyilván.

Huszár József (Gyöngyös-) Gimnáziumi tanuló volt. A Páter Kiss Szaléz nevéhez fűződő fegyveres összeesküvés perben, 1946 áprilisában a szovjet katonai elhárítás letartóztatta. A Szovjet Hadsereg katonai törvényszéke Budapesten 1946 októberében javító-nevelő munkatáborban letöltendő szabadságvesztésre ítélte. Ismeretlen szovjet kényszermunkatáborban meghalt.

Kassay Kázmér (Budapest, 1930. július 20. Tóth Anna) 1946. május 16-án tanítási óra alatt vitték el a rendőrök a gyöngyösi gimnáziumi tanár feljelentése alapján, pisztolyrejtegetés vádjával. Letartóztatták, és Budapestre, a Bajza-utcai Katonapolitikai Osztályra vitték. Kihallgatás közben többször megverték. Rá akarták bizonyítani, hogy ki akarta szabadítani Páter Kiss Szalézt a börtönből, aki a gyöngyösi állítólagos fegyveres összeesküvés vezetője lett volna. Azonkívül Antal Józseffel (a Kisgazdapárt főtitkárának személyi titkárával) a Vatikánba küldözgettek rádióüzeneteket. Aztán szovjet tisztekre lövöldözött. Ehhez hasonló vádak akartak ráerőltetni, aztán átadták a budapesti szovjet államvédelmi szerveknek. A Szovjet Csapatok Budapesti Helyőrsége katonai bírósága Conti utcában 1946. szeptember 14-én az 58. paragrafus 2,6,8,11 pontjai alapján hétévi, javító-nevelő munkatáborban letöltendő szabadságvesztésre ítélte. A sopronkőhidai és lemergi börtönben töltött hónapok után a távol-keleti Kolimára deportálták. Megjárta Kanyion, Tretja Fabrika, Lazo munkatáborait. 1954-ben szabadult a lágerből, és számúzótként ugyancsak Kolimán, a 72-es településen villanyszerelőként dolgozott. 1956. február 10-én térhetett haza Magyarországra. Az 52065. tábori postaszámú Szovjet Katonai Alakulat haditörvényszéke 552. szám alatt 1989. augusztus 5-én bűncselekmény hiányában rehabilitálta. Ügyét a magyar Igazságügyi Minisztérium Katonai Főosztálya Klgs 37/1989. szám alatt tartja nyilván. (Visszaemlékezéseit „A vörös pók hálójában” Budapest, 1993. cím alatt írta meg.

Király György (Szeged, 1929. november 19. Sajtlava Mária) Gimnáziumi tanuló volt. A szovjet állambiztonsági szervek Gyöngyösön 1946. május 4-én hurcolták el a szülői házból, a Páter Kiss Szaléz „összeesküvő csoportjának” tagjaként. Rónai Kálmán gimnáziumi tanár jelentette fel, pisztolyrejtegetés vádjával. Az elhúzó vizsgálati fogságban „hivatalosan” augusztus 7-én tartóztatták le, majd szeptember 14-én, Budapesten a Szovjet Hadsereg Budapesti Helyőrségének katonai bírósága 7 évi, javító-nevelő munkatáborban letöltendő szabadságvesztésre ítélte. Brjanszk, majd Resoti lágereiben raboskodott. 1953. november 26-án térhetett haza. A Szovjetunió Legfelsőbb Bírósága 1980. június 18-án 1358. szám alatt bűncselekmény hiányában rehabilitálta. Az erről szóló orosz nyelvű igazolást a magyar Igazságügyi Minisztérium Katonai Főosztálya 1980. július 24-én Klgs. 228/1966 szám alatt küldte meg számára.

Király Zoltán (Gyöngyös 1930. -)A Páter Kiss Szaléz és társai összeesküvés ügyében 1946

áprilisában a szovjet állambiztonsági szervek letartóztatták. A Szovjet Hadsereg katonai törvényszéke 8 évi, javító-nevelő munkatáborban leöltendő szabadságvesztésre ítélte. További sorsa ismeretlen.

Kiss Endre (-) Gyöngyösi gimnazista volt. A szovjet állambiztonsági szervek 1945 áprilisában a szülői házból elhurcolták. A Páter Kiss Szaléz nevéhez fűződő fegyveres összeesküvés ügyében tartóztatták le. A Szovjet Hadsereg katonai törvényszéke Budapesten 1945 augusztusában javító-nevelő munkatáborban leöltendő szabadságvesztésre ítélte. További sorsa ismeretlen.

Kiss Sándor (Gyöngyös, 1927.) A Páter Kiss Szaléz nevéhez fűződő fegyveres összeesküvés kirakatper egyik vádlottjaként Gyöngyösön 1946. április 26-án a magyar Katonapolitikai Osztály a szülői házban letartóztatta. Két rendőrőrs csoportosan elkövetett lefegyverzésével, valamint orosz katonák lelövésével vádolták. Az első kihallgatások után átadták a szovjet katonai bíróságnak. Budapest, 1946. szeptember 14-én a Szovjet Hadsereg katonai törvényszéke golyó általi halálra ítélte, majd ezt kegyelemből 15 évi, javító-nevelő munkatáborban leöltendő szabadságvesztésre változtatták át. Észak Ural valamelyik lágerében meghalt.

Páter Kiss Szaléz László (Szeged, 1904. -) Teológus, szerzetes paptanár volt. Gyöngyösön 1946. április 26-án – legalább 20-25 gimnazista diákjával együtt – a magyar Katonapolitikai Osztály letartóztatta. Az első kihallgatások után átadták a szovjet katonai bíróságoknak. Konceptiós kirakatperben, fegyveres összeesküvés hamis vádjával, hosszas kínvallatás után Budapesten a Szovjet Hadsereg katonai törvényszéke 1946. szeptember 14-én golyó általi halálra ítélte. Sopronkőhidán 1946. október 26-án kivégezték. (Egyes források szerint a kivégzés 1946. december 10-e körüli napokban történt.)

Kizmann Ottó (Veszprém, 1928.-) Gimnazista volt. A magyar Katonapolitikai Osztály Gyöngyösön 1946. április 26-án, mint a Páter Kiss Szaléz-féle fegyveres összeesküvés kirakatper egyik fővádlottját letartóztatta. Két rendőrőrs csoportosan elkövetett lefegyverzésével, valamint szovjet katonák lelövésével vádolták. Az első kihallgatások után átadták a szovjet katonai bíróságnak. Szovjet Hadsereg katonai törvényszéke Budapesten 1946. szeptember 14-én golyó általi halálra ítélte. Sopronkőhidán 1946. október 26-án kivégezték. (Egyes források szerint a kivégzés 1946. december 10-e körül történt.)

Kováts Zoltán (Gyöngyös, 1930. november 3., Szalmási Irén Júlia) Gimnáziumi tanuló volt. A magyar Katonapolitikai Osztály mint a Páter Kiss Szaléz fegyveres összeesküvő csoportjának tagját szülővárosában 1946. május 9-én letartóztatta, Rónai Kálmán gimnáziumi tanár feljelentése alapján, pisztolyrejtegetés vádjával. Az első kihallgatások után átadták a szovjet katonai bíróságnak. A Szovjet Hadsereg Budapesti Helyőrségének katonai törvényszéke Budapesten a Conti utcában 1946. szeptember 14-én 7 évi, javító-nevelő munkatáborban leöltendő szabadságvesztésre ítélte. A lemergi börtön után Ljackeban, majd a norilszki lágerekben raboskodott. 1953. november 26-án térhetett haza, sajnos nyomorékon: a fél lábát üzemi balesetben elvesztette. A MNK Nyíregyházi Kormánybiztosságának 138/1953. számú igazolványa szerint, mint volt hadifoglyot bocsátották szabadon. A Szovjetunió Legfelsőbb Bírósága 1983. április 19-én 1374. szám alatt bűncselekmény hiányában rehabilitálta. Az erről szóló orosz nyelvű igazolást a magyar Igazságügyi Minisztérium Katonai Főosztálya Klgs. 1140/1963. szám alatt 1983. június 15-én küldte meg számára.

Lukács Pelbárt (1916) – A hatvani rendházban ferences szerzetes volt. A magyar Katonapolitikai Osztály 1946. április 18-án letartóztatta a P. Kiss Szaléz nevéhez fűződő fegyveres összeesküvés koncepciós perében. Orosz és rendszerellenes szervezkedéssel vádolták. Az első kihallgatások után átadták a szovjet katonai bíróságnak. A Szovjet Hadsereg katonai törvényszéke 1946. szeptember 14-én, Budapesten a Conti utcában 10 évi, javító-nevelő munkatáborban leöltendő szabadságvesztésre ítélte. A karéliei Medvezsugorszk lágerei központi kórházában 1948-ban TBC-ben meghalt.

Mester László (Vértesboglár, 1925. január 12, Till Mária) Egyetemi hallgató volt, a gyöngyösi

Kisgazdapárt szervezet helyi titkára, amikor a Páter Kiss Szaléz nevéhez fűződő fegyveres összeesküvés készülő kiarakatperében Gyöngyösön 1946. április 18-án a magyar Katonapolitikai Osztály letartóztatta, a gyöngyösi politikai rendőr-őrnagy elleni fegyveres összeesküvés vádjával. Az első kihallgatások után átadták a szovjet bírósági szerveknek. A Szovjet Hadsereg katonai törvényszéke Budapesten a Conti utcában 1946. szeptember 14-én az 58. paragrafus (2, 8, 11) pontjai alapján 10 évi, javító-nevelő munkatáborban letöltendő szabadságvesztésre ítélte. A Szverdlovszk melletti Azanka és Tyigeny, majd Vorkuta lágereiben sánylődött. 1953. november 26-án térhetett haza. A MNK Nyíregyházi Kormánybiztosságának 171/1953. számú Igazolványa szerint mint „volt hadifoglyot” bocsátották szabadon. A szovjet katonai bíróság által kiszabott büntetését a magyar Igazságügyi Minisztérium Katonai Főosztálya 1966. december 17-én Klg. 1623/1966. szám alatt törölte a bűnügyi nyilvántartásból.

Molnár Attila (Gyöngyös, 1928. január 7., Suha Júlia) – Gimnáziumi tanuló volt. A magyar Katonapolitikai Osztály Gyöngyösön 1946. május elsején letartóztatta, a Páter Kiss Szaléz nevéhez fűződő fegyveres összeesküvés koncepció perében. Egy kútban talált géppisztoly miatt, fegyverrejtegetés vádjával. Az első kihallgatások után átadták a szovjet katonai bíróságnak. A Szovjet hadsereg katonai törvényszéke Budapesten 1946. szeptember 14-én nyolcévi, javító-nevelő munkatáborban letöltendő szabadságvesztésre ítélte. A finn-karéliai Petrozavodsszk és Medvezsugorszk, majd Mordovia Lágereiben raboskodott. 1953. november 26-án jött haza. Az MNK Nyíregyházi Kormánybiztosságának 425/1953. számú Igazolványa szerint mint „volt hadifoglyot” bocsátották szabadon. A szovjet katonai bíróság által kiszabott büntetését a magyar Igazságügyi Minisztérium Katonai Főosztálya 1964. január 21-én Klg. 592/1960. szám alatt törölte a bűnügyi nyilvántartásból. Az Oroszországi Föderáció Legfőbb Katonai Ügyészsége 1993. május 25-én 13-1024-89. szám alatt, mint politikai megtorlás áldozatát bűncselekmény hiányában rehabilitálta.

Molnár Béla (Gyöngyös, 1928. január 21., Földi Julianna) Gimnáziumi tanuló volt. A magyar Katonapolitikai Osztály Gyöngyösön 1946. május elsején letartóztatta, a Páter Kiss Szaléz nevéhez fűződő fegyveres összeesküvés koncepció perében. Egy kútban talált géppisztoly miatt fegyverrejtegetéssel vádolták. Az első kihallgatások után átadták a szovjet bírósági szerveknek. A Szovjet Hadsereg katonai törvényszéke Budapesten, 1946. szeptember 14-én az 58 paragrafus (2, 11) pontjai alapján nyolcévi, javító-nevelő munkatáborban letöltendő szabadságvesztésre ítélte. Mordovia és Jaroszlav lágereiben töltötte büntetését. 1953. november 26-án jött haza. A MNK Nyíregyházi Kormánybiztosságának 438/1953. számú Igazolványa szerint mint „volt hadifoglyot” bocsátották szabadon. A szovjet katonai bíróság által kiszabott büntetését a magyar Igazságügyi Minisztérium Katonai Főosztálya 1966. május 5-én Klg. 531/1966. szám alatt törölte a bűnügyi nyilvántartásból. Az Oroszországi Föderáció Legfőbb Katonai Ügyészsége 1993. május 25-én 13-1024-89. szám alatt mint politikai megtorlás áldozatát bűncselekmény hiányában rehabilitálta.

Ondrik József (-) Banktisztviselő volt. A szovjet katonai elhárítás Gyöngyösön 1946. április 18-án, a Páter Kiss Szaléz nevéhez fűződő fegyveres összeesküvés kiarakatperben letartóztatta. A Szovjet Hadsereg katonai törvényszéke Budapesten, a Conti utcában javító-nevelő munkatáborban letöltendő szabadságvesztésre ítélte. További sorsa ismeretlen.

Plachy Tihamér (Nagyréde, 1926. augusztus 8., Sipos Mária) – Gimnáziumi tanuló volt. A Páter Kiss Szaléz nevéhez fűződő fegyveres összeesküvés egyházellenes kiarakatperében tartóztatta le a magyar politikai rendőrség Gyöngyösön, 1946. április 27-én. Két rendőrörs csoportos lefegyverzésével, valamint orosz katonák lelövésével vádolták. 1946 júniusában átadták a szovjet katonai bíróságnak. A Szovjet Hadsereg katonai törvényszéke Budapesten 1946. szeptember 14-én az 58. paragrafus (4,8,11) pontjai alapján 10 évi, javító-nevelő munkatáborban letöltendő szabadságvesztésre ítélte. A moordoviai Potyma lágereiben sánylődött. 1955. november 25-én csonttuberkulózisban szenvedve térhetett haza. A szovjet katonai bíróság által kiszabott büntetését a

magyar Igazságügyi Minisztérium Katonai Főosztálya 1967. május 19-én Klg. 416/1967. szám alatt törölte a nyilvántartásból.

Pócs Ferenc (Gyöngyös, 1926. február 8., Molnár Terézia) A mezőgazdasági iskola IV. osztályos tanulója volt, amikor a Páter Kiss Szaléz nevéhez fűződő fegyveres összeesküvés egyházellenes kirakatperében a magyar politikai rendőrség Gyöngyösön 1946. április 27-én letartóztatta. A gyöngyösi politikai rendőr-őrnagy elleni fegyveres összeesküvésben való részvétellel vádolták. Az első kihallgatások után átadták a szovjet bírósági szerveknek. A Szovjet Hadsereg katonai törvényszéke Budapesten, a Conti utcában 1946. szeptember 14-én az 58. paragrafus (2,8,11) pontjai alapján 10 évi, javító-nevelő munkatáborban letöltendő szabadságvesztésre ítélte. A lemergi börtön után megjárta Irkutszk, Kasznojarszk, Angarsztrój lágereit, erdőirtáson és mongóliai vasútvonal építkezésein dolgozva. 1953. december 3-án tért haza. Ügyét a magyar Igazságügyi Minisztérium Katonai Főosztálya Klg. 242/1968. számon tartja nyilván. Az Oroszországi Föderáció Legfőbb Katonai Ügyészsége 1993. május 25-én a 13-1024-89. szám alatt, mint politikai megtorlás áldozatát bűncselekmény hiányában rehabilitálta.

Pócsy Frigyes (Gyöngyös, 1927. -) A magyar politikai rendőrség Gyöngyösön 1946. május 3-án tartóztatta le, a Páter Kiss Szaléz nevéhez fűződő fegyveres összeesküvés egyházellenes kirakatperében. Egy kútban talált géppisztoly miatt fegyverrejtegetéssel vádolták. Átadták a szovjet katonai elhárításnak. A Szovjet Hadsereg katonai törvényszéke Budapesten, a Conti utcában 1946. szeptember 14-én 8 évi, javító-nevelő munkatáborban letöltendő szabadságvesztésre ítélte. A mordoviai Potyma 9-es lágerének kórházában 1949-ben meghalt.

Pók László (Atkár, 1922. november 1., Farkas Katalin Amália) Általános iskolai tanító volt. A Páter Kiss Szaléz nevéhez fűződő fegyveres összeesküvés egyházellenes kirakatperében a magyar politikai rendőrség Gyöngyösön 1946. április 24-én letartóztatta. A gyöngyösi politikai rendőr-őrnagy elleni fegyveres összeesküvésben való részvétellel vádolták. Hamarosan átadták a szovjet katonai elhárításnak. A Szovjet Hadsereg katonai törvényszéke Budapesten, 1946. szeptember 14-én az 58. paragrafus (2,8,11) pontjai alapján 10 évi, javító-nevelő munkatáborban letöltendő szabadságvesztésre ítélte. Mordovia lágereiben (Potyma, Javasz 2, 9, 10, 11) raboskodott. 1955. november 25-én térhetett haza. Ügyét a magyar Igazságügyi Minisztérium Katonai Főosztálya Klg. 570/1967. számon tartja nyilván.

Dr Puskás Rezső Géza (Szeged, 1910. április 17., Csakurda Amália) A gyöngyösi városházán pénzügyi segédtitkárként dolgozott. A magyar népi rendőrség letartóztatta és 1945. május 23-án Egerbe internálta. 1946 tavaszán Budapestre hordták a szovjet bírósági szervek elé kihallgatásra, a Páter Kiss Szaléz nevéhez fűződő, egyházellenes célzatú fegyveres összeesküvés perben, holott nem is ismerte a Páttert, és annak perbe fogott csoportjáról sem volt semmi fogalma. A szovjet katonai elhárítás 1946. május 6-án végleg átvette a magyar hatóságoktól, és letartóztatta. A Szovjet Hadsereg katonai törvényszéke Budapesten, 1946. szeptember 14-én az 58. paragrafus (2,8,11) pontjai alapján 10 évi, javító-nevelő munkatáborban letöltendő szabadságvesztésre ítélte. A Szovjet Hadsereg Központi Csoportja katonai törvényszéke ezt az ítéletet az 1946. október 9-i határozatával megerősítette. A pecsori Uhtán erdőkitermelésen dolgoztatták 1949-ig, utána Vorkuta szénbányáiban töltötte büntetését. 1953. december 3-án térhetett haza. Az MNK Nyíregyházi Kormánybiztosságának 1130/1953. számú Igazolványa szerint volt karp. Őrmester bocsátották szabadon. A Szovjetunió Legfelsőbb Bírósága 1986. márciusában 3n-031/86. szám alatt bűncselekmény hiányában rehabilitálta. Az erről szóló orosz nyelvű igazolást a magyar Igazságügyi Minisztérium Katonai Főosztálya Klg. 1495/1966. szám alatt 1986. április 28-án küldte meg számára.

Schall György (Gyöngyös, 1931. július 20., Makrányi Piroska) Gimnáziumi tanuló volt. Gyöngyösön 1946. május 9-én tartóztatták le a magyar Katonapolitikai Osztály, a Páter Kiss Szaléz nevéhez fűződő fegyveres összeesküvés egyházellenes kirakatperében. Rónai Kálmán gimnáziumi

tanár feljelentése alapján pisztoly rejtegetésével vádolták. A nyár folyamán átadták a szovjet katonai bírósági szerveknek. A Szovjet Hadsereg katonai törvényszéke Budapesten, 1946. szeptember 14-én az 58. paragrafus (8) pontjai alapján 7 évi, javító-nevelő munkatáborban letöltendő szabadságvesztésre ítélte. Először éveket töltött Ljacke-i és lemergi fiatalkorúak kolóniáján, majd Mordovia kényszermunkatáborába deportálták. 1953. december 3-án térhetett haza. A MNK Nyíregyházi Kormánybiztosságának 1632/1953. számú Igazolványa szerint mint „volt hadifoglyot” bocsátották el. Az 52065. Szovjet Katonai Alakulat haditörvényszéke 1988. április 22-én 279. szám alatt rehabilitálta. Az erről szóló orosz nyelvű Igazolást a magyar Igazságügyi Minisztérium Katonai Főosztálya Klg. 1429/1965. számon 1988. június 2-án küldte meg számára.

Szabó Gyula (Gyöngyös, 1920. augusztus 2. Galyás Ilona) – Sportrepülő-oktató volt. A magyar Katonapolitikai Osztály Gyöngyösön 1946. április 20-án, a Páter Kiss Szaléz nevéhez fűződő fegyveres összeesküvés egyházellenes kirakatperével kapcsolatban, mint a fegyveres összeesküvés egyik feltételezett résztvevőjét, letartóztatta. A gyöngyösi politikai rendőr-őrnagy elleni fegyveres összeesküvésben való részvétellel vádolták. Az első kihallgatások után átadták a szovjet bírósági szerveknek. A Szovjet Hadsereg katonai törvényszéke Budapesten, 1946. szeptember 14-én az 58. paragrafus (2,8,11) pontjai alapján 10 évi, javító-nevelő munkatáborban letöltendő szabadságvesztésre ítélte. A mordoviai Potyma légerközpont javaszi 4,7,8,11,16 és 7 sorszámú lágereiben töltötte büntetését. 1955. november 25-én térhetett haza. A rehabilitációs kérelmére a Szovjetunió Legfelsőbb Katonai Ügyészsége 1963. augusztus 1-jén 4r-50151-46. szám alatti következő elutasító választ küldte: „...a katonai törvényszék megalapozottan ítélte el... tevékenysége, amelyet a bíróság ellenforradalminak nyilvánított, megalapozott döntés volt... rehabilitációra irányuló kérelme teljesítetlen maradt...” Ügyét a magyar Igazságügyi Minisztérium Katonai Főosztálya Klg. 1013/1964. számon tartja nyilván. Az Oroszországi Föderáció Legfőbb Katonai Ügyészsége 1993. május 25-én a 13-1024-89. szám alatt, mint politikai megtorlás áldozatát bűncselekmény hiányában rehabilitálta.

Tamás Pál (Gyöngyös, 1927-) - Középiskolai tanuló volt. A Páter Kiss Szaléz nevéhez fűződő fegyveres összeesküvés egyházellenes kirakatperében a többi diáktársával együtt 1946. április 26-án letartóztatta őt is a magyar Katonapolitikai Osztály. Két rendőrőrs csoportosan elkövetett lefegyverzésében való részvétellel, valamint orosz katonák lelövésével vádolták. Az első kihallgatások után átadták a szovjet katonai bíróságnak. A szovjet hadsereg katonai törvényszéke Budapesten 1946. szeptember 14-én az 58. paragrafus (8) (9) pontjai alapján 10 évi, javító-nevelő munkatáborban letöltendő szabadságvesztésre ítélte. A mordoviai Potyma egyik légeréből megkísérelt szökés közben az őt lelőtte.

P. Kiss Szaléz és társai későbbi sorsa

Az ítéletek kihirdetése után heteken át őrizték a rabokat a Conti utcai fogházban, mielőtt átszállították volna őket Sopronkőhidára az elosztóhelyre. Szaléz atya a falban lévő kályhacső nyílásán keresztül gyóntatott meg mindenkit. Bocsánatot kért mindenkitől. Az egyik szobában volt egy közülük való besúgó, Pók László, akinek elmondása szerint a bent lévő küblivel agyon akarták ütni, de Szaléz atya felszólítására nem tették meg. Valamikor november elején szállították őket Sopronkőhidára. Egy cellába került a kamaraerdei per két vádlottja: Ditz László orvostanhallgató és Udem Miklós műszaki egyetemi hallgató, a négy gyöngyösi: Szaléz, Kizmann, Bodnár, Kiss, valamint egy hat éves kislány megerőszkolásáért elítélt orosz tiszt. Az orosz tiszt elmondása szerint október 11-én végezték ki a hat embert. A kivégzések késő éjjel, illetve hajnalban történtek. Egyenként hívták az elítélteket, le kellett vetközni orvosi vizsgálat miatt, majd zuhanyozni küldték őket, előtte azonban injekciót adtak be az áldozatoknak. Ez lehetett strichin vagy légbuborék. Sejtelmük sem volt, hogy őket megölik, mert golyó általi kivégzésre voltak

felkészülve. A halottakat teherkocsin vitték a temetőbe, mindegyiket tarkón lötték, majd jeltelen sírba temették őket.¹⁴⁴

Szaléz rehabilitációs igazolásán ezt olvassuk: „Az OSZSZK Büntető Törvénykönyv 49. §. alapján az OSZSZK Büntető Törvénykönyve 58-2, 58-8, 58-11. § szerint a legsúlyosabb büntetéssel, főbelövással sújtották. Az ítéletet 1946. december 10-én végrehajtották.”¹⁴⁵

„Egy reggel két börtönőr kivezette a cellából, s már menet közben véresre verték. „Megdöglesz, te szemét csuhás.” Az „egészségügyi” körzetbe vitték, ahol tovább tartott a kínzás. Amikor elájult, felocsolták, és egy üres fecskendőbe tűt szúrtak bele. Lefektették egy priccsre, és karjába - vénájába - engedték a levegőt, amitől néhány másodperc alatt meghalt - mesélte egy el Kiss Szaléz ferences utolsó óráit a Sopronkőhidán szolgáló – akkor tizenéves- börtönőr, Halmos Endre nyugdíjas. – „Ma már elmondhatom, hogyan történt. Nekem máig szörnyű emlék, amit ott tapasztaltam. Nemcsak a ferences atya halála, hanem az a sok száz gyilkosság. Sokszor ébredek fel ma is... borzasztó volt.”¹⁴⁶

Az elítélteket Sopronkőhidáról a lemergi elosztó és gyűjtőtáborba szállították. Innen azután vitték tovább az ország belsejében lévő lágerrekbe. Sokan közülük soha nem térhettek haza: Antal József, Lukács Pelbárt, Fehér Endre, Berényi Illés, Huszár József, Tamás Pál, Pócsi Frigyes. A többiek 7-10 év letöltése után az ötvenes évek derekán tértek haza. De hazatértükben sem volt sok köszönet. Megfélemlítették őket: ha bármit is elmondanak, akkor visszakerülnek. Folyamatos rendőri zaklatásnak voltak kitéve, bár azt mondták nekik, hogy semmilyen következménye nem lesz elítélésüknek. Volt, hogy munkahelyükről elbocsájtották őket. Még a rendszerváltozással sem tudtak megnyugodni. Sokukról a kívülállók nem is tudták, hogy mikén mentek keresztül.

A rendszerváltozás után a hazatértek táblát helyeztek el a gyöngyösi kolostor falán 1994-ben. Továbbá a hajdani kultúrház utcáját P. Kiss Szalézzal neveztek el.¹⁴⁷ A Katolikus Kultúrházat és KEDIM központot lebontották és Gyöngy Plázát építettek a helyére. A helybeliek szóbeli közlése szerint a városban korábban két mozi volt, s a város a másikat bezáratta, hogy a kultúrházban működő mozit ne kelljen visszaadnia a katolikusoknak. Emléktábla hirdeti a ferences vértanúk emlékét a budai ferences templomban és a rendház udvarán, (az újhatvani kolostorban Lukács Pelbárt emléktáblát avattak,) a Pasaréti templom udvarán, a Szeged-Alsóvárosi Havas Boldogasszony templom falán, a sopronkőhidai fegyházban, Jászberényben. Minden esztendőben, május hónapban összejönnek a táblánál koszorúzni, emlékezni. Mindannyiukat rehabilitálták. De még mindig félnek, s nem igazán beszélnek.

---

144 PATÓCS 1997.

145 Rehabilitációs igazolás, Oroszországi Föderáció Legfőbb Ügyészsége, Moszkva, 1993. május 25. száma: 13-1024-89

146 Stoffán György: Egy elfelejtett vértanú, Kurír 1991/12. számában;

147 Egy kapualjban még olvasható az utca régi neve: Marx Károly!

Rehabilitációs igazolás

Neve: Kis Szaléz

Születési év és hely: 1904. Magyarország, Szeged

A letartóztatásakor lakcím: Magyarország, Gyöngyös

A letartóztatásakor munkahelye és beosztása (foglalkozása): kolostori lelkész

Mikor és mely szervezet ítélte el (szankcionálta): 1946. július 12-én tartóztatták le, 1946. szeptember 10-14. között ítélte el a központi hadseregcsoport katonai bírósága.

Az ítélet minősítése és az (alap és kiegészítő) büntetés mértéke: Az OszSzsZk Büntető törvénykönyv 49. §. alapján az Az OszSzsZk Büntető törvénykönyve 58-2, 58-8, 58-11 §. szerint a legsúlyosabb büntetéssel, fõbelövessel súlytották. Az ítéletet 1946. december 10-én végrehajtották.

Kis Szalézt rehabilitálták az Oroszországi Föderációnak „A politikai megtorlások áldozatainak rehabilitációjá” –ról szóló, 1991. október 18-án elfogadott törvény 3. és 5. paragrafusára alapján.

Az Oroszországi Föderáció Legfõbb Ügyészének munkatársa: G. F. Veszovszkaja.

Körpecsét: Oroszországi Föderáció Legfõbb Ügyészége, olvashatatlan aláírás

1993. május 25. Száma: 13-1024-89

A gyónási titok

A magyar hatóságok szerint fiatalok követték el a rendõrbiztosságok megtámadását, majd a gyanút kiterjesztették a szovjet katonák elleni gyilkosságokra is. Elõször Szalézt úgy gondolták bekapcsolni az ügybe, hogy a fiatalok elmentek hozzá gyónni. Késõbb pedig úgy, hogy Szaléz biztatta õket ezekre a tettekre, s megígérte nekik, hogy majd feloldozza õket. A magyar jogrendben még ekkor élt a gyónási titok védelme, mely szerint a gyónási titkot a pap semmilyen körülmények között nem mondhatja el. Ez a kitétel azonban hiányzott az oroszoknál. A szovjet KGB mindenképpen világgá akarta kürtölni, hogy Szaléz megszegte a gyónási titkot, mert az neki kényelembõl-félelembõl szükséges volt. Hatalmas propagandafogás lett volna a számukra, ezzel együtt pedig sokakban megrendült volna a papok gyónási titoktartásába vetett bizalom. Ez azonban nem sikerült. Persze azt sem tudták, hogy képtelenség és abszurd az az ötlet, hogy bûn megtételére biztat egy pap, s elõre megígéri a feloldozást. Az, hogy gyóntak-e nála a fiatalok, már hitelt érdemlõleg nem bizonyítható, hiszen mindegyiket kivégezték. Az azonban biztos, hogy Szaléz gyónási titkot nem árult el, mert ezt az irányt elvetette a nyomozás.

A boldoggá avatás felé

A Püspöki Konferencia sajtóközleménye

2010. december 3

A ferences rend által kezdeményezett XX. századi ferences vértanúk boldoggáavatásának ügyét a püspökök testülete támogatja. A hét vértanú – Károlyi Bernát, Kriszten Rafael, Lukács Pelbárt, Kiss Szaléz, Hajnal Zénó, Kovács Kristóf és Köröstyös Krizosztóm – a II. világháború végén és a kommunizmus kezdeti idõszakában életáldozatával tett tanúságot hitérõl és emberszeretetrõl.¹⁴⁸

148 <http://uj.katolikus.hu/cikk.php?h=1573>

Károlyi Bernát, Köröstyös Krizosztom, Kovács Kristóf, Hajnal Zénó, Kiss Szaléz, Lukács Pelbárt és Kriszten Rafael ferences szerzetesek 1944 és 1954 között életükkel tettek tanúságot Isten iránti elkötelezettségükről, emberszeretetükről. Mindannyian tudták előre, hogy a nemzetiszocializmus és a kommunizmus diktatúrái alatt kiállni az egyházért, a hívekért, az üldözöttekért, a kisemmizettekért „nem vet jó fényt rájuk”, talán életüket is áldozatul kell adni.

1. P. Károlyi Bernát (1892– 1954), aki 1940-tól volt kecskeméti házfőnök: bújtatta a zsidókat, vezette a város közellátását, mentette a délvidéki menekülteket. 1949-ben, budapest-pasaréti házfőnök korában beszédében a hit melletti kiállásra biztatott.
2. P. Lukács Pelbárt (1916– 1948) hatvani hitoktató. Általa kívántak Kiss Szaléz-féle összeesküvésnek országos jelleget adni. Finn-Karéliában halt meg.
3. P. Kriszten Rafael (1899– 1952) budai házfőnök korában mentette az üldözötteket. Később hatvani házfőnökként igyekezett az embereket csillapítani, akik a budapesti ÁVÓ-soktól akarták védeni a ferenceseket.
4. P. Köröstyös Krizosztom (1900–1944) újvidéki házfőnök. Többször elhagyhatta volna a kolostort, de azt mondta: „Amíg hívek jönnek a templomba, a pap nem hagyhatja el a rábízottakat!” Szerb partizánok agyonverték.
5. P. Kovács Kristóf (1914– 1944), az újvidéki rendház másik mártírja 1944-ben azzal az indokkal kérte idehelyezését, hogy vértanú akar lenni Krisztusért. A szerb partizánok őt is letartóztatták. A tanúk elmondása szerint, az elhurcoltak menetbeállítását napközben menetelt, éjszaka pedig gyóntatott. Különös kegyetlenséggel bántalmazták november 2-án, majd a katonák teherautóra dobták, és Indijja község határában lelőtték. Utolsó szavai: Sic debuit esse, vagyis így kell ennek történnie.
6. P. Hajnal Zénó (1900– 1945) nagyatádi házfőnökként mentette az embereket. Egy bolgár katona Gyékényes falu határában húsvétvasárnap agyonlőtte.
7. Kiss Szaléz (1904-1944)¹⁴⁹

Zárszó

Szaléz atya gondolatával kezdtem az írást, az övével is kívánom befejezni:

Szent Ferenc „először is a kegyelem fényénél tisztán felismeri, mit kell tennie: *Élni a Krisztust, megdicsőíteni életével az evangéliumot!* Jelszava: Előre! Nála éppen ezért nincs lehetetlen, nem ismer legyőzhetetlen akadályt, hátrálás, félrelépés, összeomlás képtelenség. A múlttal leszámol és szakít vele, kitepi magát övéi köréből, kincset, hírnevet, dicsőséget örvendve hagy el, hogy kiálthassa: Istenem és mindenem! — Empirikus egyénisége átél, megtapasztal mindent. ... Búcsúja kacagó zokogás a hamuval beszórt földön, amikor övéihez szól:

— *Ó, Testvéreim, kezdjünk már el jót cselekedni, mert eddig még semmit sem cselekedtünk!*”

Szaléz atya ezeket a gondolatokat 1935-ben írta le, és egész életében igyekezett megvalósítani!

---

149 Vö.: KÁLMÁN Peregrin ofm: A hét ferences vértanú első emlékezete: <http://www.vigilia.hu/2010/4/peregrin.htm>

Felhasznált irodalom

- ADRIÁNYI Gábor: Az Egyháztörténet kézikönyve, Aurora Könyvek München,
A Független Kisgazda-, Földmunkás és Polgári Párt gyöngyösi szervezete választmányának véghatározata Páter Kiss Szaléz ügyében, In: Gyöngyös és Vidéke, 1946. május 11.
- A Kisgazdapárt deklarációja a gyöngyösi fasiszta szervezkedés ügyében, In: Kis Újság, 1946.05.05.
- A Püspöki Konferencia sajtóközleménye: <http://uj.katolikus.hu/cikk.php?h=1573>
- Az Oroszországi Szovjet Föderatív Szocialista köztársaság Büntetőtörvénykönyve, Jogi és Államigazgatási Könyv- és Folyóiratkiadó, Budapest, 1952
- BALOGH Margit-GERGELY Jenő: Egyházak az újkori Magyarországon 1790-1992 II. kötet, *Belügyminisztérium Operatív Irratár V-71909 vizsgálati dosszié.*
- BORSODI Attila: *A Független Ifjúság és Heves megyei története, Szeged, 2001, kézirat*
- BORSODI Csaba: *A szerzetesrendek feloszlata, működési engedélyük megvonása 1950 nyarán; In: Magyar Egyháztörténeti vázlatok 2000/1-4, 183-210.o.*
- BOTTYÁN János: Erőteljes fejlődésben a Debrecen övező telepek, In: Kis Újság, 1944. február 10.
- DANKÓ László: *A Magyar Katolikus Egyház 1945-től napjainkig, 75-83.o.. In: Somorjai Ádám-Zombori István (szerk.): A Katolikus Egyház Magyarországon, Budapest, 1991*
- GÁBOR Róbert: *Az igazi szociáldemokrácia: Küzdelem a fasiszmus és a kommunizmus ellen, 1944-1948, Századvég Kiadó, 1998 (S.l.)*
- GERGELY Jenő: *A Katolikus Egyház Magyarországon 1944-1971, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1985*
- FEITL István (szerk.): *A magyarországi Szövetséges Ellenőrző Bizottság jegyzőkönyvei 1945-1947, Napvilág Kiadó, Budapest, [1991]*
- Fiatalkor, 1945. június, I. évfolyam 2. szám
- HAVASI Gyula: *A magyar katolikusok szenvedései 1944-1989. Dokumentumgyűjtemény, a szerző kiadása*
- HETÉNYI VARGA Károly: *Szerzetesek a horogkereszt és a vörös csillag árnyékában I. Pro Domo, Pécs, 1999*
- HETÉNYI VARGA Károly hagyatéka Kismaroson a Ciszterci nővérek gondozásában, Lénárd Ödön Közalapítvány; (Kiss Szaléz művei)
- Historia Domus Iasbereniensis
- Historia Domus Salgotarianiensis
- Jász Hírlap, 1935.április 13. (17.évf. 16.sz.); 1936. augusztus 29. (18.évf. 35.sz.); 1936.november 14. (18.évf.46.szám) 1936. november 21. 18. évf. 47. sz.
- Jegyzőkönyv: A Nemzetgyűlés 27. ülése 1946. évi május hó 3-án
- KAHLER Frigyes: *A nagy „tűzvörös sárkány” torkában, Konceptiók eljárások ferences szerzetesek ellen 1945-1946. Kairosz Kiadó, Budapest, 2009.*
- Katolikus Élet, Szolnok, 1936. február hó, 2. szám,
- Kalazantinus Tudósító: 1936. május hó, V. évf. 5. szám; 1936. június, V. évf. 4. sz.; 1936.július, V. évf. 7.szám.; 1936. augusztus hó, V. évf. 8.szám; 1936.szeptember, V. évf. 9.szám; 1936. november, V. évfolyam 11. szám.
- KÁLMÁN Peregrin ofm: A hét ferences vértanú első emlékezete:
<http://www.vigilia.hu/2010/4/peregrin.htm>
- Keresztény Demokratikus Ifjúsági Munkaközösség jegyzőkönyvei, In: MFKL
- KIRÁLY: KIRÁLY Kelemen: *Akitől szebbé lesz a világ; P. Kiss Szaléz ofm élete és vértanúsága I. Kézirat, 1969. s.l.*
- KISS Szaléz ofm: *Jegyzőkönyvecske lelkiismeretvizsgálatra, Eger, 1921.*
- KISS Szaléz búcsúztatása Nyilastelepen In: *Debreczeni Újság – Hajdúföld, 1944. július 11.*

KISS Szaléz ofm: *A New Brunswicki Szent László Hitközség 1939. Évkönyve*

KISZELY Gábor: *ÁVH Egy terrorszervezet története*, Korona Kiadó, Budapest, 2000

Korunk Szava: 1933.02.15, 1933.04.15, 1933.05.01; 1933.05.15, 165-166.o. 1933.április 15; 1935.06.15, 1935.10.15. 1936.11.01, 1946.07.01.

Kolozs Pál: Plébánia, amelynek területén 25 percig robot a gyorsvonat; Új Ember, 1948. április 25.

Magyar Barát: Ferences Közlöny: 1942.szeptember 15. XXII. évf. 9.sz.; 1942.szeptember 15. XXII. évf. 9.sz. 1944. aug. 15. XXIV. évf. 8. szám

Magyar Katolikus Lexikon: <http://lexikon.katolikus.hu/F/Foederatio/F/Emericana.html>

Magyar Umbria, 1936. 1-2.szám, 10-11.o.

MÁTHÉ Anna: *Az amerikai magyar katolikusok és az óhaza (1918-1939)*, Budapest, 2011

Megszületett a ferences vértanúk boldoggá avatásáért szóló ima hivatalos szövege:
<http://www.magyarKurir.hu/node/33306>; 2011. 01. 19.

MESZÁROS István: *Kimaradt tananyag I. A diktatúra és az egyház 1945-1956*, Márton Áron Kiadó, Bp. 2003, Harmadik, javított kiadás.

Néhány történet a jog (és nem igazság) világából, http://borgia.amiga.hu/docs/jog_06.html> 2000

PATÓCS: *PATÓCS Róberttől: Páter Kiss Szaléz élete és az 1946-os gyöngyösi koncepció per*, Debrecen, 1997. szakdolgozat

Rehabilitációs igazolás, Oroszországi Föderáció Legfőbb Ügyészsége, Moszkva, 1993. május 25.

PETRÓ Kálmán: *Az Egri Norma, Tanulmány 1927-1932*, Eger 1932; 82p.

PUSKELY Mária: *Kétezer év szerzetessége I-II*, Budapest. 1998.

Rendtartományi Közlöny, 1929. január-február, 1-2. szám,

RÓZSÁS János: *Gulág Lexikon*, Püski Kiadó, Budapest, 2000

Stoffán György: *Egy elfelejtett vértanú*, Kurír 1991/12. számában

SZABÓ Csaba: *A Katolikus Egyház Magyarországon 1945-1953, Egyházügyi hangulat – jelentések, 1951, 1953. Bp., Osiris, BFL, 2000.*

SZÁNTÓ Konrád: *A Katolikus Egyház története II. kötet, Ecclesia*, Budapest, 1985

Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye. I. Törvények és törvényerejű rendeletek 1949. Minisztertanács Elnökének Hivatala, Budapest, 1950

TALPAY Firmusz ofm: *A Ferencesek élete és pasztorációs munkája 1942 letelepedéstől a magyar kormánytól történő felosztatásig*, kézirat, Budapest, é.n.

TOMKA Ferenc: *Halálra szántak, mégis élünk! Egyházüldözés 1945-1990 és az ügynök-kérdés*, Szent István Társulat, Budapest, 2005

Tovább folytak a letartóztatások május 9-én. In: Szabadság, 1946. május 12.

Ugró Miklós: *Leköpvé Bauer Miklós eltitkolt élete és halála*:<http://www.mn.mno.hu/portal/579314>;

Újabb letartóztatások a gyöngyösi fasiszták ügyében, In: Népszava, 1946. május 4.

VARGA László: *Kérem a vádlott felmentését*, Püski, New York, 1981.

ZSIGMOND Dezső: *Isten akaratában, dokumentumfilm, Duna TV 1995. A filmben tanúságot tesznek: P. Faddy Otmár, P. Füzér Julián, P. Galicz Töhötöm, P. Iglói Ignác, P. Krupa Kolumbán, P. Sztankai Szilás, András József, Kassai Kázmér, Kiss Ernő, Kiss István, Kovács László, Kovács Zoltán, Kölley György, Lovász László, Mester László, Molnár Attila, Molnár Béla, Pók László, Özv. Takács Antalné, Tóth László, Vigné Budai Anna, Wohlmuth László.*